

Kvinder og velfærd i Vestnorden

*Karin Jóhanna L. Knudsen, MarieKathrine Poppel
Guðbjörg Linda Rafnsdóttir og Ingibjörg Lilja Ómarsdóttir*

Guðbjörg Linda Rafnsdóttir (redaktør)

Kvinder og velfærd i Vestnorden

TemaNord 2010:578

© Nordisk Ministerråd, København 2010

ISBN 978-92-893-2127-3

Tryk: Kailow Express ApS

Omslagsfoto: Image Select

Oplag: 90

Trykt på miljøvenligt papir som opfylder kravene i den nordiske miljøsvanemærkeordning.

Publikationen kan bestilles på www.norden.org/order. Flere publikationer på www.norden.org/publikationer

Denne rapport er udgivet med finansiel støtte fra Nordisk Ministerråd. Indholdet i rapporten afspejler dog ikke nødvendigvis Nordisk Ministerråds synspunkter, meninger, holdninger eller anbefalinger.

Printed in Denmark

Nordisk Ministerråd

Ved Stranden 18
1061 København K
Telefon (+45) 3396 0200
Fax (+45) 3396 0202

Nordisk Råd

Ved Stranden 18
1061 København K
Telefon (+45) 3396 0400
Fax (+45) 3311 1870

Det nordiske samarbejde

Det nordiske samarbejde er en af verdens mest omfattende regionale samarbejdsformer. Samarbejdet omfatter Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige, samt de selvstyrende områder Færøerne, Grønland og Åland.

Det nordiske samarbejde er både politisk, økonomisk og kulturelt forankret, og er en vigtig medspiller i det europæiske og internationale samarbejde. Det nordiske fællesskab arbejder for et stærkt Norden i et stærkt Europa.

Det nordiske samarbejde ønsker at styrke nordiske og regionale interesser og værdier i en global omverden. Fælles værdier landene imellem er med til at styrke Nordens position som en af verdens mest innovative og konkurrencedygtige regioner.

Indhold

Forord.....	7
Resumé.....	9
Indledning.....	11
1. Kvinder og velfærd på Færøerne	13
1.1 Indledning	13
1.2 Velfærdssystemer.....	14
1.3 Metode	17
1.4 Kvinder flytter.....	18
1.5 Tilvejebringelse af velfærd.....	24
1.6 Økonomisk ligestilling	30
1.7 Det gode liv	33
1.8 Afslutning.....	35
1.9 Litteraturliste	36
2. Kvinder og velfærd i Grønland.....	39
2.1 Indledning	39
2.2 Kvinders mobilitet og årsager til at flytte	44
2.3 Det gode kvindeliv	50
2.4 Det offentlige velfærdssystem.....	58
2.5 Ligestilling	62
2.6 Hovedsynspunkter og sammenfatning.....	64
2.7 Referencer	66
3. Kvinder og velfærd i Island	69
3.1 Indledning	69
3.2 Bosættelse	70
3.3 Livskvalitet.....	72
3.4. Det offentlige velfærdssystem	79
3.5 Kønnenes ligestilling.....	87
3.6 Sammenfatning.....	92
3.7 Afslutning.....	94
3.8 Litteraturliste	95
Appendiks – Sociale ydelser.....	99

Forord

Josef Motzfeldt, formand for Vestnordisk Råd og formand for Inatsisartut

Velfærd er et af de temaer der traditionelt står meget højt på dagsorden i de vestnordiske landes politikker. Der har hersket rimelig stor enighed på tværs af det politiske landskab samt i offentligheden, både i Island, Færøerne og Grønland, om vigtigheden af, at opbygge et omfattende velfærdssamfund i landene. I vestnordisk samarbejde samt i disse landes deltagelse i nordisk samarbejde, er der lagt vægt på et vidtspændende samarbejde på velfærdsområdet, i det øjemed, at forbedre landenes muligheder for i endnu større grad, at styrke velfærden.

Ligestilling er en fundamental del af velfærdssamfundet. De vestnordiske lande er, ligesom det øvrige Norden, nået langt med hensyn til at opnå ligestilling. Men selvom der er taget store skridt og resultaterne på mange områder er gode, så har vi et stort stykke vej tilbage inden vi kan påstå, at vi har opnået ligestilling.

Blandt andet viser studier, at kvinder i større grad end mænd flytter fra yderområder som blandt andet har medført, at der i de vestnordiske lande er flere mænd end kvinder. Det er af yderste vigtighed at forstå baggrunden for at problemer som disse opstår. Både for at kunne reagere overfor dem, og for at det politiske system kan forestå initiativer for at vende denne udvikling. I denne bog bliver denne problemstilling blandt andet behandlet.

Når et velfærdssamfund skal udvikles eller opbygges, så er en undersøgelse af årsagen til de eksisterende problemer og forskning af hvordan disse kan rettes op til det bedre, blandt det vigtigste fundament. Når lande står overfor betydningsfulde og ofte omkostningsrige beslutninger på velfærdsområdet, er det af yderste betydning, at kunne bygge dem på kvalificeret og omfattende forskning. Det giver forskningen en ekstra vægt, når den gennemføres i internationalt samarbejde, hvor både forskerne lærer af hinanden og hvor landene har mulighed for at lære af hinandens erfaringer, viden og kunnen.

Vestnordisk Råd har igennem tiderne være særligt optaget af denne tanke, og har opfordret til forøget forsknings- og uddannelsessamarbejde i regionen samtidigt med, at Rådet har opfordret de nordiske samarbejdsorganer og projekter til i større grad, at rette blikket mod regionen.

Bogen der her foreligger, er netop et resultat af et nordisk støttet projekt hvor fremtrædende vestnordiske samfundsforskere har slået pjalterne sammen for at undersøge denne vigtige del af vores regions velfærdsudfordringer. Bogen er et vigtigt bidrag til at forstå de udfordringer regionen står overfor samt hvilke løsninger der kunne være fordelagtige.

Jeg er taknemlig for, at Nordisk Ministerråd og dens Embedsmandskomité for ligestilling har finansieret projektet og udgivelsen af denne bog samt for at forskerne har fundet tid, til at grave i dybden af denne problematik.

Resumé

Selvom de vestnordiske lande beklageligvis sjældent bliver medtaget i komparative studier om nordisk velfærd, og at det er svært at få forskningsstipendier kun for vestnordisk forskning, så er det velkendt, at velfærdssystemet i Vestnorden adskiller sig på mange måder fra det øvrige Norden. Der er f.eks. stor forskel på den måde som man politisk har grebet fat i spørgsmålet om ligestilling og velfærdssikring i Vestnorden i forhold til det øvrige Norden. I visse sammenhænge hører de vestnordiske lande stærkt sammen når det gælder velfærd og livsvilkår. I andre sammenhænge har landene fået mange forskellige opfordringer og de har brugt forskellige løsninger for velfærdspolitikken.

I de nordlige udkantsområder er kvinder rejst væk fra disse samfund i større grad end mænd. Forskellige kilder har påpeget, at specielt unge kvinder fra udkantsområderne, der rejser bort, oplever det som svært at flytte hjem igen. Arbejdsmarkedet betegnes som mandligt, uddannelsesmulighederne for begrænsede og kvinde- og familievenlige velfærdstilbud for få.

Med udgangspunkt i ovennævnte igangsattes det forskningsprojekt, der her præsenteres. Projektet identificerer de velfærdspolitiske spørgsmål, som anses for at være vigtige for unge kvinder i de tre lande, Færøerne, Grønland og Island, og som kan bidrage til at styrke kvinders stilling i de vestnordiske lande og ligestillingen mellem kvinder og mænd. I projektet har vi analyseret officiel information og gennemført fokusgruppeinterviews med fem forskelligt sammensatte grupper kvinder i hvert land. I hver gruppe er der i gennemsnit fem kvinder. I alt har vi interviewet 75 kvinder.

Den færøske del af undersøgelsen påpeger, at svage formelle systemer medfører, at offentlige institutioner ikke formår at møde borgerne med de krav og interesser, som de har til et offentligt velfærdssystem. På samme måde viser undersøgelsen, at kvinder som individer er meget afhængige af slægtsbånd og parforhold og at de i velfærdssystemet bliver regnet for familiemedlemmer hellere end individer. Denne problematik kommer tydeligst frem hos kvinder, der er enlige med børn. De er, kort sagt, nødt til at stole på økonomisk støtte fra familien. Undersøgelsen tyder også på et tilbagevendende dilemma blandt de færøske kvinder. De er meget bevidste om, hvilke muligheder og rettigheder, de har på velfærdsområdet i Danmark, som de i høj grad opfatter som bedre end det færøske. På den anden side er de nære relationer til familie og venner på Færøerne, som kvinderne opfatter som et trygt sted for børn at vokse op. Endelig viser undersøgelsen ret tydeligt, at de færøske kvinders ligestillingskamp foregår for en stor del derhjemme.

De kvinder i fokusgrupperne, der boede i Nuuk i Grønland i de forskellige livssituationer, giver udtryk for, at kvinder flytter for at forbedre deres muligheder for uddannelse, praktikpladser og jobmuligheder. Lettere adgang

til helbredsundersøgelser og behandling samt muligheden for at få bedre adgang til fritidsaktiviteter og skolegang for deres børn påvirker også valg af bosted. Kvinderne giver udtryk for, at det offentlige kan understøtte et godt liv ved at prioritere almennyttige boliger, samt understøtte de gravide bedre, både økonomisk og med børnepasningsmuligheder. Gode skoler for børn, bedre lægebehandling og sygdomsforsikring på arbejdspladsen uanset position på arbejdspladsen nævnes ligeledes som forhold, der kan understøtte et godt liv. De interviewede kvinder giver endvidere udtryk for, at for at få et godt liv behøves flere omsorgsdage for forældre og mere tid til familien uanset deres tilknytning til arbejdsmarkedet, ligesom de mener, „at det er barselsorlov for mænd og kvinder“, der har størst betydning for den kønsmæssige ligestilling.

På Island lå tidsmangel, stress og materialisme de interviewede kvinder meget på sinde. Forklaringerne var såvel strukturelle som subjektive. Blandt strukturelle årsager nævnte de lange arbejdsdage og høj fødselsrate. Blandt subjektive årsager nævnte de materialisme, ulighed mellem kønnene og ærefrygt for meget lønarbejde. Deltagernes bud på et effektivt og stærkt velfærdssystem viste sig at være ganske enslydende. De understregede, at velfærdssystemet burde udligne kvinders og mænds muligheder på arbejdsmarkedet, såvel som menneskers muligheder generelt. Barselsloven og forældrenes ret til fravær fra arbejde på grund af børns sygdom burde forlænges. På grundskolestadiet var det primært forholdene på fritidshjemområdet, der trængte til store forbedringer, ifølge deltagerne. Samtlige fokusgrupper kritiserede den lave børnefamilieydelse, samt hvordan myndighederne har valgt at lade næsten alle indtægter være med til at reducere det indtægtsregulerede beløb. De understregede også hvor nødvendigt det var at gøre ældre-service mere fleksibel og differentieret efter den enkeltes behov, end det nu er tilfældet. Kvinderne påpegede, at uligelønnen mellem kvinder og mænd skabte en generel ulighed mellem dem, afgjorde arbejdsfordelingen i hjemmet og bibeholdt traditionelle kønsstereotyper. At denne onde cirkel måtte brydes.

Interviewene blandt de 75 vestnordiske kvinder viser både forskelle og ligheder. De kendetegnes af, at man i de vestnordiske lande hidtil i stor grad har støttet på storfamilien når det gælder forskellige velfærdsløsninger og familiepolitiske spørgsmål. Nære relationer til familie og venner viser sig derfor at være en rød tråd i interviewene, noget kvinderne mener, kan skabe en fin og ønsket tryghed. Men interviewene viser også en paradoks, da kvinderne føler at denne *familisme* undertrykker mange kvinder. Konsekvensen er at en stor del af ligestillingskampen ikke foregår i det offentlige men inden for hjemmets fire vægge.

Parallelt med at projektet skal ses som en kortlægning af velfærd og ligestilling i de vestnordiske lande i dag, set med 75 unge kvinders øjne, så skal det også og ikke mindst ses som et vigtigt debatindlæg for udviklingen af velfærd og ligestilling i Vestnorden i fremtiden og et grundlag for en fortsat forskning på området.

Indledning

Selvom de vestnordiske lande er tæt forbundet, ikke alene geografisk, men også når det gælder kulturelle kendetegn, velfærd og livsvilkår, står de overfor forskellige udfordringer, der bl.a. har medført forskellige løsninger for velfærdspolitikken. Vestnorden bliver beklageligvis sjældent medtaget i komparative studier om nordisk velfærd. Alligevel er det velkendt, at velfærdssystemet i Vestnorden adskiller sig på mange måder fra det øvrige Norden. Eksempelvis har man hidtil støttet på storfamilien i større grad end statelig eller kommunal støtte når det gælder forskellige velfærdsløsninger.

På grund af det lave befolkningstal, betragtes det vestnordiske udkantsområde som mikroøkonomisk. Til trods for visse ændringer de senere år, har de primære erhverv været dominerende på det vestnordiske arbejdsmarked og udsving i økonomien været større end i det øvrige Norden. I de nordlige udkantsområder er kvinder rejst væk fra disse samfund i større grad end mænd, eftersom arbejdsmarkedet betegnes som „mandligt“, uddannelsesmulighederne for begrænsede og kvinde- og familievenlige velfærdstilbud for få. Antagelig som en konsekvens heraf, er andelen af kvinder i de vestnordiske lande lavere end andelen af mænd, i modsætning til de øvrige nordiske lande. Forskellige kilder har påpeget, at specielt unge kvinder fra udkantsområderne, der rejser til udlandet, oplever det som svært at flytte *hjem* igen.

Med udgangspunkt i ovennævnte igangsattes det forskningsprojekt, der her præsenteres. Projektets sigte er at se på diverse velfærdsløsninger på Færøerne, Grønland og i Island og undersøge hvordan unge kvinder mener at disse indvirker på deres liv. Projektet identificerer de velfærdspolitiske spørgsmål, som anses for at være vigtige for unge kvinder i de tre lande, og som kan bidrage til at styrke kvinders stilling i de vestnordiske lande og ligestillingen mellem kvinder og mænd.

Projektet analyserede officiel information om demografi, velfærdssystem, arbejdsmarked m.m. i de respektive lande. Desuden gennemførtes fokusgruppeinterviews med fem forskelligt sammensatte grupper kvinder i hvert land. De fem fokusgrupper er sammensat ud fra følgende karakteristika:

- Gifte/samboende kvinder med børn under 12 år
- Kvinder uden børn – med forskellig ægteskabelig status
- Enlige kvinder med børn
- Kvinder uddannet i udlandet
- Kvinder uden erhvervsuddannelse

I hver gruppe er der i gennemsnit fem kvinder. På Færøerne interviewedes 26 kvinder, 25 kvinder på Grønland og 24 kvinder i Island. I alt interviewe-

des 75 kvinder. Disse kvinder har forskellig geografisk oprindelse i de respektive lande, men indvandrerkvinder blev ikke medtaget i projektet. Indvandringens velfærdspolitiske konsekvenser er et interessant spørgsmål i sig selv, der alligevel udelades for det meste i dette projekt.

Ved interviewene anvendtes følgende interviewskema:

Kvinder flytter væk

Mange kvinder vælger at flytte væk fra de nordlige samfund. Hvad mener de interviewede kvinder, det kan skyldes? Hvad skal der til for at udvandrede kvinder flytter hjem igen?

Godt liv

Hvordan ser et godt liv ud for unge kvinder på Færøerne, Grønland og i Island i dag? Hvad mener de interviewede kvinder at der behøves for at kvinder får et godt liv på Færøerne, Grønland og i Island? Hvordan definerer de begrebet livskvalitet?

Det offentlige – velfærdssystemet

Hvordan kan det offentlige understøtte at yngre kvinder får et godt liv i de respektive lande? Skal politikerne i disse lande satse mere på offentlige velfærdsløsninger for familiepolitiske spørgsmål og for ligestilling end hvad de har gjort hidtil? Hvis svaret er ja, hvilke løsninger? Hvilken betydning har den service, det offentlige tilbyder for dagliglivet? Hvilke offentlige rettigheder/service understøtter bedst samspillet mellem arbejdsliv og familieliv? Hvilke offentlige rettigheder er de vigtigste for ligestilling mellem kvinder og mænd?

Erhvervsaktivitet og økonomisk ligestilling

Kvindens erhvervsaktivitet i Vestnorden er højere end andre steder i Norden, men lønforskellen mellem mænd og kvinder ser ud til at være større i Vestnorden end i det øvrige Norden. Hvad mener de interviewede kvinder der behøves for at fremme ligestilling og ligeløn mellem kvinder og mænd på Færøerne, Grønland og i Island? Hvor vigtig er ligestilling mellem kvinder og mænd for kvinder i de respektive lande? Hvad er ligestilling?

Projektet og udgivelsen af denne antologi er finansieret af Nordisk Embedsmandskomité for ligestilling. Herudover har Granskingardepilin fyri Samfelagsmenning i Klaksvik, Færøerne, Ilisimatusarfik – Universitetet i Nuuk, Grønland, og Háskóli Íslands – Islands Universitet støttet projektet. Sideløbende med at projektet skal ses som en kortlægning af situationen i de vestnordiske lande i dag, set med unge kvinders øjne, skal det også og ikke mindst ses som et vigtigt debatindlæg for udviklingen af velfærden i Vestnorden i fremtiden.

1. Kvinder og velfærd på Færøerne

Karin Jóhanna L. Knudsen

Fotograf: Allan Brockie

1.1 Indledning

På Færøerne, ligesom på Grønland og i Island, er kønsfordelingen den modsatte af de fleste lande omkring os, idet at der på Færøerne er flere mænd end kvinder.¹ Denne forskel kommer til dels af, at flere kvinder end mænd flytter fra Færøerne. Ofte mener man, at manglende velfærdstjenester og arbejdsmuligheder er årsagen til, at mange kvinder vælger at flytte. Almindeligvis bliver selektiv fraflytning af denne slags anset som et problem. At flere unge kvinder end mænd flytter, kan true eksistensgrundlaget under de samfund, som det rammer. Men for den enkelte kvinde, kan det i lige så høj grad være en løsning at flytte. En af de store udfordringer for de fleste kvinder i dag er, hvordan de kan få børn og arbejdsliv til at gå op i en højere enhed. Jo bedre mulighederne er til dette, desto mere lokkende kan det blive at bosætte sig i et område.

Alligevel er der ikke mange undersøgelser og overvejelser af, hvordan samspillet mellem arbejde og familieliv er på Færøerne og hvordan forskel-

---

¹ Se appendiks I.

lige familiepolitiske velfærdsløsninger påvirker kvinders situation på Færøerne.² Formålet med denne undersøgelse er at belyse:

- I hvilket omfang medvirker eller modvirker det færøske velfærdssystem, at kvinder har lyst til at bosætte sig på Færøerne?
- I hvilket omfang bidrager det færøske velfærdssystem til ligestillingen mellem kvinder og mænd på Færøerne, og i hvilket omfang modvirker velfærdssystemet ligestillingen?

Projektet tager udgangspunkt i køn og bygger på interviews med kvinder med forskellig baggrund (se fælles indledning). Interviewene handler om, hvordan kvinderne får arbejde og familie at hænge sammen, og hvordan forskellige velfærdstjenester passer til deres behov. Vi kan spørge, hvorfor det er vigtigt at belyse velfærd og velfærdssystemer ud fra et kønsperspektiv? Kønsperspektivet er meget vigtigt i forhold til, hvilke spørgsmål vi sætter, og hvordan vi belyser forskellige fænomener og forhold i samfundet. Årsagen til, at undersøgelsen tager udgangspunkt i køn, og at det alene er kvinder, der er blevet interviewet, og ikke også mænd, er, at de familie- og velfærdspolitiske spørgsmål, som undersøgelsen sætter fokus på, er områder, der typisk har haft større betydning for kvinders end mænds situation på arbejdsmarkedet og i samfundet generelt.

I undersøgelser af denne art, er det også vigtigt at huske, at kvinder ikke er en homogen gruppe. Det vil sige, at forskellige grupper i samfundet ikke nødvendigvis har de samme interesser og anskuelser til for eksempel velfærd og ligestilling.³ Undersøgelsen tager således udgangspunkt i, hvilken holdning kvinder med forskellig baggrund har til deres egen situation, arbejdsliv, familie og velfærd.

1.2 Velfærdssystemer

Esping-Andersen (1999) påpeger, at begrebet *velfærdsstat* er mere end blot socialpolitik. Hvis vi skal forstå og analysere velfærd i en større sammenhæng, er det nødvendigt at undersøge sammenspillet mellem offentlig og privat ydelse af omsorg og velfærd. Esping-Andersen tager udgangspunkt i, at velfærdsstater overordnet grupperer sig i tre forskellige velfærdssystemer. Systemerne kan belyses i forhold til, hvordan produktionen af velfærd er fordelt mellem stat (det offentlige), markedet og familien. Esping-Andersen lægger stor vægt på, at familien som bidrager af velfærd ofte forsvinder, når vi arbejder med velfærd og velfærdstjenester. Dette er en af de vigtigste indvendinger, som kvindebevægelsen har imod mange af undersøgelserne

² Antologien *Arbejde, helse og velfærd i Västnorden* (Rafnsdóttir, Guðbjörg Linda ed., 2007) kaster lys på forskellige velfærdsspørgsmål i Vestnorden. Der bliver også påvist, at der er et stort behov for videre forskning på området.

³ Se, Arnfred, 2001: 2–3; Faber, 2008: 210,215,218; Kabeer, 2001: 24–25.

om og belysningen af velfærd og velfærdstjenester – kvinders ulønnede huslige arbejde er stadig en afgørende kilde til velfærd og omsorg.

De særlige kendetegn ved de tre forbilleder er vist i Tabel 1 nedenfor. Det er vigtigt at huske, at forbillederne er det, der på fagsprog bliver kaldt *idealtyper*, som netop viser, at der er tale om forbilleder.⁴ Ingen lande/samfund er „rene“ udgaver af et af de tre forbilleder. Der er mere tale om kendetegn fra de forskellige forbilleder.

Ifølge Esping-Andersen (1999), så handler velfærdspolitik om risikostyring. Risikostyring betyder her, at de fælles/samlede systemer i et samfund, der skal støtte op omkring borgerne i et land/samfund, når de kommer ud for uventede ting som for eksempel arbejdsløshed, sygdom eller hændelser, som vi kender til i forvejen – for eksempel omsorg for børn og ældre.

Tabel 1: Velfærdsforbilleder og risikostyring

Kendetegn	Det liberale forbillede	Det socialdemokratiske forbillede	Det konservative forbillede
Rollefordeling:			
Familien	Lille	Lille	Stor
Markedet	Stor	Lille	Lille
Staten (det offentlige)	Lille	Stor	Støttende/lille
Velfærdsstat (system):			
Rådende solidaritetsmetode	Individet	Offentligheden/helheden	Slægtskab/ Korporatisme
Rådende solidaritetsområde (locus)	Markedet	Staten (det offentlige)	Familien
Af-vareliggørelse (decommodification)	Lav	Høj	Lav
Velfærdstjenester	Lave sociale ydelser	Offentlige ydelser/Sikkerhedsnet	Tilsvarende tilknytning til arbejdsmarkedet
Eksempler	USA	Sverige	Tyskland

Kilde: Esping-Andersen, 1999:85

En vigtig del af Esping-Andersens tilgang er begrebet *af-vareliggørelse* (decommodification). Begrebet hentyder til, i hvor høj grad den enkelte kan klare sig uafhængigt af markedet. Dette skal forstås i forhold til at være en vare, som bliver solgt på arbejdsmarkedet. Af-vareliggørelsen i de tre velfærdssystemer er forskellig. I de liberale og konservative forbilleder er af-vareliggørelsen lav, mens den derimod er høj i den socialdemokratiske (Esping-Andersen, 1999).

Et vigtigt kendetegn ved det *liberale forbillede* er, at staten (det offentlige) har en meget lille rolle. Det offentlige er kun behjælpeligt, når det er allermost nødvendigt. Dette medfører ofte, at de sociale ydelser er meget lave, og at det kun er de dårligst stillede, der får hjælp. Tit er indstillingen også, at sociale ydelser er en byrde for samfundet. Ligeledes er grundholdningen ofte, at det skal kunne betale sig at arbejde.

Det *socialdemokratiske forbillede* bygger på det, der på fagsprog kaldes universalprincippet (Esping-Andersen, 1999). Dette betyder/indebærer, at

⁴ Se, Esping-Andersen, 1999: 86–88.

alle borgere har ret til de samme ydelser uden hensyn til indtægt og social stilling. Det offentlige (staten) har en grundlæggende rolle, idet den skal sikre at alle borgere får samme service og ydelser og ansvaret skal ikke lægges på private organisationer. Et andet kendetegn er, at de sociale ydelser er høje og at sikkerhedssystemerne favner bredt. Esping-Andersen og Myles (downloadet feb. 2009) fører frem, at et kendetegn med en velfærdspolitik, som forsøger at ramme smalt (modsat universelt), er lave ydelser, og at den kan komme til at virke stigmatiserende, da den mangler bred tilslutning blandt vælgerne. På den anden side vil en politik, der satser på at ramme bredt, få større tilslutning blandt vælgerne og derfor medføre højere ydelser, som de nødstedte med større sandsynlighed får gavn af.

Et af fundamentene i det *konservative system* er, at sociale forsikringer og ydelser er afhængige af den tilknytning, som den enkelte har til arbejdsmarkedet. Dette medfører, at den enkeltes rettigheder til velfærd bliver ujævn, og at sociale og klasseforskelle bliver opretholdt. De offentlige institutioner er ikke så veludbyggede, og tit hjælper kirke og private organisationer på områder, hvor det offentlige ikke hjælper. Ifølge Esping-Andersen (1999) grunder man denne indstilling til samfundet på det patriarkalske familiemønster med en mandlig forsørger og en hjemmegående husmor. For kvinder, der er hjemmegående og derfor ikke har tilknytning til arbejdsmarkedet, betyder dette, at de ikke får samme rettigheder til velfærd, som dem, der er på arbejdsmarkedet. Her bruger Esping-Andersen begrebet familisme. I dette ligger præcis, at en stor del af velfærdstjenesterne og ydelserne bliver lagt i hænderne på familien, og at familien derfor har pligt til at hjælpe hinanden i hårde tider. Disse tjenester (hjælp) er samtidig en investering, i så fald at man selv har brug for hjælp engang i fremtiden.

Ifølge Sundstrøm (2006) er diskussionen om og opfattelsen af velfærd på Færøerne, kendetegnet ved en blanding af nyliberalisme og en slags stræben efter jævnbyrdighed—noget der kendetegner udflyttere. Velfærdspolitik har dette medført, at arbejdsfordelingen i parforholdet og familien generelt har fået det, som Sundstrøm kalder *familistiske* kendetegn. Lidt forenklet sagt: mødre og døtre varetager omsorg og fædre og sønner økonomien. Sammenfattende beskriver Sundstrøm det færøske velfærdssystem som en blanding af det liberale og det konservative forbillede (Tabel 1). Sundstrøm mener også, at på Færøerne (og i Island) er kravene til selvhjælp og at kunne forsørge sig selv lidt anderledes end i de skandinaviske lande. Familisme er også et emne som í Jákupsstovu (2007) diskuterer. Tilknytningen til Danmark medfører, at de færøske myndigheder har haft pligt til at yde forskellige velfærdstjenester, men at det færøske velfærdssystem alligevel har færre offentlige sociale ydelser og offentlige tjenester end det danske. Hun påpeger, at velfærdssystemet på Færøerne i større grad end i de skandinaviske lande, er baseret på, at familien tager sig af omsorg. Hun lægger også vægt på, at hvis omsorgsopgaverne bliver for store for familien, findes der altid den mulighed at flytte til Danmark.

Der er mange forskellige faktorer, der gør sig gældende, når vi skal beskrive familie- og velfærdspolitik, og hvilken betydning den har for kvinders situation på Færøerne. Velfærdssystemerne (Tabel 1), der er beskrevet ovenfor, tager udgangspunkt i forskellige historiske og kulturelle forudsætninger. I et velfærdssystem, der lægger en stor del af ansvaret for omsorg og velfærd på husholdningen (familierne) bliver individet meget afhængigt af slægtsbånd og parforhold. Derudover er der i et velfærdssystem, som kun træder til, når det er allermest nødvendigt, og ydelserne er efter behov, fare for, at de borgere, som har brug for hjælp kommer til at føle sig stigmatiserede. På den anden side kan en af farerne ved et sikkerhedssystem, som har høje og vidtfavnende sociale ydelser (den socialdemokratiske) være, at folk bliver holdt udenfor socialt og bliver fanget i en ond cirkel.⁵

For at beskrive familie- og velfærdspolitiske løsninger på Færøerne, og hvilken betydning de har for kvinders situation på Færøerne og ligestilling mellem kvinder og mænd, bygger denne undersøgelse på samtaler med kvinder, der kan grupperes i fem forskellige grupper (jfr. indledningen), samt en yderligere gruppe bestående af kvinder fra provinsen også i forskellige situationer i forhold til børn og parforhold.

Foruden dataene fra kvalitative interviews, bygger undersøgelsen også på andre data, der kan være med til at uddybe og analysere de forhold, som kvinder kommer ind på i samtalerne. Metoden er beskrevet nedenfor.

1.3 Metode

Foruden at respondenterne skulle repræsentere kvinder i forskellige situationer i forhold til børn, parforhold/enlige og uddannelse, har det også været vigtigt, at de var geografisk repræsentative (center/periferi). For at komme i kontakt med kvinder med børn, besøgte jeg børnehaver og vuggestuer i forskellige geografiske områder, på de tidspunkter af dagen, hvor børnene kom i børnehave/vuggestue eller når de var på vej hjem. De kvinder, der ikke har børn, og den særlige gruppe fra provinsen, har jeg fundet frem til via netværk. Med udgangspunkt i disse kilder, er der lavet samtaler med 26 kvinder i alderen 22–43 år. De færøske kvinder i undersøgelsen har i gennemsnit 1, var 7 børn. 15 % havde ingen børn. Kvinderne har boet i Danmark, Norge, England, Færøerne og USA. 61 % av kvinderne har en mellemlang videregående uddannelse, 12 % en lang videregående uddannelse og resten har været i lære eller har ikke taget nogen uddannelse efter folkeskolen. De fleste var gift eller samboende (77 %).

Vi har valgt at bruge gruppesamtaler i denne undersøgelse. Fokus i undersøgelsen er, hvordan færøske kvinder oplever deres situation i forhold til velfærdspolitiske løsninger, og hvilken betydning de har for kvinder på Færøer-

---

⁵ Social eksklusion er et hovedemne som Anthony Giddens, britisk samfundsforsker, påpeger i forhold til velfærdsstaten. Se, for eksempel, Giddens, 2002, <http://www.independent.co.uk/opinion/commentators/tony-giddens-there-is-no-alternative--the-third-way-is-the-only-way-forward-662471.html>

ne. Samtalerne er et godt kvalitativt værktøj, når vi skal undersøge og forstå respondentens forskellige tanker, beskrivelser, holdninger og symboler.

Nogle af fordelene ved gruppesamtaler er, at de er tidsbesparende, og at du når flere respondenter. En anden fordel er, at sammenspillet mellem deltagerne gør, at du kan få spontane og følelsesladede reaktioner. Dette skaber diskussion, giver flere oplysninger og forskellige synspunkter. En af ulemperne ved gruppesamtaler kan være, at nogle deltagere „fylder/taler meget“ og andre er mere fåmælte. For at forebygge dette, er en af interviewerens hovedopgaver at sikre, at alle kommer til orde, og hvis det er nødvendigt at sætte taletid på.

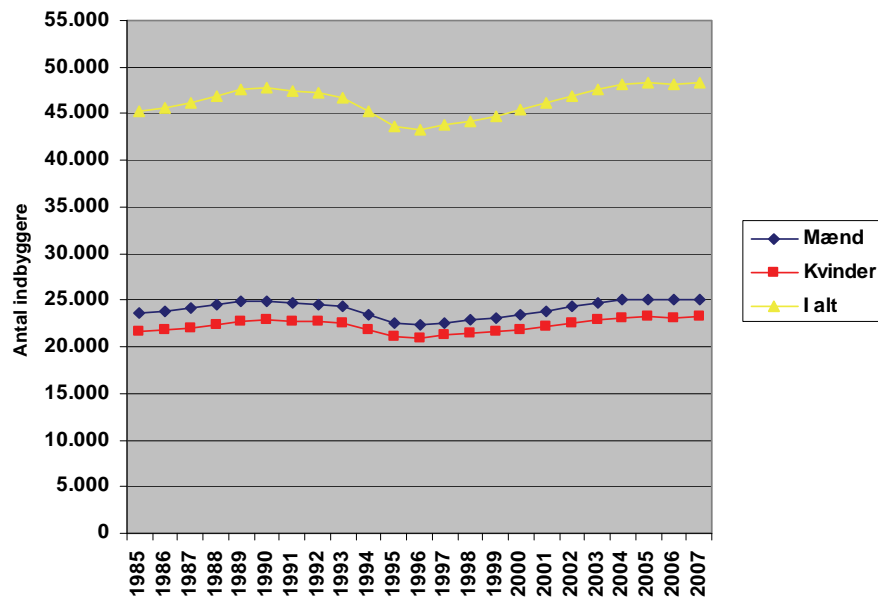
En interviewguide, lavet sammen med de andre partnere i undersøgelsen (Grønland og Island), har været vejledende ved hver enkelt samtale. Emnerne, som vi kommer ind på i samtalerne, er emner, som vi vurderer, har særlig betydning for spørgsmålet *køn, velfærd og ligestilling*. Samtalerne er transskriberede i deres helhed og delt op i overensstemmelse med emnerne i interviewguiden.

I rapporten har vi valgt at lægge særlig vægt på emnerne: *raflytning, det gode liv, det offentlige/velfærdssystemet, deltagelse på arbejdsmarkedet og økonomisk ligestilling*. Rapporten er også struktureret i overensstemmelse med disse områder.

1.4 Kvinder flytter

1.4.1 Fra- og tilflytning på Færøerne

Som nævnt i begyndelsen, er der flere mænd end kvinder på Færøerne ligesom på Grønland og Island. Som vi kan se på figur 1, så er denne forskel ikke ny. Figur 1 viser også, at særlig i kriseårene i 1990'erne flyttede en stor del af befolkningen ud af landet.

Figur 1: Befolkningsudvikling på Færøerne efter køn (1985–2007)

Kilde: Hagstova Føroya

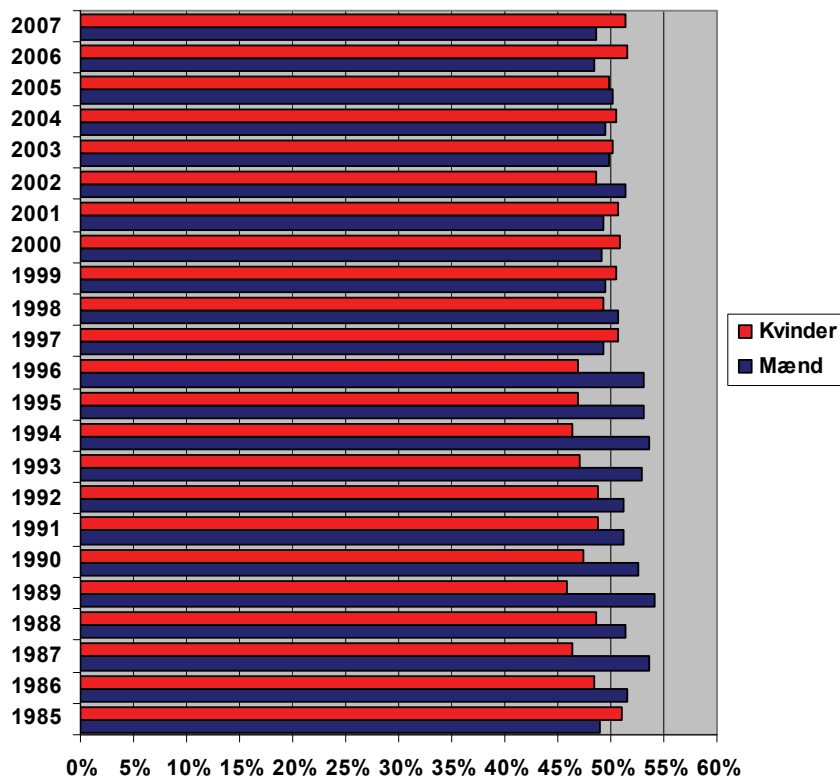
Ser vi nærmere på bevægelserne i fra- og tilflytningen, viser figur 2 og 3, at der i løbet af kriseårene i 1990'erne flyttede flere mænd end kvinder ud af landet.

Derudover ser vi på figur 3, at der er flere mænd end kvinder, der flytter til Færøerne. Vi ser også på figur 2, at det er særlig i de senere år, at der er flere kvinder end mænd, der flytter fra Færøerne.

Der kan være forskellige årsager til, at mænd og kvinder flytter. Da forskellige strukturelle omstændigheder påvirker kvinder og mænd forskelligt, er det også sandsynligt, at deres løsninger og svar er forskellige, hvis de strukturelle omstændigheder ændres.

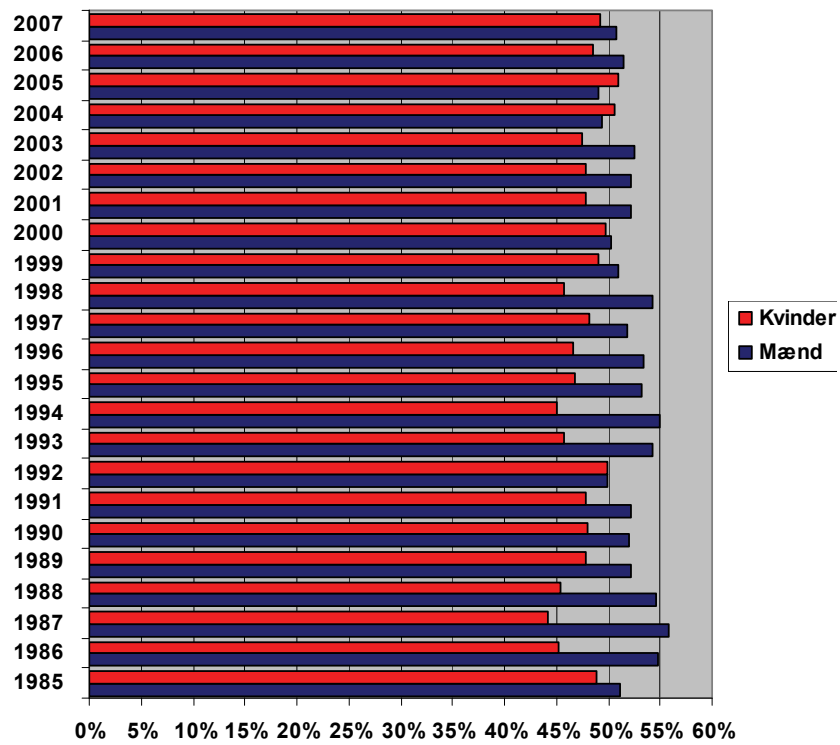
Vores opfattelse af et sted hænger nøje sammen med magt og magtrelationer, og derved hvorledes vores situation er i den henseende. Derfor hænger stedsopfattelserne også sammen med køn, alder, klasse og etnisk oprindelse.⁶ Den sociale og teknologiske infrastruktur, som er i de fleste byer og centralområder, gør det nemmere for kvinder at få børn og/eller karriere at hænge sammen – at kombinere produktion og reproduktion. Jo bedre mulighederne er for dette, jo mere lokkende kan det være for kvinder at bosætte sig i et område.

⁶ Se Dahlström, 1996: 260–261.

Figur 2: Udvandring fra Færøerne efter køn (1985–2007)

Kilde: Hagstova Føroya

Figur 3: Indvandring til Færøerne efter køn (1985–2007)

Kilde: Hagstova Føroya

1.4.2 Hvorfor flytter kvinder?

Når kvinderne taler om udland i denne undersøgelse, betyder det i de fleste tilfælde Danmark. Nogle kommer ind på andre nordiske lande og i enkelte tilfælde lande udenfor Norden. Når kvinderne bliver spurgt, hvorfor de mener, at færøske kvinder vælger at flytte, tager de forskellige forhold frem. Som helhed lægger de vægt på de økonomiske forhold, og at muligheden for at få en uddannelse er bedre i Danmark. Her viser de til bedre støtteordninger, flere valg- og pasningsmuligheder til børnene.

Specielt gruppen enlige mødre påviser, at de økonomiske forhold hos enlige forsørgere er meget dårlige på Færøerne. Som en enlig mor siger, når vi taler om at flytte hjem igen til Færøerne efter endt uddannelse:

„Den almindelige udvikling er, at man som – jeg ved ikke – voksen vil klare sig selv. Og så kommer hjem igen og igen skal – i gåseøjne – tigge fra forældrene.“ (*Enlig mor med uddannelse, 28 år, 1 barn*)

De kvinder, der ikke har børn, lægger vægt på, at det færøske samfund i høj grad er tilpasset kernefamilien og ikke til forskellige familiemodeller og enlige mennesker. Her påpeger de blandt andet manglende boligmuligheder for enlige. En siger at:

„I dag er der så forfærdelig mange slags familier... Og fremtiden er, at der skal være plads til os alle sammen.“ (*Kvinde uden uddannelse, 22 år, ingen børn*)

Eksempelvis diskuterer kvinderne de problemer, som mange enlige har, når de ønsker at sætte bo. En siger:

„Og der er mange af os efterhånden, som måske vælger at leve lidt anderledes, som vælger... at tage til Danmark for at studere... så bliver børn eller familie måske nedprioriteret i nogle år... der er måske ikke plads til det her hjemme endnu.“ (*Kvinde med uddannelse, 27 år, ingen børn*)

Flere af kvinderne påpeger, at det færøske samfund er mere tillokkende for mænd end for kvinder. Mænd har flere valgmuligheder både i forhold til arbejde og fritid. De fremhæver, at ufaglærte mænd også er særdeles godt lønnede.

I samtalerne kommer vi også ind på, hvorvidt personlig frihed (det at kunne være anonym/social kontrol) har betydning for, om kvinder vælger at flytte, men generelt viser det sig ikke at have afgørende betydning. Dog er der en, der er vokset op i en lille bygd, som udtrykker:

„Det var utrolig dejligt at komme til Danmark at prøve at ingen kender dig. Virkelig dejligt at prøve. Nu kommer jeg fra en lille bygd. Bare tage det på, som man har lyst til.“ (*Kvinde med uddannelse, 27 år, 2 børn*)

Og, en anden, der bor i en mellemstor bygd, siger:

„... jeg har kæreste og vi har ikke børn... Så kommer man hjem og er færdig med at studere, eller sådan... Det er lige som om at du er lidt udenfor. I Tórshavn er det måske lidt anderledes... [I Tórshavn] er der så mange forskellige mennesker... Men hvis du bor i en bygd... når du er sidst i tyverne... så er det familie og børn... du tænker ikke på videre uddannelse eller karriere.“ (*Kvinde med uddannelse, 29 år, ingen børn*)

Sammenfattende viser disse udsagn, at de mindre områder også kan virke lidt konservative og personligt begrænsende for nogle af kvinderne, og at mangfoldighed og rumlighed har betydning for den enkeltes trivsel.

1.4.3 *Fraflytning og ligestilling*

Et af spørgsmålene i samtalerne var, hvorvidt ligestilling har betydning for, om kvinder vælger at flytte fra eller bosætte sig på Færøerne. Når vi behandler emnet ligestilling, er det vigtigt at huske, at begrebet ligestilling ikke er entydigt. Som diskuteret ovenfor, så er kvinder ikke en homogen gruppe. Forskellige grupper af kvinder har ikke nødvendigvis de samme interesser og indstillinger til – for eksempel – hvad velfærd og ligestilling indebærer. Hvis vi omtaler kvinder som en fælles gruppe, kan der være fare for, at vi kommer til at overse, at ikke alle kvinder lever under de samme sociale vilkår og sagtens kan have interesser, der ikke er forenelige. Forskelle i livsvilkår skaber forskellige opfattelser af egne livsvilkår og tilsvarende forskellige livsstile.⁷ Dette spejles også i samtalerne. For eksempel lægger respondenterne, der har uddannelse fra udlandet, stor vægt på ligestillingsspørgsmålet. Blandt andet nævner de, hvordan kvinder bliver omtalt i det offentlige rum, og at ligestillingen i hjemmet forsvandt, da de fik børn. Dette betyder, at inden børnene kom, var opgaverne i hjemmet nogenlunde jævnt fordelt mellem dem og deres partner. Nogle kommer også ind på manglende kvindelig repræsentation i politik, som de synes har betydning for, hvilke emner kommer på agendaen/får plads i det offentlige rum og i det politiske liv. På den anden side, så lægger gruppen af kvinder, der ikke har fået videre uddannelse efter folkeskolen, stor vægt på lønforhold. En siger:

„Men selv synes jeg, at i mit hjem er der ligestilling... Der er det lige for lige hos os. Det må det være når begge arbejder... Synes I ikke at der er ligestilling? ... Bortset fra på lønområdet på Færøerne... Altså, jeg føler mig ikke undertrykt.“ (*Kvinde med uddannelse, 26 år, 1 barn*)

Flere af kvinderne kommer også med kritik mod de færøske ligestillingsnævne og hvordan emnet ligestilling bliver behandlet i medierne. En siger:

„... jeg er lige ved at få prop af den snak i radioen... Man hører i radioen, kvinder, at det er så synd for os og bla, bla, bla. Man bliver næsten fløvet af at høre det. Fordi jeg ikke synes, at det er så synd for os.“ (*Kvinde med uddannelse, 35 år, 3 børn*)

---

⁷ Se note 3.

En anden siger:

„... altså det [repræsentationen] skal ikke være sådan, at det skal være 50–50, altså hvis kvinder ikke gider... Kvinder har andre prioriteringer... det synes jeg bliver lagt frem meget forkert af vores ligestillingsnævn.“ (*Kvinde under uddannelse, 35 år, 2 børn*)

Det er tydeligt, at disse kvinder ikke genkender sig selv i det arbejde, ligestillingsnævnet laver, og den måde ligestillingsemner bliver belyste i det offentlige rum (medierne). Denne kritik rejser spørgsmålet, hvilke aktører/grupper i det færøske samfund sætter agendaen i ligestillingsspørgsmål, og hvad den underliggende/uudtalte baggrund er, når vi forholder os til ligestilling. I det offentlige rum har ligestillingsemner hidtil, i særlig stor grad, handlet om, hvordan vi kan øge kvinders repræsentation og deltagelse i politik og offentlige bestyrelser og nævn. Arnfred (2002) påpeger, at den uudtalte baggrund i de fleste anskuelser på ligestilling og ligestillingsspørgsmål bygger på middelklassens (ofte i den øvre del) interesser, og hvordan man kan „placere“ kvinder i den gældende samfundsorden, og at meget „ligestillingsarbejde“ i stor grad er styret af kvinder, der hører til samfundets elite. Ifølge Arnfred (2002), bliver meget af det arbejde, som kvinder typisk udfører, usynliggjort i mange økonomiske og samfundsvidenskabelige analyser.

Dog viser kvinderne i denne undersøgelse sig at være enige om, at ligestilling blandt andet betyder *ligeløn, samme muligheder* i samfundet for begge køn og at *arbejdsfordelingen i hjemmene* bliver mere jævnt fordelt mellem kvinder og mænd. Som vi ser i disse citater, foregår en stor del af kampen for ligestilling inden for hjemmets fire vægge:

„... Hvad skal vi have til middag i morgen? Ja, finder du et eller andet i din fryser. Så tænker jeg: Det er ikke kun min fryser. Det er også din fryser... Jeg spurgte ham, hvad skal vi have til middag i dag. Ja, hvad har du i fryseren? Hvad jeg har i fryseren? Det er vores fryser.“ (*Kvinde uden videre uddannelse efter folkeskolen, 31 år, 3 børn*)

„Jo, vi har tit diskuteret sådan noget. Så når jeg har arbejdet meget om aftenen, så siger han, så siger jeg: Altså, du må hjælpe mig. Du må give børnene noget at spise. De kan ikke bare spise guldorn. Så siger han: For søren, har jeg ikke passet børnene for dig? Det kan godt nok gøre mig vred.“ (*Kvinde uden videre uddannelse efter folkeskolen, 39 år, 4 børn*)

„Ja, lige præcis det der ville få mig til at koge.“ (*Kvinde med uddannelse, 26 år, 1 barn*)

„Man skal fortælle dem det [mændene], så gør de det.“ (*Kvinde med uddannelse, 31 år, 2 børn*)

„Jeg er nødt til at sige, at jeg har fri i dag, fordi jeg skulle her. Så synes han det er rigtig hårdt. Fordi han skal have to børn i mange timer.“ (*Kvinde med uddannelse, 31 år, 2 børn*)

„Og han er ikke hjemme med børnene. Han er babysitter.“ (*Kvinde med uddannelse, 27 år, 2 børn*)

„Og så tager hen til svigermor med dem.“ (*Kvinde med uddannelse 31 år, 2 børn*)

Som helhed viser kvinderne sig også at være enige om, at (manglende) ligestilling ikke er afgørende for, om kvinder vælger at bosætte sig på Færøerne. Vi skal have in mente her, at kvinderne taler om ligestilling på hjemmefronten – især. Dette synspunkt er meget repræsentativt:

„Ja, selvfølgelig vil alle have, at der er ligestilling. Men jeg tror ikke, at det er det, der holder dem [kvinderne] tilbage... Jeg tror, at det er det økonomiske... Jeg føler mig ikke mindre værd end nogen mand, der går omkring.“ (*Kvinde med uddannelse, 37 år, 1 barn*)

De mener, at ligestilling og lige muligheder har betydning for livsvilkår og trivsel, men i forhold til hvorvidt man vælger at bosætte sig på Færøerne eller i udlandet, er den økonomiske faktor den afgørende. Den økonomiske faktor betyder i denne sammenhæng, hovedsaglig, den støtte eller de velfærdstjenester, som de har ret til i Danmark sammenlignet med de velfærdstjenester, de kan få på Færøerne. På den anden side, som diskuteret ovenfor, så påpeger nogle af kvinderne, at ligeløn har stor betydning for ligestillingen mellem kvinder og mænd, hvilket også er en økonomisk faktor.

Sammenfattende kan vi sige, at forsætter det nuværende fra- og tilflytningsmønster, kan det tænkes, at antallet af kvinder på Færøerne falder endnu mere i forhold til antallet af mænd. Respondenterne påviser, at det for det meste er økonomiske hensyn, som er afgørende for, hvorvidt færøske kvinder flytter til eller fra Færøerne. De understreger ligeledes, at det i høj grad er ønsket om en uddannelse, der er grunden til at kvinder flytter i første omgang. Her fremhæver respondenterne især bedre støtte- og valgmuligheder i Danmark. Samtalerne viser også, at flere af kvinderne ikke kan genkende sig selv i den offentlige debat om ligestilling og det ligestillingsarbejde, der bliver gjort. Undersøgelsen viser, at en stor del af kampen for kvinders ligestilling foregår indenfor hjemmets fire vægge.

1.5 Tilvejebringelse af velfærd

Hvordan velfærd bliver tilvejebragt og hvordan ansvarsfordelingen er mellem det offentlige (stat), markedet og familien i den forstand, er forskelligt fra samfund til samfund. Ovenfor har vi redegjort for tre forskellige velfærdsforbilleder. Intet samfund er rendyrkede udgaver af forbillederne, men vi kan sige, at samfund ofte hælder mere til et system end et andet, og velfærdssystemerne har udgangspunkt i forskellige historiske og kulturelle forudsætninger. Afhængigheden af familien mindskes i det socialdemokratiske (det nordiske) system. I det konservative system, på den anden side, går det offentlige (staten) ikke ind, uden at familien ikke selv klarer at sikre velfærd/omsorg for sine egne. Et andet kendetegn ved dette system er, at de offentlige institutioner ikke er så veludbyggede. Et kendetegn ved det liberale system er, at ydelser fra det offentlige bygger på behovsvurderinger, og at det skal kunne svare sig at arbejde. Respondenterne i undersøgelsen kom

(selvfølgelig) ind på mange forskellige forhold, som har betydning for deres situation i det færøske samfund og hvilke velfærdstjenester, de synes kan forbedre den. Undersøgelsen viser dog nogle tydelige kendetegn fra det konservative (familistiske) og liberalistiske system, som kvinderne er utilfredse med. Samtidig er de meget bevidste om, hvilke muligheder og rettigheder de har i Danmark. Dette bliver forklaret mere udførligt nedenfor.

1.5.1 Svage formelle systemer

Esping-Andersen påpeger, at der i det familistiske/konservative velfærdssystem er de offentlige institutioner ikke så veludbyggede. Undersøgelsen viser en manglende tillid til færøske myndigheder og forvaltning. Flere af respondenterne påviser, at når de har henvendt sig til myndigheder på Færøerne, så har de ikke i tilstrækkelig i grad været informeret om, hvilke rettigheder de som borgere har, og i nogle tilfælde har de følt sig dårligt behandlet. For eksempel når vi diskuterer, hvordan myndighederne kan støtte op omkring et godt liv:

„Informere mere. Jeg tænker på Almannastovan⁸. Man, man tager derhen for eksempel. Man har jo ret til at få til både et og andet fra Almannastovan.“ (*Kvinde uden uddannelse, 38 år, 1 barn*)

„Jeg skulle lige til at sige det.“ (*Kvinde med uddannelse, 35 år, 2 børn*)

„Men bliver ikke informeret om noget som helst. Det virker som om deres politik er, at de ikke skal udbetale noget som helst. Informere mere om, hvilke rettigheder og muligheder man har. Og sådan noget. Det mener jeg. For at komme videre. Ja.“ (*Kvinde uden uddannelse, 38 år, 1 barn*)

Samme oplevelse ser vi hos de enlige mødre. En siger:

„... Jeg synes, at man ikke burde blive klædt af, når man kom ind på Almannastovan..., altså det burde ikke være nødvendigt.“ (*Kvinde med uddannelse, 37 år, 1 barn*)

Nogenlunde det samme siger en anden:

„... Man bliver så ydmyget og man tager derhen [på Almannastovan] og beder om hjælp.“ (*Kvinde med uddannelse, 28 år, 1 barn*)

På den anden side, så viser undersøgelsen, at de i flere tilfælde har større tillid til myndigheder og forvaltning i Danmark og synes at være rimelig bevidste om, hvilke rettigheder (eller hvilke velfærdstjenester er til rådighed for dem) de har i Danmark, som disse citater viser:

„Det er lettere i Danmark. Fordi der er det parat i forvejen... Fordi du ved, hvad du får..., Ja, du ved, at du får den her pakke. Her [på Færøerne] må du sidde og forhandle... Ja, du må forhandle dig til at få.“ (*Kvinde med uddannelse, 36 år, 1 barn*)

„Ja, det gør man faktisk.“ (*Kvinde med uddannelse, 35 år, 2 børn*)

---

⁸ Socialkontoret på Færøerne.

„... Her er det mere, at du skal klare dig selv. I Danmark er det ingen skam at få hjælp i forhold til hvad det er her.“ (*Kvinde med uddannelse, 36 år, 1 barn*)

Den samme opfattelse ser vi også hos dem, som ikke har taget uddannelse efter folkeskolen, når vi taler om, hvorfor færøske kvinder vælger at flytte:

„Jeg tror, at det er uddannelserne... Og at du har flere du kan vælge imellem og steder, du kan undersøge om der er mulighed for at bo der, og hvordan forholdene er med børnene. Og du kommer ind og får alt at vide om, hvad du har ret til, og hvordan du skal gøre.“ (*Kvinde uden uddannelse, 39 år, 4 børn*)

Problemer af samme slags kom også frem i en undersøgelse blandt førtids-pensionisters livsvilkår på Færøerne. En generel kritik i undersøgelsen var, at der opstod megen usikkerhed og mange misforståelser på grund af manglende information og kommunikation mellem myndigheder og bruger. (Biskopstø & Mýri, 2007).

At der er tale om et problem, der ikke kun omhandler de offentlige myndigheder, men også andre områder i det færøske samfund, ser vi her. Her diskuterer vi, hvilke rettigheder har stor betydning for ligestilling i det færøske samfund:

„Også sådan noget som f. eks diskriminering og chikane på arbejdspladsen, og sådan nogle ting. Hvor jeg herhjemme [på Færøerne] har jeg har følt det på nogle arbejdspladser som jeg har været på, har det været helt okay, at man er lidt nærgående mod kvinderne... Du er kvinde og du hører til der, og jeg har nogle rettigheder. Lidt på den måde. Du skal kende din plads. Det er sådan jeg nogen gange har oplevet det... at de føler, at det er okay, at de kommer med nogle bemærkninger, som ikke er okay. Og i Danmark der kan du anmelde det... Fordi jeg ikke føler, at jeg overhovedet ved, om der er nogle love eller noget [på Færøerne]. Altså, du ved.“ (*Kvinde med uddannelse, 27 år, ingen børn*)

„Alle disse udvalg eksisterer slet ikke her. Også, vi er så meget bagud, når man snakker om trivsel. Folk holder igen med at kræve deres rettigheder på Færøerne.“ (*Kvinde med uddannelse, 29 år, ingen børn*)

Her ser vi en manglende tillid til færøske myndigheder, og at nogle af kvinderne har en svag retsfølelse. De føler ikke, at det er et „samfund“ som varetager deres interesser, som de kan henvende sig til, hvis de kommer ud for (f. eks) sexchikane/mobning på arbejdspladsen. Undersøgelsen påpeger, at nogle af de formelle systemer på Færøerne er svage og ikke „er i stand til“ at møde borgerne med de krav og ønsker, de har. Dette rejser spørgsmålet, hvorvidt svag retsfølelse og angst for at kræve sin ret, er et udbredt problem i det færøske samfund, og hvis det er sådan, hvorfor.

De formelle og uformelle systemer i et samfund er tæt forbundet. Uformelle systemer eller relationer, som er kendetegnet ved solidaritet og pligter overfor familie, slægtskab og venner, er ikke kun levn fra et traditionelt samfund, men er også „en reaktion“ på „fejl“ i de formelle systemer i et samfund. Dette skal forstås sådan, at hvis de formelle systemer ikke formår at imødekomme de sociale behov i et samfund, medfører dette uformelle

løsninger. Jo bedre det formelle samfundssystem klarer at producere og uddele sociale tjenester, som er til fælles gavn for alle samfundsborgere, jo mindre behov er der for uformelle løsninger.⁹

1.5.2 Familien en vigtig rolle

En rød tråd i undersøgelsen er diskussionen om den betydningsfulde rolle, som familien har som socialt sikkerhedsnet, hvilke problemer opstår på grund af dette, og et tydeligt ønske om at politikken på omsorgs- og velfærdsområdet bliver ændret. Blandt andet viser det sig, at mange problemer opstår, fordi familien/husholdningen – direkte eller indirekte – er den enhed, som velfærdssystemet virker under.

Flere af kvinderne påpeger manglende fleksibilitet i daginstitutionerne, og hvordan dette påvirker deres situation og hverdag. En siger:

„Og jeg har et barn på halvandet år. Og hvis det ikke var for bedstemødre og bedstefædre, så havde jeg slet ikke haft mulighed for noget som helst... Altså, jeg havde ikke kunnet tage en uddannelse, hvis han var sømand og jeg ikke havde forældre og hans mor og sådan.“ (Kvinde under uddannelse, 27 år, 1 barn)

Børnenes sygedage er også et problem, som kvinderne påviser. Flere fremhæver, at første sygedag, som de har ret til, bliver brugt til „at finde en løsning“, som de kalder det. Dette indebærer, at de i deres netværk er nødt til at finde en eller anden, der kan være hjemme hos det syge barn:

„Og det bruger man faktisk denne første dag til... Eller træder nogen ind – en bedstemor. Som hos mig er det mostre, og nu er jeg så heldig, at datteren ikke er syg særlig tit...“ (Kvinde med uddannelse, 28 år, 1 barn)

Blandt flere af kvinderne fylder de ældres situation (forældre, svigerforældre m.fl.) meget og hvordan problemet bliver „behandlet“ af myndighederne, som denne påpeger:

„Det bliver forventet af familien. Det bliver absolut forventet af familien, selvfølgelig kan de tage sig af deres ældre... Altså, har du fire børn, så må det kunne lade sig gøre.“ (Kvinde med uddannelse, 35 år, 3 børn)

De diskuterer også fremtidssituationen for de ældre, og at du som menneske skal behandles med respekt, men det tit ikke er sådan, som en anden siger:

„... hvem vil egentlig bo hos sine børn. Altså værdigheden i det... man vil så gerne bare klare sig selv... hvis man kan få... en beskyttet bolig eller en plejehjemsplads og klare sig så godt som man kan der... Ja, også nu hvor de fører den politik, at når ældre mennesker, hvis de bor alene, så har de fortrinsret til at komme ind [på alderdomshjem]. Men hvis der er nogen, der måske er lige så gammel som dem, at de kan

⁹ Se, for eksempel, Lomnitz, Larissa Adler (1988) „Informal Exchange Networks in Formal Systems: A Theoretical Model.“ <http://www.colbud.hu/honesty-trust/lomnitz/pub01.PDF>

tage sig af dem, men bare har det bedre, så kommer de ikke ind.“ (*Kvinde med uddannelse, 33 år, 1 barn*)

Hos dem, der er enlige uden børn, bliver det påvist, at boligmarkedet på Færøerne hovedsaglig bygger på kernefamilien. Tit må dem, der er enlige, satse på familien. Som en siger:

„... Der er rigtig mange, der flytter hjem, og det lyder rigtig hyggeligt at bo i mors kælder. Men så pludselig kommer det her, man kan ikke se længere end det... du bliver nødt til at købe et hus... det er meget hårdt, når man er alene... samfundet er indrettet til familien og ikke til enlige personer.“ (*Kvinde med uddannelse, 38 år, ingen børn*)

Konklusionen her er, at kvinder som individer er meget afhængige af slægts- og parforhold. På samme måde viser undersøgelsen, at enlige mødre i mange tilfælde er meget afhængige af familien, som dette citat viser.

„Det eneste man får, det er friplads... Jeg bor hjemme hos min mor... Jeg tjener ikke nok til, at jeg kan være ude og klare mig selv.“ (*Kvinde uden uddannelse, 38 år, 1 barn*)

1.5.3 Stigmatisering

Mange enlige mødres situation giver også et klart signal om, at der er nogle tydelige svagheder med („fejl“) velfærdssystemet på Færøerne, og at det kan virke stigmatiserende, som disse afsnit viser:

„Ja, boligstøtte og ekstra børnecheck. Jeg spurgte ikke om det... Og de [myndighederne i Danmark] fortalte mig, at jeg skulle sige, at jeg skulle have ekstra børnecheck – eller børnebidrag eller det der. Men jeg sagde det slet ikke, fordi, jeg følte mig dårlig tilpas med det, at jeg skulle have det, fordi jeg var enlig. Men de gav mig det, uden at jeg spurgte... Men her på Færøerne, hvis du beder om hjælp, så føler man sig meget lille og afklædt, når man sidder foran dem på Almannastovan, at man har det med sig, når man kommer andre steder hen... De [Almannastovan] spørger så meget. Jeg tror, at de kommer sådan... de spørger sådan, at jeg føler mig dårligt tilpas... Altså, jeg gør alt for. Altså, Almannastovan på Færøerne – det sidste, jeg skulle henvende mig til, hvis jeg skulle have hjælp. Nej, jeg lovede mig selv, at jeg aldrig skulle tage derhen igen... Jeg følte mig som en tigger. Eller, altså du ved.“ (*Kvinde med uddannelse, 43 år, 1 barn*)

„... Jeg har engang i mit liv været på Almannastovan... jeg måtte gå og vente på institutionsplads, efter at barselsorloven var slut... Jeg skal sige dig... jeg fik ikke for udgifterne... Og jeg følte virkelig, at jeg havde fået kniven i ryggen... Og så måtte jeg ringe hver evige og eneste måned for at bede om de penge... Ikke førend jeg til sidst ringede... Og så siger til en, at nu havde jeg fået nok. Jeg har 7 bleer til mit barn, jeg har lånt penge for at købe mad. Jeg havde stadig ikke fået pengene. Og nu kunne det simpelthen være nok... Og først da, efter at jeg havde snakket med denne dame, da kom der orden i tingene... Men det er lige som om, at hver gang dette kommer op i Lagtinget, i denne retning, så er der en, en eller anden skræk for, jeg mener det, at der er en forfærdelig skræk for, at vi skal snyde systemet.“ (*Kvinde med uddannelse, 37 år, 1 barn*)

De enlige mødres situation viser indirekte, at i velfærdssystemet bliver kvinder regnet for at være familiemedlemmer hellere end individer, og at sociale ydelser/velfærdstjenester, som bliver ydet efter behov – sammenlignet med de ydelser, som alle borgere har ret til, uden hensyn til indtægt og social situation – medfører, at dem, der har brug for støtte, føler sig stigmatiserede.

I undersøgelsen ser vi et tydeligt dilemma mellem de velfærdstjenester og ydelser, der er i Danmark og dem, der er på Færøerne, hvor respondenterne påviser bedre forhold i Danmark¹⁰. De er også meget bevidste om, hvilke muligheder og hvilke rettigheder de har i Danmark. Ligeledes påpeger respondenterne, at færøske myndigheder ikke i tilstrækkelig grad informerer dem om muligheder og rettigheder, som de har på velfærdsområdet på Færøerne. I et velfærdssystem, der stoler så meget på familien som yder af velfærd og omsorg, som denne undersøgelse viser, er der stor fare for, at kvinders selvbestemmelse/selvstændighed bliver indskrænket. På den anden side, så drager kvinderne også paralleller til Danmark her og kan vi se et dilemma. Som en af dem siger:

„Jeg synes alligevel ikke, at f.eks. i Danmark, nogen steder er der meget koldt. Og nogle har ikke kontakt til familien. Alligevel synes jeg, at det offentlige skal arbejde for, at vi alle skal være her. Og jeg synes, at det charmerende, her hos os, at man har så stor [familie]. Alligevel skal man inden for det offentlige hjælpe så alle kan være med. Det er meget forskellige ting.“ (*Kvinde med uddannelse, 29 år, ingen børn*)

Alligevel, når de bliver spurgt, hvorvidt „det offentlige“ på Færøerne skal påtage sig en større rolle på familie- og velfærdsområdet, så er kvinderne meget afklarede. Det skal det offentlige, ifølge dem. Her påviser de, blandt andet, at du som kvinde gerne vil være uafhængig af familien (forældrene) økonomisk. Nogle understøtter, at ikke alle har familie at sætte på, når de har brug for støtte/hjælp. De påpeger endvidere, at bedre og længere barselsorlov til fædre ville gavne familien og børnene og understøtte ligestillingen mellem mænd og kvinder. De lægger ligeledes vægt på, at vi har brug for „alle“ på Færøerne (enlige mødre/fædre, enlige, homoseksuelle) og skal derfor også forbedre disse gruppers forhold/situation på Færøerne. Nogle påpeger, at flere og bedre velfærdstjenester medfører skattestigninger, og at dette er et dilemma, men alligevel har vi som samfund brug for disse velfærdstjenester. Nedenfor er nogle anskuelser:

„Det er det, at du vil være uafhængig... du vil klare dig selv.“ (*Kvinde med uddannelse, 35 år, 2 børn*)

„Ja, men hvis et barn er sygt, altså hvem skulle så træde til, hvis? Altså, nu har jeg ikke bedstemødre og bedstefædre som jeg kan bruge.“ (*Kvinde uden uddannelse 39 år, 4 børn*)

„Det er først og fremmest, at mændene kan få lov til at være hjemme hos børnene og prøve det. Giv dem tre måneder.“ (*Kvinde med uddannelse, 36 år, 2 børn*)

¹¹ Se appendix „Socialforsikringssystem“.

„Fordi vi har brug for mennesker. Altså, vi har brug for alle dem, vi kan få på Færøerne. Og fordi, ligesom ved at vælge så mange fra, så er det et tab for samfundet.“ *(Kvinde uden uddannelse, 22 år, ingen børn)*

„Ja, men det betyder så også at skatten bliver højere... Det er et dilemma... Jeg regner med, at jeg havde valgt at betale mere skat, hvis det var mig... Hvis man viste, at det følger med, og ikke går til tunneller og asfalt... altså det er det der tit sker i dag.“ *(Kvinde under uddannelse, 27 år, 1 barn)*

Undersøgelsen indikerer, at kvinderne ikke har tillid til færøske myndigheder, og at de ikke altid føler, at der er et „samfund“, som varetager deres interesser. Undersøgelsen peger samtidig, at de myndigheder og institutioner, der varetager velfærdstjenester, ikke (altid) formår at imødekomme de krav og ønsker, som borgerne har til velfærd og velfærdstjenester. Dette sætter spørgsmålstejn ved, hvorvidt de pågældende myndigheder og institutioner har de ressourcer – både materielle og immaterielle – som skal til for at varetage disse opgaver. På samme måde kommer det frem i undersøgelsen, at borgerne har en svag fornemmelse/opfattelse af, hvilke rettigheder de har i det færøske samfund. Dette tyder delvis på nogle svage formelle systemer og delvis på manglende tillid til færøske myndigheder.

1.6 Økonomisk ligestilling

Kvinderne i denne undersøgelse lægger vægt på, at ligeløn har stor betydning for ligestillingen i samfundet. De påviser, at hvis 'samfundet' aflønner kvinder værre end mænd, så siger „samfundet“ samtidig, at kvinder ikke er lige så meget værd som mænd. De understreger, at særlig på det private arbejdsmarked mangler der gennemskuelighed på lønområdet. Som en af dem siger:

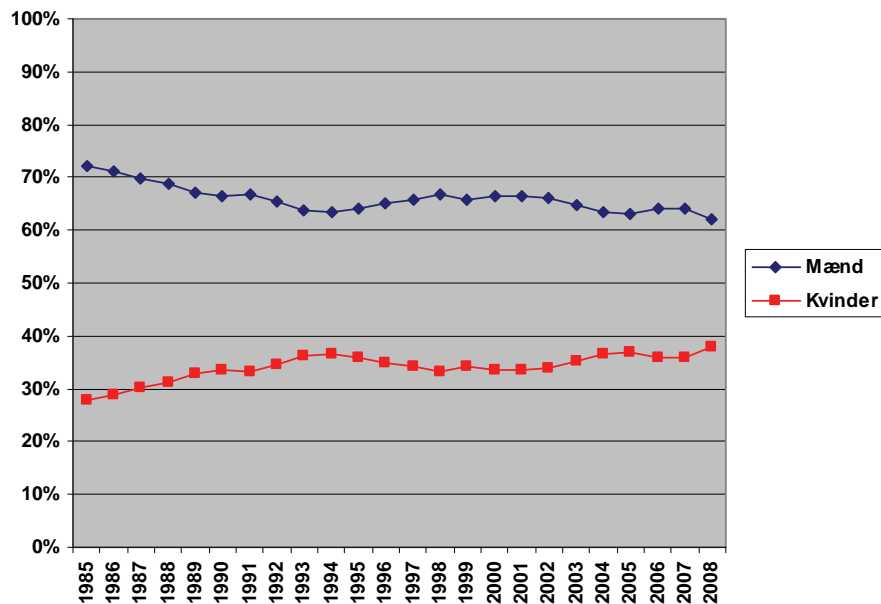
„Det skal være mere gennemsigtigt. At det er nemmere for os at se, hvad tjener en mand indenfor det offentlige og indenfor det private, og hvad tjener en kvinde... Det skal være mere gennemsigtigt.“ *(Kvinde med uddannelse, 27 år, ingen børn)*

De lægger også vægt på, at kvinders arbejdsområder ikke bliver værdsat:

„Man skal i hvert fald turde sige, at man skal have løn... og anerkende, at det man gør, er lige så godt som det, manden ved siden af dig gør, som har det samme job.“ *(Kvinde med uddannelse, 26 år, 1 barn)*

1.6.1 Lønforhold mellem kønnene

Lønudviklingen de senere år viser tydeligt, at der er stor lønforhold i forhold til køn. På figur 4 ser vi, at i 1985 tjente mænd 72 % af de samlede lønudbetalinger, mens kvinder havde 28 %. I 2008 tjente mænd 62 % af de samlede lønudbetalinger og kvinder 38 %.

Figur 4: Lønudvikling i % efter køn (1985–2008)

Kilda: Hagstova Føroya

Vi kan konkludere, at lønforskellen ikke har ændres sig i nævneværdig grad – kun 10 % – i et tidsrum på næsten 25 år. Her skal vi også tænke på, at beskæftigelsen blandt færøske kvinder er den højeste sammenlignet med andre nordiske lande. Finland har det laveste tal af kvinder på arbejdsmarkedet. En opgørelse fra 2007 viser, at 76 % af mændene (16–64 år) i Finland og 92 % på Færøerne var i arbejde, medens 74 % af kvinderne (16–64 år) i Finland og 89 % på Færøerne var i arbejde (Agerskov, 2008).

1.6.2 Årsager til lønforskel

Flere af respondenterne tilskriver lønforskellen kvinders 'manglende evner' at stille krav, og at de er bange for konflikter på arbejdspladsen, som disse anskuelser viser:

„Kvinder må være mere bombastiske. Det er det, jeg vil have og lade være med at være så høflige altid, og særlig når det kommer til arbejdsmarkedet.“ (Kvinde med uddannelse, 38 år, ingen børn)

„Vi skal turde selv forhandle vores løn... Jeg synes faktisk, at jeg burde få mere, men jeg tør ikke gøre det... hvis han [arbejdsgiveren] siger nej... Jeg er også så glad for mit arbejde.“ (Kvinde med uddannelse, 27 år, 1 barn)

„Jeg beklagede mig nemlig på en arbejdsplads, men selvfølgelig ikke på rette sted, om en [som] var ansat, som nærmest var en skoleelev og fik mere i timen end jeg... gift kone med fire børn og stort lån. Han havde en bil, som han havde købt... Så gik jeg ind til direktøren, så sagde jeg: Hvis jeg ikke får den samme løn som den dreng... så tager jeg hjem... Så siger han: Jamen hvor meget vil du have? Jeg sagde: ... mindst det dobbelte... og jeg fik det [det dobbelte].“ (Kvinde uden uddannelse, 39 år, 4 børn)

Det er svært at sige, hvad årsagen til lønforskellen mellem kvinder og mænd er – eller hvilke eventuelle objektive henholdsvis subjektive faktorer påvirker dette. Dog er det ikke ualmindeligt at lægge en del af ansvaret på individet, således som kvinderne gør ovenfor. Alligevel ved vi, at kvinder får børn, har orlov, og at en ret stor del af kvinder arbejder nedsat tid, som denne undersøgelse også viser. Dette har selvfølgelig betydning for færøske kvinders lønforhold på arbejdsmarkedet. Undersøgelsen peger også, at mange omsorgs- og velfærdsopgaver stadig er pålagt familien. Disse forhold påvirker (uden tvivl) ligeledes de valg, kvinder træffer, og hvordan deres situation er i forhold til mulige arbejdsgivere.

Nogle af kvinderne fastslår endvidere en manglende respekt for det arbejde, kvinder udfører. For eksempel pointerer nogle af kvinderne, at pædagoger ikke opdrager, men udvikler børn og skaber rammer for en indholdsrig dag. For dem betyder ligestilling på lønområdet:

„At folk har de samme rettigheder, mand eller kvinde, og at vores løn lå på samme niveau for samme længde af uddannelse, og andet.“ (*Kvinde med uddannelse, 37 år, 1 barn*)

Her hentyder de til, at ligeløn ikke kun handler om formelle krav, men at kvinder og mænd får samme løn for arbejde, der har samme værdi, og at kvinders muligheder og arbejdsområder har samme værdi som mænds.

Respondenterne i denne undersøgelse understreger, at nogle skævheder kommer af, at manden tit har højere indtægt end kvinden, og derfor lønner det sig bedst for familien, at kvinden er hjemme, tager den barselsorloven, hun har ret til og eventuelt arbejder nedsat tid. Flere tager dette dilemma frem, når vi taler om, hvordan det offentlige kan støtte op omkring et godt liv og forbedre ligestillingen mellem mænd og kvinder på arbejdsmarkedet:

„Hvis der var ligestilling mellem [kønnene], så skulle faderen have sin del... Men det vælger folk jo fra, fordi faderen har den højere indtægt... Og det er et stort gab, hvis det er en familie med mange udgifter... det er dette dilemma med, hvem tjener mest.“ (*Kvinde med uddannelse, 37 år, 1 barn*)

„Ja, men der er det ofte sådan, at moderen prioriterer børnene frem for sit arbejde, der hvor manden måske ikke gør det, og derfor tjener han mere.“ (*Kvinde under uddannelse, 27 år, 1 barn*).

„Du har måske ammet i 6 måneder til et år. Det er meget svært at bryde ud af rytmen... De [fædre] mangler den periode. Disse tre måneder med børnene, når de er helt små, når de står alene med dem... Ja, hvor moderen ikke får lov til at blande sig.“ (*Kvinde med uddannelse, 31 år, 2 børn*)

„Dette, at barnet er sygt, så er der større forståelse for det, hvis moderen end hvis faderen tager hjem.“ (*Kvinde med uddannelse, 36 år, 1 barn*)

Nogle understreger, at der er behov for et kvotesystem, hvor tre måneder af barselsorloven er til fædre. Hvis faderen ikke bruger orloven, skal den falde bort. De mener, at dette samtidig vil øge familiens trivsel. Fædre får bedre muligheder for at knytte sig tættere til børnene, medens de er små og

vil dette medføre, at kvinders situation på arbejdsmarkedet samtidig forbedres. Som en af dem siger:

„Det er det, der ville være ret dejligt med denne faste orlov... moderen må ud igen at arbejde de 3 måneder... Fordi så har faderen ro til at være sammen med barnet.“
(Kvinde med uddannelse, 31 år, 2 børn)

Konklusionen her er, at kvinderne mener, at ligeløn har meget stor betydning for ligestilling i et samfund. Hvis „samfundet“ aflønner kvinder og mænd forskelligt, siger det samtidig, at kvinder og mænd ikke er lige meget værd. Det er ikke ualmindeligt at lægge en del af ansvaret for kvinders og mænds lønforskel på individet, som flere af kvinderne i denne undersøgelse også gør. Dog er der flere, der henviser til strukturelle problemer, som for eksempel barselsorlovssystemet og den måde vi værdsætter kvinders henholdsvis mænds evner og det arbejde, som de udfører.

1.7 Det gode liv

På samme måde som når vi redegør for begrebet *ligestilling*, er det vigtigt at huske, at *det gode liv* heller ikke er entydigt. Kvinder er ikke en homogen gruppe og kan derfor have meget forskellige opfattelser af, hvordan et godt liv er. Dette fordi kvinder lever under forskellige sociale vilkår og derfor kan have forskellige krav til det gode liv. En ung mor, der bor i en middelstor bygd, siger:

„Jeg synes, at jeg har et rigtig godt liv. Men det går lige akkurat [økonomisk]. Men hjemme er det rigtig godt. Jeg har et lillebitte hus. Et arbejde, som jeg trives rigtig godt med... Det er, at jeg og kæresten holder af hinanden, og står sammen om den lille og sådan noget... at man har tid... Sådanne enkle ting, som jeg synes er det gode liv.“ (Kvinde med uddannelse, 26 år, 1 barn)

Nogenlunde det samme siger en anden ung kvinde, der bor i en middelstor bygd:

„Jeg synes også, at jeg har det rigtig godt... Vi har begge to arbejde, tre dejlige børn. To går i skole og den en går i børnehave. Jeg arbejde selv i en børnehave. Manden er sømand. Det er lidt kedeligt.“ (Kvinde uden uddannelse, 31 år, 3 børn)

Disse to har ikke taget en længere uddannelse efter folkeskolen. Når vi diskuterer, hvordan det offentlige kan bidrage til det gode liv, påpeger de, at det ville være godt med en uddannelse. Det ville øge deres chancer på arbejdsmarkedet og deres mobilitet (at kunne flytte sig geografisk).

Andre forhold, som respondenterne drage frem, når der bliver diskuteret, på hvilken måde det offentlige kan understøtte et godt liv, er et forbedret en barselsorlov, sådan at fædre kan være længere hjemme med børnene. For eksempel påpeger denne kvinde:

„Jeg synes, at vi skal holde fast ved ligestillingen. At den mangler... Der var ligestilling til man fik børn... Vi er hjemme alligevel... Alt det der lægges til med børnene går til mig, kvinderollen... Jeg skal virkelig kæmpe for at få en jævnere fordeling [af arbejdsopgaverne derhjemme].“ (*Kvinde med uddannelse, 31 år, 2 børn*)

På samme måde fremhæver de, at hvis faderens del af barselsorloven falder bort, hvis han ikke gør brug af muligheden, så ville de (mødrene) presse på, således at han gør brug muligheden for at tage barselsorloven.

Skal sige noget generelt om, hvilke forhold respondenterne lægger vægt på, når de skal beskrive *et godt liv*, så lægger de stor vægt på, at familien trives, tryghed, et interessant arbejde, tid til både familie og en selv. Det har ligeledes stor betydning, at de kan bruge den uddannelse, de har. I forhold til tryghed påpeger de, at det ikke kun handler om økonomisk tryghed, men lige så meget om at børnene har det trygt i hverdagen. De lægger stor vægt på, at gode pasningsmuligheder til børnene er af meget stor betydning for et godt liv, og her efterlyser de større fleksibilitet på institutionerne. Blandt andet fører de frem, at åbningstiderne ikke (altid) svarer til de behov, som familierne har. For eksempel er der mange familier, der har behov for pasning om aftenen eller lidt tidligere om morgenen. De undrer sig også over, hvordan det kan være, at tjenesten/service er så forskellig i institutionerne – hvorfor nogle institutioner har lukket om sommeren, medens andre sagtens kan klare at have åbent. Ligeledes påpeger de manglende fleksibilitet og manglende rettigheder på arbejdsmarkedet. Her referer de især til at kunne arbejde flekstid og til manglende sygedage, når børnene.

De kvinder, der ikke har børn, påpeger manglende fleksibilitet på boligmarkedet, når de diskuterer, hvordan det offentlige kan understøtte et godt liv. Som en af dem siger:

„Det [Hvad myndighederne kan gøre] ville være, at det var muligt for mig at finde et sted at bo, som jeg kunne betale... sådan at man også har mulighed for at leve ved siden af.“ (*Kvinde med uddannelse, 38 år, ingen børn*)

Disse kvinder fremhæver også, at flere og bedre uddannelsesmuligheder ville støtte det gode liv. Hvis man ønsker at videreudanne sig, er der tit kun den ene mulighed – at flytte fra Færøerne igen.

Både den gruppe af kvinder, der ikke har børn og dem, der har taget en uddannelse i udlandet, lægger vægt på, at det offentlige også kan øge folks trivsel ved at sikre et sundt samfund. Her tænker de på et samfund, som ikke er gået i stå, men som er i konstant udvikling:

„... Hvis du har været borte, hvis jeg siger, at du har været borte i 10 år, og du kommer hjem igen til et samfund, som står i præcis samme sted. Så er du ikke klar, eller er samfundet ikke klar til dig. Jeg ved ikke, hvordan jeg skal forklare det rigtigt. Så kommer du hjem med noget, som samfundet ikke kan bruge. Og det skaber ikke trivsel for dig. Så, så er der ikke plads for mig her?... Og der mener jeg, at samfundet står lidt i samme sted... Men det har nok stået stille ret længe.“ (*Kvinde med uddannelse, 31 år, 2 børn*)

Sammenfattende kan vi sige, at nogle af nøgleordene for et godt liv hos disse kvinder er *fleksibilitet, ligestilling i hjemmene og lønforhold, rumlighed og tryghed*. Det sidste emne, som blev diskuteret i samtalerne var, at hvis de var lagmand i en dag og fik til opgave at forbedre kvinders situation på Færøerne, hvilke forhold ville de så lægge vægt på.

De påpeger, at der er behov for at forbedre barselsorlovssystemet, ældreforsorgen og de handicappedes situation. Derudover lægger så at sige alle grupper vægt på, at der er stort behov for at forbedre enlige mødres situation. Blandt andet henviser de til, at børnebidraget er alt for lavt. Som en af dem siger, når de taler om beløbsstørrelsen:

„Der er intet barn i verden der er så billigt. Jo, måske i Afrika.“ (*Kvinde uden uddannelse, 39 år, 4 børn*)

De påpeger også, at det beløb, som enlige mødre (forsørgere) nu kan få ekstra, ikke gør den store forskel.¹¹ En enlig mor siger:

„Der er ikke nok til en flyverdrag.“ (*Kvinde med uddannelse, 37 år, 1 barn*)

På samme måde understreger de, at daginstitutionerne burde have længere åbent. Kortere arbejdsuge (tid til familien og sig selv) og flere uddannelsesmuligheder diskuterer de også om. Nogle fører også kritik frem imod det politiske system, og hvordan det fungerer. De savner, at det politiske system i større grad tager udgangspunkt i, hvad folket synes – en bottom-up tilgang i det politiske arbejde, som vi ser i dette afsnit:

„... Politikerne har ofte en mening uden at spørge. [De skulle] selv besøge arbejdspladserne og spurgt om, hvad de [folket] ønsker. Ikke bare nogen høner, som satte sig og gjorde det.“ (*Kvinde med uddannelse, 36 år, 2 børn*)

1.8 Afslutning

I undersøgelsen har vi taget udgangspunkt i tre forskellige velfærdssystemer – det liberale, det socialdemokratiske og det konservative. Kvinderne drager mange forskellige forhold frem, som har betydning for deres trivsel i det færøske samfund, og hvilke velfærdstjeneste støtter op omkring trivselen og ligestilling mellem kvinder og mænd. Dog viser undersøgelsen nogle tydelige kendetegn fra de konservative og liberalistiske velfærdssystemer, som kvinderne er utilfredse med. Undersøgelsen påpeger også, at svage formelle systemer medfører, at offentlige institutioner ikke formår at møde borgeren med de krav og interesser, som hun har til det offentlige. For eksempel gør flere af kvinderne klart, at der er manglende informering fra myndigheder om, hvilke rettigheder de som borgere har, når de henvender sig til offentli-

¹¹ Beløbet er ialt 6000 kr. pr år pr barn og bliver udbetalt med 1500 kr. forud hvert kvartal. Se, www.almannastovan.fo/main/default.asp?id={830C9ED9-63A1-4697-8C32-483EC26A2F3E}

ge institutioner. På samme måde viser undersøgelsen, at kvinder som individer er meget afhængige af slægtsbånd og parforhold og bliver i velfærdssystemet regnet for familiemedlemmer hellere end individer. Dette kommer tydeligst frem hos kvinderne, der er enlige med børn. De er, kort sagt, nødt til at stole på økonomisk støtte fra familien, og føler de dette ydmygende samtidig med, at de føler sig stigmatiserede, når de har brug for støtte fra det offentlige. Undersøgelsen viser også et tilbagevendende dilemma, som kvinderne er i. De er meget bevidste om, hvilke muligheder og rettigheder de har på velfærdsområdet i Danmark, som de i stor grad mener, er bedre end på Færøerne. På den anden side, så er de tætte relationer på Færøerne, og på Færøerne er det trygt for børn at vokse op. Der er tydelig enighed blandt kvinderne om, at det offentlige på Færøerne burde have en større rolle på familie- og velfærdsområdet, og at dette ville øge kvinders trivsel på Færøerne som helhed.

I forhold til spørgsmålet om, hvorledes det færøske velfærdssystem understøtter ligestillingen mellem kvinder og mænd, viser undersøgelsen ret tydeligt, at kvinderne er enige om, at ligestilling i stor grad handler om arbejdsfordeling i hjemmene og lige løn for kvinder og mænd. De savner et bedre barselsorlovssystem for fædre og større gennemskuelighed i lønforhold – særlig på det private arbejdsmarked. Den nuværende situation medfører, at det rammer familien hårdere økonomisk, hvis faderen tager barselsorlov, end hvis det moderen. Dette medfører, ifølge kvinderne, at kvinden får større ansvar for børnene, end manden gør. Åbenhed og gennemskuelighed i lønforhold vil tydeliggøre de lønforskelle, der er mellem kvinder og mænd.

1.9 Litteraturliste

- Agerskov, Ulla. (2008). Nordic Statistical Yearbook 2008. Nordisk statistik årsbok 2008. Volume 45, Nord 2008:001.
- Arnfred, Signe (2001). "Questions of Power: Women's Movements, Feminist Theory and Development Aid." In *Discussing Women's Empowerment – Theory and Practice*. Sida studies no. 3, pp. 73–87.
- Arnfred, Signe (2001). „Mainstreaming – mod strømmen?“ http://www.fokuskvinner.no/Publikasjoner/Kvinner_sammen/2001/1_2001/224. Hentet 21. januar 2009.
- Biskopstø, Olga & Mýri, Martha (2007). *Livikorini hjá fyriríðarpensjónistum í Føroyum – ein spurnakanning*. Granskingardepilin fyri Økismening: Arbeidsrit 16.
- Dahlström, Margareta (1996). *Young Women in a Male Periphery – Experiences from the Scandinavian North*. *Journal of Rural Studies*, Vol. 12, No. 3, pp. 259–271.
- Esping-Andersen, Gosta and Myles, John. (i.d.) *The Welfare State and Redistribution*. http://dcpis.upf.edu/~gosta-esping-andersen/materials/welfare_state.pdf. Hentet 13. februar 2009.
- Esping-Andersen, Gøsta (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. New York: Oxford University Press.
- Faber, Stine Thidemann (2008). *På jagt efter klasse*. Ph.d.-afhandling. Ålborg Universitet: Institut for Sociology, Socialt arbejde og Organisation.
- Giddens Anthony (2002). "There is no alternative – the Third Way is the only way forward." *The Independent*, Tuesday, 8 January 2002. <http://www.independent.co.uk/opinion/commentators/tony-giddens-there-is-no-alternative--the-third-way-is-the-only-way-forward-662471.html> Hentet 13. desember 2009.
- Hagstova Føroya. www.hagstova.fo

- Jákupsstovu í, Beinta (2007). „Velfærd på Færøeyene – Ny velfærdsmodell i støpskjeen.“ I Rafnsdóttir, Guðbjörg, Linda (ed). *Arbejde, helse og velfærd i Vestnorden*. Reykjavík: Háskólaútgáfan og Rannsóknastova í vinnuvernd.
- Jákupsstovu í, Beinta, Jacobsen, Björg (2005). „Kvinnerollen på Færøeyerne i endring – en sammenlikning av kvinners politiske medborgerskab i to kommuner.“ I Berglund (red.). *Med periferien i sentrum – en studie av lokal velferd, arbeidsmarked og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien*. Finnmark: Norut NIBR. 2005:169–200.
- Kabeer, Naila (2001). “Resources, Agency, Achievements: Reflections on the Measurement of Women’s Empowerment.” In *Discussing Women’s Empowerment – Theory and Practice*. Sida studies no. 3, pp. 17–57.
- Lomnitz, Larissa Adler (1988) “Informal Exchange Networks in Formal Systems: A Theoretical Model.” <http://www.colbud.hu/honesty-trust/lomnitz/pub01.PDF>. Heitnta 4. mai 2009.
- Rafnsdóttir, Guðbjörg Linda (ed.) (2007). *Arbejde, helse og velfærd i Vestnorden*. Reykjavík: Háskólaútgáfan og Rannsóknastova í vinnuvernd.
- Sundstrøm, Eva (2006). *Välfärdspolitiska förhållande i Västnorden*. Färöarna, Grönland och Island. TemaNord 2006:520. Köbenhavn: Nordiska ministerrådet

Karin Jóhanna L. Knudsen er forsker ved Forskningscenter for social udvikling, Færøernes Universitet (siden 2006). Hendes forskning retter sig bl.a. mod gender og social udvikling. Hun har læst og arbejdet en del i udlandet. Karin Jóhanna er uddannet cand.scient.soc. fra Roskilde Universitetscenter.

2. Kvinder og velfærd i Grønland

MarieKathrine Poppel

Fotograf: Birger Poppel

2.1 Indledning

2.1.1 Kvinders deltagelse i samfundsudviklingen i Grønland

Den danske stat iværksatte i 1950'erne og 1960'erne to store reformkomplekser kendt som G50 og G60. Et af de erklærede formål med reformerne var at forbedre levestandarden for den grønlandske befolkning. For at realisere målet gennemførtes investeringer i sundhedsvæsen, boligbyggeri, infrastruktur og i fiskerierhvervet.

Moderniseringen af Grønland og ikke mindst opbygningen af fiskeindustrien fik specielt fra midten af 50'erne betydning for kvindernes arbejdsmarkedsdeltagelse og den har siden været stigende. I 2006 udgjorde kvinder 44 % af samtlige beskæftigede målt i årsvæk. I den offentlige sektor er flertallet af de ansatte imidlertid kvinder. Der er således næsten dobbelt så mange kvinder som mænd beskæftiget inden for offentlig service, der bl.a. omfatter social-, sundheds- og undervisningsområdet er næsten dobbelt så mange kvinder som mænd beskæftiget (Poppel og Kleist 2009).

De grønlandske kvinders arbejdsmarkedsdeltagelse har været modsvaret af et stadigt stigende uddannelsesnivea, mens det i begyndelsen af moder-

niseringsperioden var meget få kvinder, der fik uddannelse ud over folkeskoleniveau, var situationen i 2008, at kvinder udgjorde størstedelen af den gruppe, der påbegyndte en kompetencegivende uddannelse. Kun på de faglige grunduddannelser udgør mænd stadig den største gruppe, mens kvinder udgør flertallet på de mellemlange og videregående uddannelser.

På trods af en stigende arbejdsmarkedsdeltagelse og et øget uddannelsesniveau – ikke mindst inden for de mellemlange og videregående uddannelser er det overvejende flertal af chefer i Selvstyret og de offentligt ejede virksomheder stadig mænd. „Således har ni ud af Selvstyrets 11 departementer, direktorater og styrelser flere mandlige end kvindelige chefer i topstillingerne (departementschefer, afdelingsledere og kontorchefer).“ (Poppel og Kleist 2009: 342)

De grønlandske kvinder fik valgret i 1948, men den nyvundne ret udmøntede sig ikke umiddelbart i repræsentation i landsrådet ved valget i 1951, og valget til kommunalbestyrelserne samme år resulterede alene i ét kvindeligt kommunalbestyrelsesmedlem ud af i alt 100 (Agerskov 1989). Der har fra hjemmestyrets indførelse og indtil det senest afholdte valg i 2009 været valgt stadig flere kvinder til landstinget, ligesom kvindeandelen frem til 2009 har været voksende. Ved valget i 2002 opnåede kvindelige kandidater både mandatmæssigt og relativt den største stigning. Arnat Partiiat (Kvindepartiet)¹², der arbejdede for at flere kvinder blev aktivt inddraget i politik og for lige repræsentation af kønnene i landsting og kommunalbestyrelser opstillede ved dette valg. Der er stadig flere mænd end kvinder i den lovgivende forsamling, mens der er lige mange kvinder og mænd blandt de menige medlemmer af Naalakkersuisut (tidligere landsstyret).

2.1.2 *Ligestilling og ligestillingslovgivningen*

Ligestillingsrådet i Grønland blev oprettet ved Landstingslov nr. 5 af 20. maj 1998. Ligestillingsrådet kan, på eget initiativ eller efter anmodning, undersøge forhold, der vedrører ligestilling. Ligestillingsrådet skal følge udviklingen i samfundet, virke som rådgivende organ for hjemmestyret, kommunerne og i private spørgsmål om ligestilling. Ligestillingsrådet aflægger en årlig beretning til Landsstyret om arbejdet. Ligestillingsrådet består af en formand og seks medlemmer. Landsstyret udpeger seks medlemmer efter indstilling fra organisationer og partier. Formanden samt medlemmerne udpeges for fire år ad gangen, begyndende ved Ligestillingsrådets nedsættelse. Landsstyret skal tilstræbe en ligelig fordeling mellem kønnene ved udpegelse af medlemmerne. Ligestillingsrådet skal tilskynde og medvirke til oplysning for borgere og myndigheder om ligestilling, ligesom rådet fungerer som kontaktpunkt til rådgivende ligestillingsorganer i Norden (Ligestillingssekretariatet).

¹² Arnat Partiiat blev godkendt som opstillingsberettiget parti til valg til landstinget 1. november 2001. Partiet opstillede til landstingsvalget 3. december 2002. Partiet blev ikke repræsenteret i landstinget og har ikke opstillet til de efterfølgende valg.

Målet om ligestilling af mænd og kvinder er fastlagt i Landstingslov nr. 7 af 11. april 2003:

„§ 1. Lovens formål er at fremme ligestilling mellem kvinder og mænd, såvel i privatlivet som i alle samfundets funktioner, herunder lige indflydelse og lige muligheder, med udgangspunkt i kvinders og mænds lige værd. Lovens formål er desuden at modvirke direkte og indirekte forskelsbehandling på grund af køn.“

2.1.3 Velfærdsbegrebet

En af måderne at anskue den moderne velfærdsstat på er ved at tage udgangspunkt i den såkaldte *forsørgelsestrekant*. Forsørgelsestrekanten illustrerer tildeling af offentlige ydelser indrettet på tre måder, der hver udtrykker et bestemt princip for sammenhængen mellem stat, marked og civilsamfund (Titmuss 1958). I den statslige sfære følger retten til ydelser nogenlunde statsborgerskabet efter det, Titmuss kalder et *institutionelt princip*. Her har alle borgere ret til de sociale ydelser, og ydelserne er nogenlunde ens for alle. På markedet tildeles der sociale ydelser og rettigheder efter det, Titmuss kaldte det *arbejdsmarkedsbaserede princip*. I et forsikringslignende system optjener borgeren rettigheder. Ved en opstået social begivenhed, tildeles borgeren økonomisk hjælp, hvis størrelse er afhængig af, hvilken branche han/hun arbejder i, hvilken løn og arbejdets længde. I civilsamfundet er retten til ydelser bestemt af behov og trang. Det kalder Titmuss et *residualt princip*. Når de private forsørgelsesmuligheder er udtømt, og de basale behov ikke opfyldt, fylder staten/socialpolitikken op med resten (Larsen og Møller 2004:116).

Esping-Andersen har udbygget Titmuss' model. Han opererer med fire modeller: den korporative, den katolske, den liberale og den socialdemokratiske (Esping-Andersen 1990).

Den korporative model, som er arbejdsmarkedsorienteret, lægger vægt på socialforsikringer oprettet ved lov og administreres i fællesskab af stat, arbejdsgivere og lønarbejdernes organisation. Den katolske model, lægger vægt på familien, individuelt ansvar og privat velgørenhed. Den liberale model sikrer, at alle har ret til sociale ydelser, som er knyttet til statsborgerskabet, samtidig skal ydelser være på et så passende lavt niveau, at der er en tilskyndelse til at bruge markedet, til at forsørge sig selv. Den socialdemokratiske model har til formål, ikke blot at afværge fattigdom, men også at sikre en effektiv social funktion (Larsen og Møller 2004).

Esping-Andersen lægger vægt på, i hvor høj grad den enkelte velfærdsstatstype løsriver lønarbejderen fra tilværelsen som „vare“ på arbejdsmarkedet – tvangen til at sælge sin arbejdskraft på de vilkår, som arbejdsmarkedet dikterer. Han opdeler velfærdsstaten i forhold til:

- *De-kommodificering* eller afkommercialisering: det omfang i hvilket velfærdsstatens ydelser frigør individers livsbetingelser fra afhængighed af markedet

- Stratifikation: effekterne af velfærdsstaters politikker i relation til reproduktion eller forandring af stratifikationsmønstre mellem klasserne.
- Etablering af klassealliancer som afgørende for udviklingen af velfærdsstatsmodellerne og deres politiske – ideologiske grundtræk (Esping-Andersen 1990).

2.1.4 *Kvinder og velfærd i Grønland*

Esping-Andersens velfærdsmodel er ofte kritiseret for ikke at medtage familiens rolle og dens samspil med marked og stat, herunder den manglende inddragelse af ubetalt husarbejde og omsorg. Samfundsudviklingen i Grønland har gavn timer de grønlandske kvinder både i forhold til uddannelse og arbejdsmarkedsdeltagelse samt tiltagende deltagelse i politik. Men da der i Grønland er stor social ulighed og ujævn fordeling af ressourcerne er der risiko for større social ulighed blandt nogle sociale grupper (Carlsen 2007:71), som unge kvinder.

I denne undersøgelse af „kvinder og velfærd“ er målet, „at se på de familiepolitiske velfærds løsninger i Grønland, og hvordan de påvirker, specielt unge kvinder. Derudover vil vi identificere de velfærdspolitiske spørgsmål, som anses for at være vigtige for unge kvinder/familier og som kan bidrage til at styrke stillingen blandt kvinder i Grønland og ligestillingen blandt kvinder og mænd.“ (Vestnordisk forskningsprojekt om kvinder og velfærd 2009/2010).

Projektet formulerer indenfor fire overordnede temaer en række spørgsmål: I afsnit 2 behandles: Kvindernes mobilitet og årsager til at flytte.

Mange kvinder vælger at flytte væk fra de nordlige samfund. Fra yderområder til vækstområder, og ud af landet. Det er bl.a. baggrunden for det vestnordiske forskningsprojekt om kvinder og velfærd:

- Hvad mener I, at årsagen kan være?
- Er det fordi befolkningen er lille, fordi der er en brist i velfærden eller manglende ligestilling mellem kvinder og mænd?

I afsnit 3 behandles Det gode kvindeliv:

- Hvordan ser et godt liv ud for unge kvinder i Grønland i dag?
- Hvad mener I, der behøves for at I får et godt liv i Grønland?

I afsnit 4 behandles: Det offentlige velfærdssystem:

- Hvordan kan det offentlige understøtte, I får et godt liv?
- De vestnordiske velfærdssystemer adskiller sig på mange måder fra det, man kender i det øvrige Norden. Her er det storfamilien, der må træde til med hjælpende hånd, når samfundets velfærdstjenester kommer til kort. Skal politikerne i vort land satse mere på offentlige

velfærdsløsninger for familiepolitiske spørgsmål og for „ligestilling“ en hvad man har gjort hidtil?

- Hvilken betydning har de offentlige tilbud for dit daglige liv?
- Hvilke offentlige rettigheder/service understøtter mest samspillet mellem arbejdsliv og familieliv?
- Hvilke offentlige rettigheder/service har størst betydning for ligestilling mellem kvinder og mænd? Her mener vi f.eks. rettigheder, som at kunne være hjemme med et sygt barn og ret til orlov, når man får barn.

I afsnit 5 behandles: Ligestilling

Kvindens erhvervsdeltagelse i Vestnorden er højere end andre steder i Norden. Ikke desto mindre ser lønforskellen mellem mænd og kvinder ud til at være større i vest end i de mere østlige egne. Ligestilling er et begreb, der ofte anvendes i den offentlige debat:

- Hvad forstår du selv ved „ligestilling“?
- Hvad mener du, der skal til for at vi får ligestilling (ligeløn) mellem kvinder og mænd i Grønland?
- Hvor vigtig er ligestilling mellem kvinder og mænd, for at kvinder vil bo i Grønland?

2.1.5 Metode

En kvalitativ forskningsmetode er anvendt for at opfylde undersøgelsens mål. Fokusgruppeinterviews er valgt som dataindsamlingsmetode. Fem forskellige fokusgrupper bestående af kvinder bosiddende i Grønlands hovedstad Nuuk blev sammensat ud fra kvindernes civilstand; med/uden børn; uddannelsesstatus samt hvor en evt. uddannelse var gennemført. Hver fokusgruppe bestod af 5 deltagere (se nedenfor).

I fokusgruppeinterviewene anvendtes åbne spørgsmål (se ovenfor), som blev oversat til grønlandsk, således at interviewene kunne gennemføres på interviewpersonernes modersmål, hvad enten det var grønlandsk eller dansk. Hvert fokusgruppeinterview varede 2–3 timer. Fokusgruppeinterviewene blev gennemført med deltagelse af to moderatorer. Den ene moderator, forskningsassistent Varste M. Berndtsson, understøttede deltagernes interaktion i gruppen, formulerede spørgsmålene og opmuntrede interviewpersonerne i gruppen til at formulere og fremkomme med deres meninger og vurderinger. Den anden moderator (projektleder) indspillede interviewene på bånd, og skrev referat af svarene og sørgede gennem opfølgning i interview-situationen for, at alle spørgsmål blev besvaret og misforståelser eller uklarheder blev afklaret.

2.1.6 Fokusgrupper

Der blev gennemført fokusgruppeinterviews med i alt fem fokusgrupper. I (se nedenstående oversigter) sammensætningen af grupperne var der lagt vægt på en spredning i forhold til fordeling på alder, uddannelse, antal børn, civilstand og fødested.

For at sikre mod muligheden for at enkelte fokusgruppedeltagere kan identificeres gives blot en sammenfattende beskrivelse af grupperne:

Fokusgruppe 1: Enlige kvinder med børn.

De fem enlige kvinder var mellem 23 og 28 år, tre var født i Nuuk, to i byer syd for Nuuk. Gruppen bestod af to uddannelsessøgende, to med mellem-lange uddannelser og en ufaglært. De enlige kvinder havde hver et barn, og børnene var mellem 1½ og seks år.

Fokusgruppe 2: Gifte/samboende kvinder med børn under 12 år.

De fem gifte/samboende kvinder var mellem 24 og 35 år. Fire var født i byer: to i Ilulissat, en i Sisimiut og en i Narssaq, den femte var født i en bygd i Nordgrønland. Gruppen bestod af to uddannelsessøgende, to med mellemlange uddannelser og en ufaglært. De gifte/samboende kvinder havde mellem et og fire børn i aldersgruppen 1–15 år.

Fokusgruppe 3: Kvinder uddannet i udlandet.

De fire kvinder uddannet i udlandet var mellem 29 og 33 år. Tre var født i Nuuk og en i Maniitsoq. Tre af de fire havde akademiske uddannelser og den fjerde en mellemlang uddannelse. De tre var enlige og uden børn, mens den fjerde var gift og havde et barn.

Fokusgruppe 4: Kvinder uden børn.

De fem kvinder uden børn var mellem 21 og 33 år. Fire var født i Grønland: en i Nuuk, en i Sydgrønland og to i Diskobugten, den femte var født i Danmark. Fire af kvinderne var enlige og en var samboende. Gruppen bestod af to uddannelsessøgende, to havde faglige uddannelser og en havde ingen uddannelse.

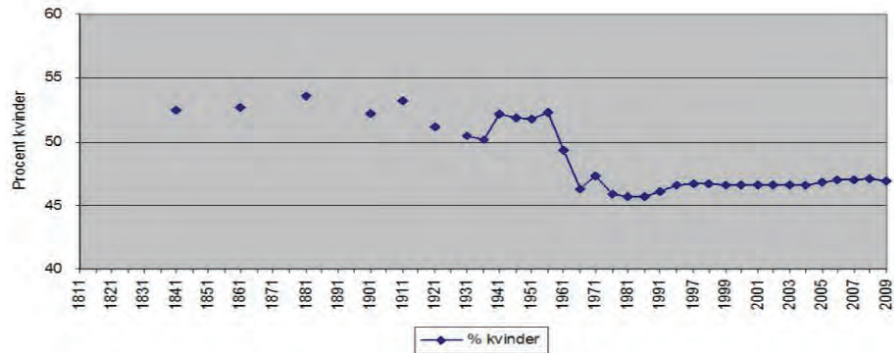
Fokusgruppe 5: Kvinder uden erhvervsuddannelse.

De tre kvinder uden erhvervsuddannelse var mellem 21 og 25 år. To var født i Nuuk og en i en by i Diskobugten. To var enlige og en samboende. Den ene af de enlige havde to børn under fire år.

2.2 Kvinders mobilitet og årsager til at flytte

For at et samfund skal kunne udvikle sig harmonisk skal der helst være balance mellem andelen af kvinder og mænd. Kvindernes andel af befolkningen var

højere end mænds indtil sidste halvdel af 1950'erne, ved moderniseringens start. Siden 1960'erne har der været et markant underskud af kvinder.

Figur 5: Kvindeandelen af den samlede grønlandske befolkning 1841–2009

Kilde: Rasmus Ole Rasmussen (2005) og Diverse årgange af Kallallit Nunaat – Statistisk Årbog.

2.2.1. Migration til og fra Grønland

Moderniseringen af det grønlandske samfund blev igangsat i 1950'erne. Moderniseringen medførte blandt andet en omfattende indvandring fra Danmark. Det var hovedsageligt mænd i den erhvervsaktive alder, der for en – typisk kortere – periode valgte at bosætte sig i Grønland. Indvandringen har betydet en permanent skæv kønsfordeling med overvægt af mænd i de erhvervsaktive aldersgrupper. Det er stadig overvejende mænd, der flytter til Grønland, og endvidere flytter flere kvinder end mænd nu ud af Grønland (Poppel 2006).

Tabel 2: Indbyggertal fordelt på køn og alder, 1. januar 2007

	Mænd	Kvinder	I alt
I alt	30.005	26.643	56.648
0–6 år	3036	2966	6002
7–14 år	3928	3829	7757
15–17 år	1460	1384	2844
18–24 år	2960	2905	5865
25–59 år	15.591	12.849	2844
60–66 år	1783	1294	3077
67 eller mere	1247	1416	2663

Kilde: Grønlands Statistik 2007

Der er i alt mere end 12 % flere mænd end kvinder i Grønland. I aldersgruppen 25–59 år er der næsten 3000 flere mænd end kvinder. En væsentlig årsag til dette er antallet af enlige mænd, der migrerer til Grønland for at arbejde for en kortere eller længere periode. Mandlige bygningsarbejdere udgør størstedelen af denne gruppe. I 2006 var der i alt godt 2600 flere beskæftigede mænd end kvinder, der var „født uden for Grønland“. Af dette

„overskud“ stammer alene godt 1500 fra bygge- og anlægs- samt transportvirksomhed (Grønlands Statistik 2008).

2.2.2. Årsager til at kvinder flytter

„Mange kvinder vælger at flytte væk fra de nordlige samfund. Fra yderområder til vækstområder, og ud af landet. Det er bl.a. baggrunden for et vestnordisk forskningsprojekt om kvinder og velfærd, som lige er blevet søsat.“

Spørgsmål til fokusgrupperne er: Hvad mener I, at årsagen kan være? Er det fordi befolkningen er for lille, fordi der er en brist i velfærden eller manglende ligestilling mellem kvinder og mænd?

Nogle kvinder flytter for at få bedre uddannelse og arbejde. Kvinderne i de undersøgte kategorier mener generelt, at de væsentligste årsager til, at kvinder flytter væk: fra bygder til byer og fra mindre byer til større byer, og endelig fra Grønland til Danmark er, for at finde bedre muligheder for uddannelse, praktikpladser og jobmuligheder inden for deres fagområder. En kvinde uden børn siger:

„Det er i høj grad grønlandske kvinder, som får en højere uddannelse end mænd. Derfor bliver kvinder nødt til at bosætte sig dér, hvor der er jobtilbud til dem. Plus, at der i Grønland har været en bevægelse hen imod et samfund, som for mange måske ikke har været optimalt i forhold til uddannelse. Så selvfølgelig søger man uddannelse andre steder end Grønland. For manges vedkommende, fordi man gerne vil have en uddannelse, som enten ikke eksisterer i Grønland eller fordi man mener, at en uddannelse i udlandet måske er bedre end den, der kan tages her i landet.“

Kvinde uden erhvervsuddannelse mener, at „*mange (fra kysten) flytter til Nuuk for at starte på en uddannelse*“. I 2008–2009 gennemførtes en landsdækkende undersøgelse af mobiliteten i det grønlandske samfund ikke mindst på baggrund af forventningen om kommende større erhvervsprojekter¹³. I mobilitetsundersøgelsen er der spurgt til hvilke årsager, der er til at flytte. Kvindernes svar fordeler sig således: 11,2 % „ønske om et andet arbejde“; 12,4 % „egen uddannelse“; 8,4 % „ønske om at få et arbejde“; 7,5 % „karrieremæssige muligheder“; 7,9 % „ønske om at få en bedre løn“; 6,4 % „ønske om bedre arbejdsforhold“ (Rasmussen 2010:11).

Nogle kvinder flytter på grund af boligforhold

Boligmarkedet i Grønland er opdelt i:

- et almennyttigt, socialt boligbyggeri (tildeling efter anciennitet på venteliste),

¹³ Mobilitetsundersøgelsen „Mobilitet i Grønland“ består af tre analysedele: en registerbaseret analyse for perioden 1996–2006, en repræsentativ spørgeskemaundersøgelse med 1.559 personer og en kvalitativ del: 177 dybtgående interviews.

- et privat boligmarked (herunder en meget stor del offentligt støttede boliger – bl.a. andelsboliger)
- personaleboliger, der tildeles i forbindelse med et ansættelsesforhold (personaleboliger tildeles stort set udelukkende til personale med videregående uddannelser).

Kvinde uden erhvervsuddannelse siger:

„Men for Nuuk-borgere er boligvilkårene for at starte en uddannelse meget svære, pga. lange boligventelister, og manglende kollegieværelser. Derfor flytter en del til Danmark.“

En kvinde uddannet i udlandet mener, *„at kvinder vil flytte ud af landet på grund af manglende bolig“*. Ifølge mobilitetsundersøgelsen angiver 4,5 % af kvinderne „at få en (bedre) bolig“ som årsag til at flytte (ibid.:11).

Hovedparten af de kompetencegivende uddannelser ligger i Nuuk. De selvstyrejede kollegier i Nuuk er øremærkede til studerende, der kommer „fra Kysten“ (altså uden for Nuuk)¹⁴. Der er få kollegieværelser ejet af Sermersuup Kommune til studerende fra Nuuk. Det er sværere at få en lejebolig i det almennyttige (sociale) boligbyggeri som studerende og som ung ufaglært i Nuuk end i Danmark. I dag er der ca. 15 års ventetid på at få en bolig i Nuuk, såfremt man ikke har en uddannelse, der giver adgang til et job med bolig eller har mulighed for selv – eller med forældres hjælp at finansiere et boligkøb af andels- eller ejerbolig. Derfor flytter nogle kvinder for at lette deres levevilkår.

Nogle kvinder flytter på grund af egen eller børns sygdom

En kvinde uddannet i udlandet mener, *„at kvinder vil flytte ud af landet, hvis de selv eller deres børn kommer ud for livstruende sygdomme“*. I mobilitetsundersøgelsen angiver 1,5 % af kvinderne „helbredsmæssige årsager“ og 3,9 % „offentlige tilbud (fx sundhedsvæsen, børnepasning, ældreomsorg m.v.) som årsager til at flytte“ (ibid.:11).

Der er ingen officielle opgørelser over hvor mange, der flytter på grund af egen eller børns sygdom, men der er tal fra handicapområdet, der dokumenterer, at handicappede stadig visiteres til Danmark. „I 2008 boede der 105 grønlandske handicappede i Danmark, og tallet er stigende. Handicappede børn i Grønland fjernes fra deres familier, fordi de lever med et handicap“ (Supplerende NGO-rapport 2009).

Nogle kvinder flytter på grund af børns muligheder

Gift kvinde med børn siger: at, *„kvinder flytter for at få adgang til fritidsaktiviteter og for at deres børn kan få en god skolegang“*. I mobilitetsundersø-

¹⁴ Selvstyret er forpligtet til at stille indkvartering til rådighed for udefra kommende uddannelsessøgende, der er optaget på en af Selvstyret godkendt uddannelsesinstitution, eller som skal starte et praktikforløb, som ikke kan gennemføres andre steder i landet. Indkvartering af uddannelsessøgende, der er hjemmehørende i uddannelsesbyen, er derimod en kommunal opgave.

gelsen angiver 9 % af kvinderne 'børns uddannelse' og 8,1 % „fritidsmuligheder“ som årsager til at flytte (Rasmussen 2010:11).

Læremanglen er stor i Grønland. Det fremgår af den „Supplerende NGO rapport til den danske regeringsrapport til FN's Komité for Barnets Rettigheder – 4. rapportering“ fra 2009, at „Landsstyrets officielle rapport viser, at der er et reelt behov for uddannede lærere på 40 % i byskolerne, og 81 % i bygderne. Fra 2000 og frem til i dag er antallet af uddannede folkeskolelærere i den grønlandske folkeskole faldet fra 863 til 858 (§ 36 spørgsmål EM 2008). 11 kommuner havde i skoleåret 2007–2008 en lærerdækning på under 70 %, og 6 kommuner havde en dækning på under 60 % (KANUKOKA)¹⁵“.

Videncenter om Børn og Unge, MIPI's undersøgelse om børns trivsel viser, at der er en tydelig sammenhæng mellem trivsel og fritidsaktiviteter. 66 % af pigerne og 65 % af drengene med god trivsel klarer sig virkelig godt eller godt i skolen i modsætning til under halvdelen af de øvrige unge, der ikke rapporterer „god trivsel“ (MIPI 2007).

Nogle kvinder flytter for at blive udfordret

Kvinder uden børn giver udtryk for, at årsagen til at kvinder flytter væk også kan være, at befolkningen er for lille, og at kvinder af den grund ikke har tilstrækkeligt med udfordringer i deres dagligdag.

En gift kvinde med børn under 12 år, mener, at „en af grundene til at kvinder flytter, kan være, at kvinderne ikke længere er så bundet til familien, som de har været for nogle generationer siden. De har større muligheder for at rejse ud, de er mere individualistiske end førhen, og den chance er der mange der tager“. I mobilitetsundersøgelsen angiver 10,5 % af kvinderne „familiære årsager“ som årsag til at flytte. (Rasmussen 2010:11).

Kvinder i Grønland har i perioden efter 2. verdenskrig fået øgede valgmuligheder med hensyn til ægteskab, familierelationer, arbejde, uddannelse og politisk deltagelse. Før 1955 var skilsmisse ikke mulig. I 1954 blev Lov for Grønland om ægteskabs indgåelse og opløsning vedtaget. Loven trådte i kraft i 1955¹⁶. Kvinders afhængighed af familie og familierelationer var markant større i forhold til forsørgelse og pasning og opdragelse af børn, før kvinder i større omfang kom ud på arbejdsmarkedet og forsyningen med daginstitutioner øgedes (se tabellen nedenfor). Uddannelsesvalget var i de første årtier af moderniseringsperioden meget begrænset især for kvinder. Samfundsomstillingen og fokuseringen på fiskeindustri og industrialisering i 1950'erne og 1960'erne medførte uddannelsesbehov¹⁷ primært inden for bygge- og anlægsvirksomhed, og servicevirksomhed inden for værfts og transportsektoren (Grønlands Hjemmestyre 1995). I denne periode fik kvinderne primært ansættelse som ufaglærte – herunder i fiskeindustrien.

¹⁵ KANUKOKA er betegnelsen for de grønlandske kommuners landsforening.

¹⁶ Lov for Grønland om ægteskabs indgåelse og opløsning nr. 152 af 11. maj 1954, i bekendtgørelse nr. 28 af 15. februar 1955, trådte i kraft 1. juli 1955 (Udvalget for Samfundsforskning Grønland 1961:12).

¹⁷ I denne periode blev uddannelsessøgende (især unge mænd) udvalgt til at tage uddannelse i Danmark.

Tabel 3: Daginstitutionsforsyning 1968–1998

	Antal daginstitutionspladser	Dækningsgrad (pladser/antal 0–6-årige) **	Kommunale dagplejepladser
1968	1132	11 %	
1978	1720	34 %	128
1988	2485	35 %	595
1998	3785*	56 %	317

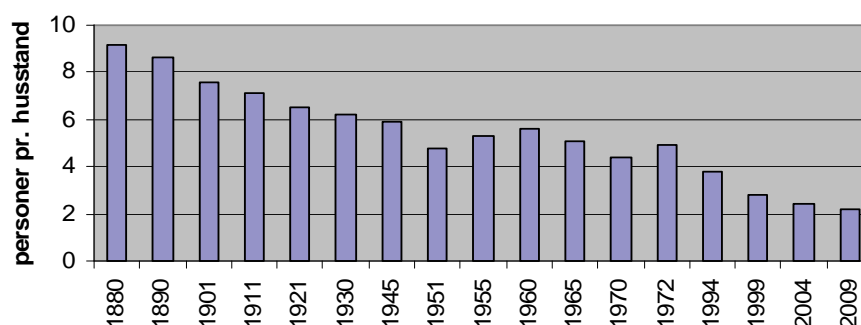
Note: * inkl. fritidshjemspladser. **Dækningsgrad er beregnet uden kommunale dagplejepladser

Kilde: Diverse årgange af Beretning for Arbejds- og Socialdirektionen og Statistisk Årbog

Efter indførelse af hjemmestyret i 1979 og den efterfølgende overtagelse af ansvarsområder fra den danske stat skabtes i stadigt større omfang arbejdspladser inden for (i første omgang) inden for bl.a. social- og uddannelsesområdet og dermed et behov for at tiltrække lokal, uddannet arbejdskraft. Da hjemmestyret endvidere – i sær fra slutningen af 1980'erne – satsede store ressourcer på at øge uddannelsesniveaet, gav det nye uddannelsesmuligheder, som ikke mindst kvinderne har gjort brug af.

De grønlandske kvinder fik stemmeret i 1948 og blev samtidig valgbare til politiske organer. Denne mulighed har kvinderne imidlertid først taget til sig i de seneste 20 år. Samlet har den skitserede samfundsudvikling bevirket, at unge kvinder i dag, i højere grad har valgmuligheder end deres mødre og bedstemødre og også benytter muligheden for selvbestemmelse¹⁸.

Den gennemsnitlige husstandsstørrelse er en af flere indikatorer på ændrede familiemønstre. Mens den gennemsnitlige husstandsstørrelse for 50 år siden var knapt 6 er dette tal nu godt 2. Det afspejler bl.a. det forhold, at tre generationshusholdninger nu kun forekommer meget sjældent (modsvares af flere boliger på alderdomshjem), at fødselshyppigheden har været faldende, og at der er langt flere husstande med enlige (herunder kollegier) og med en enkelt forsørger. Flere af disse forhold har bidraget til at ændre på traditionelle kønsroller og den kønsbestemte fordeling af opgaver, således at mange kvinder har fået bedre muligheder for uddannelse og arbejdsmarkedsdeltagelse.

Figur 6: Antal personer i grønlandske husholdninger. Gennemsnit 1880-2009.

Kilde: Bentzon 1968: p. 54; Danmarks Statistik (1965, 1970) From, Jensen, Friis og Kjær (1975); Grønlands Statistik: Familiers Levevilkår i Grønland(1995b); Grønlands Statistik: Statistisk Årbog: diverse årgange.

¹⁸ I Arctic Human Development Report (AHDR 2004) behandles (kapitel 11) en lang række spørgsmål vedrørende kvinders levevilkår – herunder kvinders migration fra og til Arktis, vold mod kvinder og kvinders repræsentation i politiske forsamlinger.

Fra 1880 og frem til 2009 er husstandenes størrelse faldet med to tredjedele fra 9 til ca. 9.

Ændringen har både betydet bedre boligforhold og boligstandard, og har samtidig betydet en dramatisk ændring i familierelationer, idet der tidligere var et betydeligt antal tregenerations husstande, mens den typiske familie i dag er en tregenerations kernefamilie – ofte med en enlig forsørger.

2.2.3 *Sammenfatning*

Kvinderne fra interviewene¹⁹ i de forskellige livssituationer mener, at hovedårsagerne til at kvinder flytter fra bygder til byer og fra mindre byer til større byer, og endelig fra Grønland til Danmark er for at forbedre deres muligheder for bolig, uddannelse, praktikpladser og jobmuligheder inden for deres fagområder. Også helbredsmæssige årsager, og muligheden for at få bedre adgang til fritidsaktiviteter og skolegang for deres børn anføres som væsentlige i fokusgruppeinterviewene. Endelig giver udviklingen i familie- og kønsrollemønstre mange kvinder mulighed for i højere grad end tidligere at vælge, hvor de ønsker at bo.

2.3 Det gode kvindeliv

For kvinder i Grønland er „det gode liv“ meget afhængigt af, om de er i stand til at klare sig selv.

Spørgsmål til fokusgrupperne: Hvordan ser et godt liv ud for unge kvinder i Grønland i dag?

2.3.1. *Arbejdsmarkedstilknytning, indkomst og uddannelse*

Gift kvinde med børn under 12 år mener at „et godt liv er, når man har et hjem og en indkomst, familien kan leve for“. Kvinde uden erhvervsuddannelse siger: „Uddannelse er nøglen til et godt liv, du får bolig via arbejdspladsen, og får råd til at købe, hvad det skulle være. Men man kan også have et godt liv, selv om man er uden uddannelse, men hvor det offentlige kan støtte.“

Personindkomsterne i 2007 var størst i Nuuk med et gennemsnit på 236.000 DKK, mens gennemsnitsindkomsterne i de større byer var således: Qaqortoq (Sydgrønland): 162.000 DKK, Sisimiut (Midtgrønland): 179.000 DKK, og Ilulissat (Nordgrønland): 155.000 DKK. Statistikken viser, at Nuuk også skiller sig ud med en højere indkomstvækst i perioden 2002–2007 i forhold til andre større byer, som nogenlunde er på niveau med de resterende byer (Grønlands Statistik 2009c).

¹⁹ Bemærk at kvinderne enten er fastboende i Nuuk eller tilflyttet i forbindelse med uddannelse.

Den gennemsnitlige månedlige ledighed²⁰ var i 2009 1313, hvilket svarer til en gennemsnitlig ledighedsprocent på 4,6 %. Ledigheden fordeler sig ikke ligeligt mellem mænd og kvinder, idet ledighedsprocenten for mænd var 5,4 % og for kvinder 3,8 %. Hovedparten af de ledige er ufaglærte, der udgjorde 82 % (1077 personer), heraf 623 mænd og 454 kvinder (Grønlands Statistik, 2009a, tabel 8).

3.2. Arbejdsmarkedet

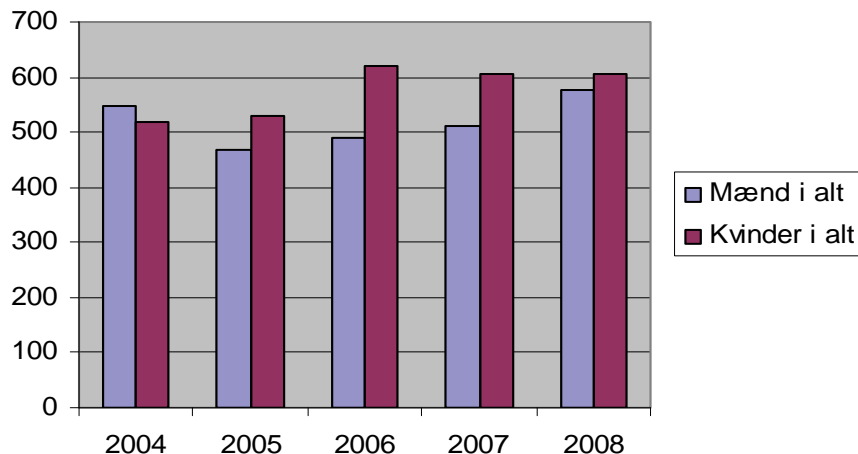
„De grønlandske kvinders arbejdsmarkedsdeltagelse har været stigende siden moderniseringens start for et halvt århundrede siden. Gennemsnitligt udgjorde kvinder 44 % af samtlige beskæftigede i 2006. Der er jf. tabel 3 flere mænd end kvinder i en del brancher, men i den offentlige sektor, der bl.a. indeholder offentlig service, social-, sundheds- og undervisningsområdet er næsten dobbelt så mange kvinder som mænd beskæftiget.“ (Poppel og Kleist 2009).

Tabel 4: Det samlede antal lønmodtagere fordelt på erhverv og køn, 2005 og 2006.

	2005			2006		
	Kvinder	Mænd	I alt	Kvinder	Mænd	I alt
Samlede antal lønmodtagere	12.696	16.012	28.708	13.005	16.468	29.473
Offentlig administration, forsvar og socialforsikring	8156	4731	12.887	8347	4717	13.064
Handel og reparationsvirksomhed	2008	2767	4775	1974	3030	5004
Transportvirksomhed	600	1902	2502	628	1.954	2582
Hotel- og restaurationsvirksomhed	487	394	881	471	389	860
Fast ejendom, udlejning, forretningservice mv.	402	766	1168	466	815	1281
Industri	265	600	865	281	643	924
Bygge- og anlægsvirksomhed	246	2618	2864	246	2658	2904
Andre kollektive, sociale og personlige serviceaktiviteter	205	296	501	224	291	515
Pengeinstitutter, finansierings- og forsikringsvirksomhed	100	61	161	104	61	165
Fiskeri	79	1324	1403	91	1351	1442
El-, gas-, varme- og vandforsyning	70	374	444	74	347	421
Sundheds- og velfærdsinstitutioner mv.	44	12	56	60	26	86
Undervisning	24	20	44	28	22	50
Råstofudvinding	8	131	139	10	149	159
Landbrug, jagt og skovbrug	1	15	16	1	13	14

Kilde: Grønlands Statistik 2008

²⁰ Begrebet „medio ledighed i gennemsnit pr. måned“, der er anvendt her, omfatter antallet af arbejdsløse i byerne opgjort i midten af måneden i forhold til den samlede arbejdsstyrke (aldersgruppen 15–63). Tallet (1.313), der er anvendt her er gennemsnittet af summen af de enkelte måneders medio ledighed.

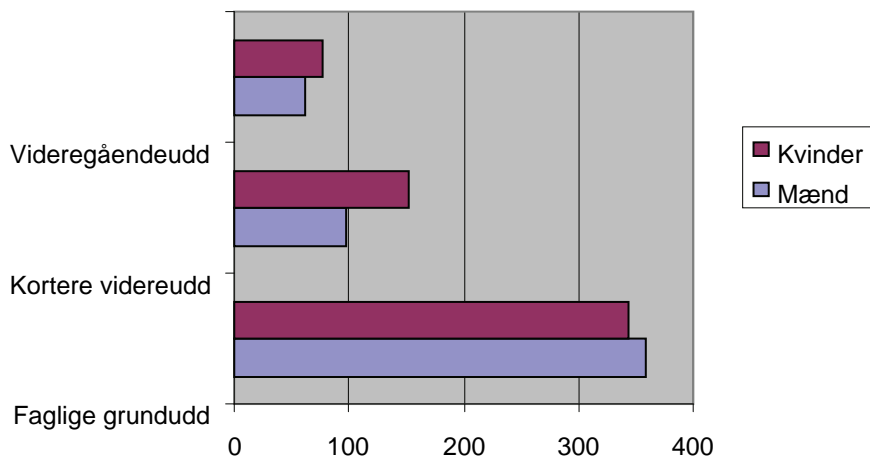
2.3.3 *Uddannelse*

Figur 6: Antal påbegyndte uddannelser fra 2004 til 2008 fordelt på køn og år.

Kilde: Grønlands Statistik 2009b

Fra 2004 til 2008 steg antallet af både mænd og kvinder, der startede på en kompetencegivende uddannelse.

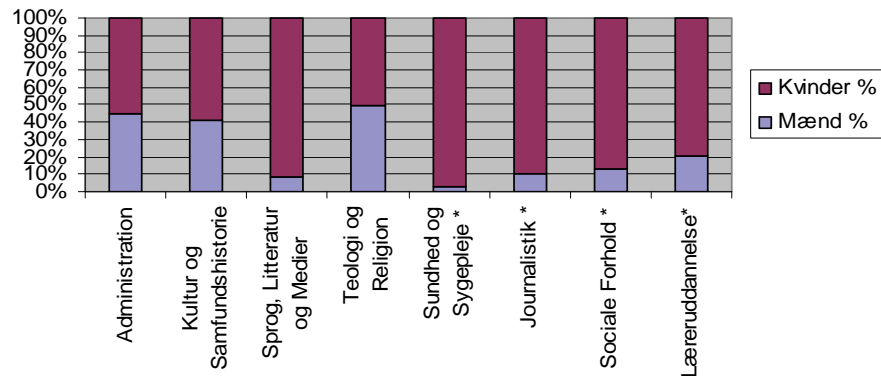
„Med den stigende satsning på uddannelse efter hjemmestyrets indførelse i 1979 kom flere kvinder ind i – specielt – faglige uddannelser inden for handels- og kontorbrancherne samt faglige og mellemlange uddannelser inden for social-, sundheds- og undervisningsområdet.“ (Poppel og Kleist 2009: 341)

Figur 7: Gennemsnitlig påbegyndte uddannelser fra 2004 til 2008 fordelt på ansøgenes køn og uddannelsestype.

Kilde: Grønlands Statistik 2009b

Gennemsnitligt flere kvinder end mænd påbegynder nu en uddannelse. Antal kvinder har passeret antallet af mænd på alle uddannelsestyper, undtagen én nemlig „faglige grunduddannelser“, der stadig er domineret af mænd.

Figur 8. Studerende ved Ilisimatusarfik, Grønlands Universitet 2009. Andel fordelt på køn i %.

Kilde: Administrationen ved Ilisimatusarfik, Grønlands Universitet gennemførte på min anmodning i oktober 2009 en særkørsel på universitetets studentermateriel.

Bemærkning: * angiver, at instituttet/afdelingen udbyder en professionsbacheloruddannelse som højeste afgangsniveau

Grønlands Universitet (Ilisimatusarfik) blev grundlagt i 1987. Andelen af grønlandske kvindelige studerende ved Ilisimatusarfik, Grønlands Universitet overstiger på alle uddannelser andelen af mænd.

2.3.4. Karriere

Gift kvinde med børn under 12 år siger: „Et godt liv er at have et attraktivt arbejde med støttende ledere og gode kollegaer, samt at der på arbejdspladsen er mulighed for at kunne tage på kurser for personlig udvikling.“

Tabel 5: Kvinder og mænd som ledere (departementschefer, afdelingsledere og kontorchefer) i selvstyreadministrationen, maj 2009, antal og andel (%)

Departementer, direktorater og styrelser	Antal		Andel (%)		I alt
	Kvinder	Mænd	Kvinder	Mænd	
Departementet for Familie	4	0	100	0	4
Departementet for Fiskeri, Fangst og Landbrug	2	1	66,7	33,3	3
Udenrigsdirektoratet	1	2	33,3	67,7	3
Departementet for Erhverv og Råstoffer	1	2	33	67	3
Landsstyreformandens Departement	3	7	30	70	10
Departementet for Finanser	3	7	30	70	10
Skattestyrelsen	2	6	25	75	8
Departementet for Boliger, Infrastruktur og Trafik	2	8	20	80	10
Departementet for Kultur, Uddannelse, Forskning og Kirke	1	4	20	80	5
Råstofdirektoratet	0	4	0	100	4
Selvstyrekontoret	0	1	0	100	1
Total	15	33	31	69	48

Kilde: Der er ud fra Selvstyrets hjemmeside: www.nanoq.gl foretaget en opgørelse af den kønsmæssige fordeling af topchefer: departementschefer, afdelingsledere og kontorchefer i de enkelte departementer (medio september 2009).

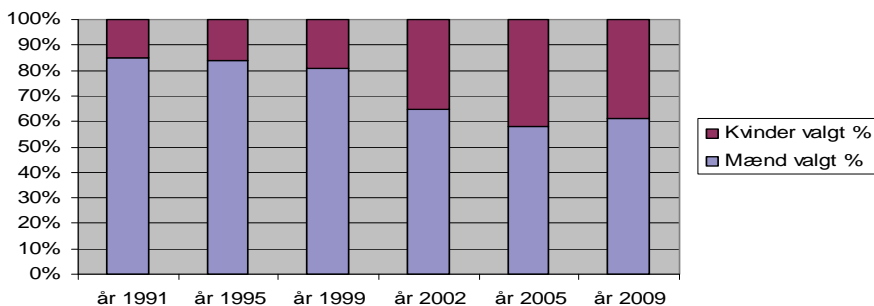
„Ni ud af 11 departementer, direktorater og styrelser har flere mandlige end kvindelige chefer i topstillingerne (departementschefer, afdelingsledere og kontorchefer). Departementet for Familie, der rummer det sociale område,

omsorg, særforbrug og bl.a. ligestilling har udelukkende kvindelige chefer. Tallene er derudover for små til at konkludere andet end at der også her – på trods af et stigende antal veluddannede kvinder stadig er en overvægt af mænd.“ (Poppel og Kleist 2009:355–56).

Det grønlandske sprog er efter Selvstyrelovens ikrafttræden 21. juni 2009 det officielle sprog. Imidlertid er der et ikke ubetydeligt mindretal, der alene taler dansk (typisk tilflyttede danskere) eller primært dansk og grønlandsk kun i begrænset omfang (typisk personer, der betegner sig selv som både grønlandere og danskere) (Poppel 2009a). Problemet blev berørt i én af fokusgrupperne i forhold netop til karrieremuligheder. En kvinde uddannet i udlandet gav – med støtte fra andre i fokusgruppen – udtryk for: „at såfremt man ikke kan tale grønlandsk skal der være muligheder for at lære det grønlandske sprog. Når man ikke kan tale grønlandsk, føler man sig i højere grad diskrimineret end den diskrimination, man oplever som kvinde. F.eks. i forhold til karriere støder man på sproglige barrierer og begrænsninger i muligheden for deltagelse i samfundsdebatter“.

2.3.5 Kvinders deltagelse som beslutningstagere

Alt andet lige ville man forvente, at den høje andel af kvinder på de højere uddannelsesinstitutioner, ville resultere i en større repræsentation i bestyrelser, blandt ledelsen i selvstyreadministrationen og blandt folkevalgte, men dette er – i al fald endnu – kun i begrænset omfang.

Figur 9: Kvinder og mænd i landstingsvalg andel (%).

Kilde: Grønlands hjemmestyres valgboøger fra 1991, 1995, 1999, 2002, 2005, 2009

Såvel antallet som andelen af kvindelige medlemmer af landstinget er, bortset fra det seneste valg i 2009, øget ved alle valg siden det første valg til Landstinget i 1979. Kvinder udgør stadig en mindre andel end mændene. Den største stigning, absolut som relativt, af kvindeandelen skete ved valget i 2002. Ved det valg opstillede for første og hidtil eneste gang Arnat Partiiat (Kvindepartiet), der arbejdede for „at flere kvinder inddrages aktivt i politik“ og for reel lige fordeling mellem kønnene i landsting og kommunalbestyrelser.

2.3.6 Ligestilling i hjemmet

Gift kvinde med børn under 12 år mener „at et godt liv er, når der er ligestilling mellem mænd og kvinder i hjemmene, og ligeværdig opdragelse af børn“.

Ligestillingsrådet gennemførte i 1999 en undersøgelse med det formål at afdække ligestillingen mellem kønnene i Grønland i hjemmet, på arbejdspladsen og i fritid og offentligt liv. Rapporten²¹ viser „at det er stadig flere kvinder, der tillige med erhvervsarbejde, har de fleste praktiske opgaver i hjemmet samt primært står for børneopdragelse“ (Skydsbjerg 1999).

I analysen kan læses, at kvinder som følge af et øget uddannelsesniveaue og en „generel erkendelse af de to køns lige evner“ har fået „et solidt fodfæste inden for mange arbejdsområder“ (ibid.). Det betyder, at kvinder, som har uddannelse og arbejde, ikke behøver at være økonomisk afhængige af deres mænd eller samlever, som det var tilfældet, da kvinderne ikke havde uddannelse og typisk måtte tage lavtlønnet arbejde. At det i stadig større omfang er kvinderne, der indtager forsørgerrollen har en lang række konsekvenser ikke mindst i forhold til de traditionelle kønsrollemønstre. Et spørgsmål i Den arktiske Levevilkårsundersøgelse, SLiCA tog sigte på at afdække, hvad den enkelte opfattede som sit vigtigste bidrag til husholdningen²². De grønlandske kvinders svar fordelt på aldersgrupper gav følgende overordnede resultater:

Blandt kvinderne såvel som hos mændene er de to kategorier, som den største andel identificerer som deres væsentligste bidrag: „vise kærlighed og omsorg“ samt „økonomiske bidrag“.

Blandt kvinderne – vel mindre overraskende – omsorgskategorien den højest rangerende. Også blandt kvinderne er det den erhvervsaktive aldersgruppe, der i størst grad oplyser „økonomiske bidrag“.

Mens mere end 10 % af mandlige 66+ årige opfatter deres væsentligste bidrag til husholdningen som at „holde husholdningen i gang“ gælder det for mindre end 3 % af kvinder i samme aldersgruppe. Hos kvinderne angiver 12 % af den mellemste aldersgruppe dette som deres væsentligste bidrag. Den kategori, der rangerer som nummer tre blandt kvinderne er „opgaver i husholdningen, madlavning mm“, og i både den ældste og den yngste aldersgruppe angiver mellem 15 og 20 % dette som deres vigtigste bidrag.

De yngre kvinder vurderer i højere grad end de ældre kvinder, at de bidrager i forbindelse med børnepasningen og ved at bringe glæde til husholdningen, mens den mellemste gruppe (i de erhvervsaktive aldersgrupper) angiver „økonomiske bidrag“ samt „at holde husholdningen i gang“ som

²¹ Undersøgelsen gennemførtes som en postomdelt repræsentativ spørgeskemaundersøgelse af HS-analyse 1999 (Skydsbjerg 1999).

²² Spørgsmålet „Hvad synes du selv, er den vigtigste ting, du bidrager med til din husstand? Det er måske, eller måske ikke, lønarbejde eller indtægt ved selvstændig virksomhed. Så af alle de ting, du gør, hvad er den vigtigste ting, du bidrager med til din husstand?“ var formuleret åbent og intervieweren nedskrev svarene ordret. Jeg har oversat de grønlandske svar til dansk og kategoriseret og kodet alle svar inden for følgende kategorier: „job, indkomst, betale regninger“ (økonomiske bidrag); „vise kærlighed, omsorg“; „holde husholdningen i gang“; „jagt, fiskeri, samle bær mm“; „husligt arbejde, madlavning“; „følelsesmæssig støtte“; „tage sig af børn/børnepasning“; „stabile omgivelser“.

deres væsentligste bidrag. Den ældste aldersgruppe vurderer deres væsentligste bidrag som „at vise kærlighed og omsorg“ samt at „stå for husligt arbejde“ i højere grad end de to yngre aldersgrupper²³. Der synes således at være et generationsmønster, hvor den erhvervsaktive aldersgruppe angiver at de i forhold til husholdningen bidrager med „at holde hjulene i gang“, hvilket afspejler det forhold, at kvinder stadig i større omfang er blevet husholdningernes primære forsørgere („the bread winners“). De yngre tager sig af søskende og de ældre står for omsorg i bredeste forstand – også madlavning og andet husligt arbejde. De fleste af de nævnte foreløbige resultater har mere eller mindre bekræftet mine antagelser – herunder at personer med den tætteste tilknytning til arbejdsmarkedet og de højeste indkomster anser bidrag af økonomisk karakter som deres væsentligste bidrag til de husholdninger, de er en del af.

Noget overraskende derimod, at de to højest rangerede kategorier for næsten alle aldersgrupper blandt både mænd og kvinder er „økonomiske bidrag“ samt „kærlighed og omsorg“. Det afspejler bl.a. at kvinder i stigende grad er primære forsørgere. Samtidig og ikke så overraskende, at kvinder i højere grad end mænd angiver deres bidrag inden for de „bløde“ og ikke-materielle værdier.

2.3.7 *Familiesammenhold*

Familiesammenhold har traditionelt haft og har fortsat stor betydning. Familiens funktioner som reproduktion, socialisering, emotionelle forhold, forsørgelse, seksualitet, fysisk beskyttelse og omsorg kan ikke uden videre erstattes af andre institutioner. Det gælder tilsvarende for forældres videreoverførelse af kultur, normer, færdigheder til børn traditioner, som de fleste grønlandere er vokset op i. Gift kvinde med børn under 12 år siger: „*Et godt liv er, at have sine forældre i samme by, dette har stor betydning for familiesammenholdet.*“ Offentlig transport som flyrejser er dyre og forhindrer hyppige familiebesøg internt i Grønland.

2.3.8 *Omsorgsdage og mere tid til familie*

De interviewede kvinder i fokusgrupperne giver samstemmende udtryk for, at der for at få et godt liv behøves flere omsorgsdage for forældre uanset deres tilknytning til arbejdsmarkedet. I dag har alle ret til frihed ved barnets første sygedag. Men især enlige mødre giver udtryk for problemer med at få passet børn, når de er syge mere end én dag, og at de derfor kan følge sig tvunget til selv at melde sig syge. I forbindelse med spørgsmålet om „tid til familien“, giver flere (typisk enlige mødre) udtryk for, at det kan være vanskeligt uden en meget stram tidsplan at få fuldtidsarbejde til at hænge sammen med institutionernes åbningstider, ønsket om at have tilstrækkelig tid

²³ Kilde: Egne SPSS-kørsler og analyser på SLiCA-database med grønlandske interviewdata (se foregående fodnote). http://www.arctichost.net/ICASS_VI/images/03.06.02.pdf

sammen med børn og derudover have tid til at dyrke egne interesser og f.eks. deltage i politiske aktiviteter.

2.3.9 Adgang til sundhedsydelser

Kvinde uddannet i udlandet siger *„at et godt liv er, når man har det trygt i forhold til sundhed, og der er ligestilling i samfundet“*, og siger endvidere, at for at få et godt liv i Grønland behøves, at *„de har valgmuligheder og mulighed for indflydelse på eget liv, ligesom der behøves et godt og trygt sundhedsområde og mulighed for sundhedsforsikringer, sådan at man ikke behøver at stå på venteliste for at komme til lægen eller tandlægen. Og man skal have mulighed for konsultation hos den samme læge“*.

Sundhedsvæsenets ydelser er gratis for personer, der er tilmeldt det grønlandske folkeregister og bosiddende inden for den kommunale indretning. Dette gælder også for turister fra EU- og EØSlande (herunder f.eks. Norge og Island) ved akut sygdom under ophold i Grønland. På landshospitalet findes en medicinsk, kirurgisk og psykiatrisk afdeling med tilknyttet ambulatorium operations-, anæstesi- intensiv, billeddiagnostisk- og fødeafdeling, ergoterapi, fysioterapi, centrallaboratorium samt daghospital/patienthotelfunktion.

Der er 15 sundhedsdistrikter, hvis ydelser afhænger af distriktets størrelse. Der henvises også patienter til ambulante undersøgelser og behandling i Danmark (Grønlands Statistik 2009). Selvstyrejede selskaber supplerer sundhedsvæsenets gratis ydelser med sundhedsforsikringer for deres ansatte. Det betyder, at en del af de ansatte i selvstyrejede selskaber kan få behandling i private tandklinikker i Grønland og på private sygehuse i Danmark.

2.3.10 Tilfredshed med eget liv

I den grønlandske del af Den arktiske Levevilkårsundersøgelse, SLiCA blev alle respondenterne bedt om at besvare spørgsmålet: „Hvor tilfreds eller utilfreds er du med dit liv generelt?“ I tabellen neden for er der foretaget en sammenligning af mænds og kvinders angivelse af, i hvilken udstrækning, hver enkelt er tilfreds med sit liv.²⁴ En fjerdedel af de grønlandske kvinder oplyser, at de er meget tilfredse og to tredjedele, at de er noget tilfredse med deres liv. Mens mere end 90 % er tilfredse eller meget tilfredse, er der således en væsentlig gruppe på to ud af tre kvinder, der efter egen opfattelse kunne blive mere tilfredse. Der er alene tale om marginale forskelle på kvinders og mænds angivelse af tilfredshed med deres liv.

²⁴ Sammenligningen dækker personer, der angiver deres identitet som „grønlandsk“ eller „både grønlandsk og dansk“ svarende til den population, kvinderne i denne undersøgelse er udtaget fra.

Tabel 6: „Tilfredshed med eget liv“ hos den andel af den samlede befolkning, der opfatter sig selv som „grønlandsk“ eller både „grønlandsk og dansk“. Procentvis fordeling på køn. 2004–2006

Fordelt på køn. Grønland 2004–2006. Procent			
	Kvinder	Mænd	I alt
Meget tilfreds	29	31	30
Noget tilfreds	63	64	64
Hverken tilfreds eller utilfreds	6	5	5
Noget utilfreds	2	9	1
Meget utilfreds	0	0	0
% i alt	100	100	100

Kilde: Poppel

A: Procentandelene er beregnet på baggrund af de svarpersoner, der har besvaret de respektive spørgsmål. Det forudsættes i den forbindelse, at respondenter, der ikke har besvaret spørgsmålet, fordeler sig på samme måde, som de der har besvaret spørgsmålet.

B: Grund af decimalafrounding summerer procenterne ikke i alle tilfælde til 100.

2.3.11 Sammenfatning

De interviewede kvinder i fokusgrupperne fremhæver uddannelse, et attraktivt arbejde, øget ligestilling i arbejdslivet, i hjemmet og i samfundslivet som væsentlig forudsætninger for at få et godt liv. Også familiesammenhold, let adgang til sundhedsydelse, og – for de der ikke behersker det grønlandske sprog – muligheder for at lære grønlandsk nævnes som betydningsfulde for „det gode liv“. Endelig giver de interviewede samstemmende udtryk for nødvendigheden af flere omsorgsdage for forældre uanset deres tilknytning til arbejdsmarkedet, samt at der behøves mere tid til familien.

Den officielle statistik og flere undersøgelser dokumenterer kvindernes fokus på uddannelse og arbejde. Stadig flere kvinder påbegynder og færdiggør uddannelse og kvinders arbejdsmarkedsdeltagelse har været stigende. Det indebærer, at kvinder også – og ofte samtidig med varetagelse af traditionelle kvindeopgaver i hjemmet – indtager rollen som forsørger, sammen med en ægtefælle eller som eneforsørger. Kvindernes stigende uddannelsesniveau og arbejdsmarkedsdeltagelse afspejler sig endnu ikke i samme grad i de folkevalgte forsamlinger.

2.4 Det offentlige velfærdssystem

Spørgsmål til fokusgrupperne: Hvordan kan det offentlige understøtte, at I får et godt liv?

2.4.1. Kvinders sociale problemer

Boliger

Kvinderne giver udtryk for, at det offentlige kan understøtte ved at prioritere almennyttige boliger. Det offentlige kan også understøtte de uddannelsessø-

gende med kollegier i forbindelse med uddannelse og mere synlige oplysninger om praktikpladser i forbindelse med uddannelser.

Børnefamilier

Enlig kvinde med børn „*efterlyser bedre vejledning og oplysninger om børnepenge/børnebidrag og andre tillæg til enlige børnefamilier for at undgå at bruge tid på at stå i kø ved administrationen*“.

Det er ligeledes et gennemgående træk fra fokusgruppeinterviewene, at det offentlige kan understøtte de gravide bedre, både økonomisk og med børnepasningsmuligheder. Derved vil de mange aborter kunne undgås eller i al fald reduceres (se appendiks 1). Nogle kvinder mener endvidere, at når familien betyder så meget i den grønlandske kultur, må der skabes økonomisk muligheder for kvinder, der ønsker at blive gravide. Gode skoler for børn, bedre lægebehandling og sygdomsforsikring på arbejdspladsen uanset position på arbejdspladsen nævnes ligeledes som forhold, der kan understøtte et godt liv.

Abort blev legaliseret i 1975. En sammenligning mellem gravide, der vælger abort, og de, der fuldfører en graviditet viser (se appendiks 1) at de, der vælger abort oftere er enlige, oftere uden arbejde og oftere taler mindre dansk end de, der fuldfører en graviditet. Årsager til at nogle gravide vælger abort er f.eks. for at få „fødselspause“ (Child spacing), ønske om fortsættelse af uddannelse, eller problemer med partner (Bjerregaard, Young og Munksgaard, 1998:90). Antallet af foretagne legale aborter har alt andet lige været uændret i en årrække med et årligt antal på 870–900 (Landslægeembedet 2008: 904). Abortraten pr. 1000 15–49-årige kvinder er 61,9 i 2008. Antallet af aborter har gennem de seneste 15 år ligget ret stabilt i relation til antallet af fødsler, men aborttallet har i 2006 til 2008 været højere end fødselstallet.

I 2008 viste den totale abortrate, at grønlandsk kvinde i sin fertile alder mellem 15 og 49 år i gennemsnit får foretaget 2,2 aborter. Dette tal er meget højt set i en international sammenhæng. Således er abortraten i Danmark 0,44 (2007), på Færøerne 0,16 (2007) og i Sverige 0,64. Disse internationale sammenligninger skal dog fortolkes med forsigtighed på grund af forskelle i bl.a. lovgivning, traditioner og værdier i de enkelte samfund.

Spørgsmål til fokusgrupperne: Skal politikerne i vores land satse mere på offentlige velfærdsløsninger, på familiepolitiske spørgsmål og ligestilling, end man har gjort hidtil?

Giftte/samboende kvinde med børn under 12 år giver udtryk for „*at politikerne skal satse mere på offentlige velfærdsløsninger på familiepolitiske spørgsmål, da flere og flere kvinder kommer ud på arbejdsmarkedet. Men der er fortsat store lønforskelle mellem traditionelle mandefag og kvindefag*“.

Kvinderne foreslår i stor enighed på tværs af fokusgrupperne: „*færre arbejdstimer på arbejdsmarkedet og flere omsorgsdage som lovgivningsmæssige barselsrettigheder i Grønland*“. Endvidere foreslår kvinderne „*ens priser på daginstitutionspladser samt fleksibilitet på arbejdspladsen, således at familier med børn kan have mindre arbejdstid*“. Enlig kvinde med børn si-

ger: „Der er også problemer, når børnene er syge i mere end en dag. Da må de enlige kvinder med børn selv melde sig syge. Dette resulterer i, at man som moder bliver nødsaget til at lyve for sin arbejdsgiver.“

Kvinde uden børn mener „at der er flere problemer for drenge og mænd både med hensyn til at klare uddannelse og håndtering af problemer som f.eks. selvmord²⁵. Dermed er der ikke ligestilling mellem mænd og kvinder, og det er derfor nødvendigt at begynde på indsatser for mænd“.

Kvinde uddannet i udlandet siger: „at vold mod kvinder²⁶ må stoppes“. Kvinder mener også, at en større debat omkring forbrug af alkohol og euforiserende rusmidler må igangsættes, at voldelige mænd skal behandles og der må igangsættes bedre hjælp til voldsofre.

Enlig kvinde med børn siger „at politikerne må satse mere på sammenhængende offentlig forvaltning, så man undgår at gå fra den ene sagsbehandler til den næste og udfylde masser af papirer – f.eks. for at få udbetalt børnebidrag og boligsikring“. En stor del af de sociale ydelser i Grønland er behovsvurderede, hvilket er administrationskrævende. Eva Sundströms analyse af velfærdssystemet i Grønland bekræfter, at det grønlandske velfærdssystem, i modsætning til hvad man skulle forvente, på væsentlige punkter adskiller sig fra det danske velfærdssystem ved bl.a. at lægge vægt på det behovsvurderede velfærdsydelser (Sundström 2006).

Inden for handicapområdet er familier til børn f.eks. med ADHD hårdt ramt. De bliver bl.a. ofte nødt til at rejse til Danmark for at få deres barn behandlet. Endvidere gøres gifte/samboende pensionister afhængige af den ene part, ved at de ikke kan få fuld pension, når den ene part er på arbejdsmarkedet“.

I Den arktiske Levevilkårsundersøgelse, SLiCA, blev interviewpersonerne spurgt om hvilke problemer, de anser som problemer i lokalsamfundet. Svarene for den grønlandske del af SLiCA opgjort på køn fremgår af nedenstående tabel:

Tabel 7: Hvilke af de følgende problemer spiller eventuelt en rolle for befolkningen i dit lokalsamfund? Den procentvise andel af den grønlandske befolkning, der svarer "ja" til, at det pågældende problem eksisterer i lokalsamfundet. Procentuel fordeling på køn

	Mænd	Kvinder	Procent i alt
Arbejdsløshed	82	87	84
Alkoholmisbrug	80	84	82
Stofmisbrug	70	72	71
Selv mord	65	76	70
Vold i familien	65	71	68
Seksuelle overgreb	60	67	63

Kilde: Poppel 2009c

Bemærkninger:

a. Procentandelene er beregnet på baggrund af de svarpersoner, der har besvaret de respektive spørgsmål. Det forudsættes i den forbindelse, at respondenter, der ikke har besvaret spørgsmålet, fordeler sig på samme måde, som de der har besvaret spørgsmålet.

b. På grund af decimalafrounding summerer procenterne ikke i alle tilfælde til 100.

²⁵ Selvmordsraten blandt unge er fortsat høj. Det høje selvmord er fortrinsvis blandt unge mænd i aldersgruppen 15–24 år.

<http://dk.nanoq.gl/Emner/Landsstyre/Departementer/Landslaegeembedet/Udgivelser/Aarsberetning/~media/B23E8A2FA4DF470D9CCAF0BAC8B69192.ashx>

²⁶ Vold mod kvinder er udbredt i Grønland (se „Køn og Vold“ Poppel 2005).

Svarene fra SLiCA (der er en repræsentativ, kvantitativ undersøgelse) viser samme rangordning af de sociale problemer i lokalområdet med arbejdsløshed og alkoholmisbrug højest. Derimod opfatter en generelt større andel af kvinder end mænd de forskellige sociale problemer som problemer i lokalsamfundet.

2.4.2 Hvilken betydning har de offentlige tilbud i dit daglige liv?

Kvinderne mener på tværs af fokusgrupperne, at de offentlige tilbud har stor betydning f.eks. i form af gratis uddannelse. Det gælder også på daginstitutionsområdet – specielt i forbindelse med overgangen til storkommunen.

Kommunesammenlægning blev gennemført pr. 1. januar 2009, de tidligere 18 kommuner blev lagt sammen til 4 storkommuner. I „Sermersooq“ (storkommunen Sermersooq blev dannet ved sammenlægning af: Nuuk, Paamiut, Ivittuut, Ammassalik og Illoqqortoormiut kommuner) har børnefamilierne kunnet mærke, at der er blevet billigere vuggestuepriser for enlige mødre og uddannelsessøgende²⁷.

Kvinde uddannet i udlandet lægger vægt på, „at de offentlige tilbud gør, at der er muligheder for at få boligstøtte“. Kvinde uden erhvervsuddannelse mener, „at de offentlige tilbud er meget mere tilgængelige i Nuuk end i resten af Grønland. Bl.a. kan gravide unge få tildelt bolig, hvad nogle ufaglærte benytter sig af for at få bolig“.

2.4.3 Hvilke offentlige rettigheder/service understøtter mest samspillet mellem arbejdsliv og familieliv?

Kvinderne giver overordnet set udtryk for, at offentlige daginstitutioner som vuggestuer, børnehaver samt fritidsordninger og sportsklubber har stor betydning for børn og forældre i samspillet mellem arbejdsliv og familieliv samt at der er behov for bedre sygedagpengeordninger. Enlig kvinde med børn giver udtryk for, „at børnepenge har stor betydning“. Kvinde uden erhvervsuddannelse er af den opfattelse, at de højtuddannede har mange goder, som delvis feriefrirejse og bolig gennem ansættelse, „vi må selv betale for vores ferierejse i modsætning til andre faggrupper“²⁸, og kvinden mener også, „at der er store forskelle mellem månedslønnede og fjortendagslønnede“. Kvinde uden børn mener, „at når det vedrører uddannelsessøgende, understøtter det offentlige mest samspillet mellem arbejdsliv/studieliv og familieliv ved, at de har mulighed for årlig hjemrejse til deres respektive hjemby“.

²⁷ Se: <http://www.nuuk.gl/Borgerservice/Boernepasning/Takster.aspx>.

²⁸ Ufaglærte medlemmer af SIK (de grønlandske lønmodtageres landsorganisation) modtager under bestemte forudsætninger – herunder omfatter af lønnet arbejde i en forudgående periode – dagpenge under sygdom.

2.4.4 Hvilke offentlige rettigheder/service har størst betydning for ligestilling mellem kvinder og mænd?

Kvinderne mener, „at det er barselsorlov for mænd og kvinder“, der har størst betydning for den kønsmæssige ligestilling. Kvinde uden erhvervsuddannelse mener endvidere, „at tildeling af barselsorlov til mænd er godt, men at det oftest er kvinder, som tager orloven på grund af amning“. Se information om barselsorlov i appendiks.

2.4.5 Sammenfatning

Kvinderne giver udtryk for, at mange unge kvinder er meget afhængige af deres familier eller samleverer pga. få økonomiske ressourcer og dårlige boligforhold. Derfor kan det offentlige understøtte ved at prioritere almennyttige boliger, ligesom det offentlige kan understøtte de uddannelsessøgende med kollegier i forbindelse med uddannelse og mere synlige oplysninger om praktikpladser i forbindelse med uddannelser.

Det er ligeledes et gennemgående træk fra fokusgruppeinterviewene, at det offentlige kan understøtte de gravide bedre, både økonomisk og med børnepassningsmuligheder. Derved vil også de mange aborter kunne undgås eller i al fald reduceres. Nogle kvinder mener endvidere, at når familien betyder så meget i den grønlandske kultur, må der skabes økonomisk muligheder for kvinder, der ønsker at blive gravide. Gode skoler for børn, bedre lægebehandling og sygdomsforsikring på arbejdspladsen uanset position på arbejdspladsen nævnes ligeledes som forhold, der kan understøtte et godt liv.

Kvinderne mener på tværs af fokusgrupperne, at de offentlige tilbud har stor betydning f.eks. i form af gratis uddannelse. Det gælder også på daginstitutionsområdet – specielt i forbindelse med overgangen til storkommunen.

Kvinderne giver overordnet udtryk for, at offentlige daginstitutioner som vuggestuer, børnehaver samt fritidsordninger og sportsklubber har stor betydning for børn og forældre i samspillet mellem arbejdsliv og familieliv samt at der er behov for bedre sygedagpengeordninger.

Kvinderne mener, „at det er barselsorlov for mænd og kvinder“, der har størst betydning for den kønsmæssige ligestilling. Kvinde uden erhvervsuddannelse mener endvidere, „at tildeling af barselsorlov til mænd er godt, men at det oftest er kvinder, som tager orloven på grund af amning“.

2.5 Ligestilling

Spørgsmål til fokusgrupperne: Hvad forstår du selv ved ligestilling?

Kvinderne har forskellige bud på ligestilling. Nogle mener: „at der er ligestilling mellem kønnene, men at de to køn med forskellige kompetencer mellem mænd og kvinder, kan understøtte hinanden“. Andre mener: „at ligestilling også skal gennemføres i hjemmet, og i opdragelsen af børn“. Og ende-

lig mener nogle: „at ligestilling betyder, at der bør være lige muligheder for mænd og kvinder“.

2.5.1 Økonomisk ligestilling

Den første undersøgelse af økonomisk ligestilling mellem mænd og kvinder målt ved bruttoindkomster er gennemført af Grønlands Statistik på baggrund af indkomstoplysninger fra 2008. Opgørelsen er muliggjort, da sambeskatningen af ægtefæller pr. 1. januar 2008 blev ophævet. De overordnede resultater kan aflæses i nedenstående tabel. Sammenfattende kan det konstateres, at mænd gennemsnitligt har knapt 40 % højere bruttoindkomst end kvinder. Den procentvise forskel varierer, når den kønsmæssige ulighed sammenlignes i kommuner, i byer og bygder og på baggrund af fødested, men billedet er det samme: mændene har markant højere bruttoindkomster.

Tabel 8: Bruttoindkomster fordelt på køn 2008

	Karlar	Konur
Hele landet	222	161
Kommuner		
Kommune Kujalleq	185	142
Kommunegarfik Semersooq	277	187
Qeqqata Kommunia	225	157
Qaasiitsup Kommunia	168	140
Uden for kommunal inddeling	548	387
Byer og bygder		
Byer	234	168
Bygder	148	117
Fødested		
Født i Grønland	184	151
Født udenfor Grønland	455	300

Kilde: Grønlands Statistik. Indkomster 2010:1.

Note: Indkomsterne er opgjort i 1000 DKK.

Grønlands Statistiks undersøgelse giver ikke mulighed for at sammenligne indkomster for mænd og kvinder i samme jobfunktioner og med samme eller lignende uddannelser, ligesom, det ikke er muligt at sammenligne ansatte på det offentlige og private arbejdsmarked samt heltids- og deltidsansatte. Til trods for disse begrænsninger i mulighederne for sammenligning, understøtter statistikken dog forskellige antagelser som f.eks. at kvindejobs også i Grønland ofte er lavtlønsjobs.

Spørgsmål til fokusgrupperne: Hvad mener du, der skal til, for at vi får ligestilling (ligeløn) mellem kvinder og mænd i Grønland?

Kvinderne mener typisk, at kvinder skal lære at blive bedre til lønforhandlinger, og at der behøves stærkere fagforeninger inden for kvindefagene. Samtidig skal den samfundsmæssige holdning til lønninger inden for kvindefagene ændres. Det gælder f.eks. i forhold til pædagoger, lærere og sundhedspersonale.

Kvinde uden børn giver udtryk for, at *„hvis der sidder flere kvinder i magtpositioner vil fokus automatisk flytte sig til kvinders interesseområder“*.

Kvinde uddannet i udlandet mener, *„at det offentlige bedre kan understøtte, at mænd og kvinder får lige vilkår“*.

2.5.2 Ligestilling mellem kønnene

Spørgsmål til fokusgrupperne: Hvor vigtig er ligestilling mellem kvinder og mænd for at kvinder vil bo i Grønland?

Kvinde uddannet i udlandet mener, *„at ligestilling er meget vigtig i forhold til både køn og etnicitet. Og at det har stor betydning at kunne tale det grønlandske sprog“*. Ifølge en enlig kvinde med børn, er det også vigtigt at se på holdninger til enlige kvinders og mænds omsorg for deres børn i samfundet: *„Kvinder bliver oftere anset som dårlige mødre, når de forsømmer deres børn, mens mænd slipper for den samfundsmæssige kritik“*. Gift samboende kvinde med børn under 12 år mener ikke, at kvinder flytter på grund af ligestillingsproblemer mellem mænd og kvinder: *„Kvinder flytter af andre grunde, som for at tage uddannelse og prøve noget nyt“*.

2.5.3 Sammenfatning

Grønlands Statistiks opgørelser af kønsforskelle i bruttoindkomster understøtter antagelser om en sammenhæng mellem kvindejobs og lavtlønnede jobs.

Kvinderne mener typisk, at kvinder skal lære at blive bedre til lønforhandlinger, og at der behøves stærkere fagforeninger inden for kvindefagene. Samtidig skal den samfundsmæssige holdning til lønninger inden for kvindefagene ændres. Det gælder f.eks. i forhold til pædagoger, lærere og sundhedspersonale.

2.6 Hovedsynspunkter og sammenfatning

Det datamæssige grundlag for dette afsnit stammer fra: fokusgruppeinterviews gennemført i Nuuk med henblik på belysning af forskellige aspekter vedrørende *„kvinder og velfærd“*; officiel statistik – specielt vedrørende uddannelse og arbejdsmarked samt landsdækkende surveys som f.eks. den grønlandske del af *„Den arktiske Levevilkårsundersøgelse, SLiCA“* (2004–2006)²⁹ og *„Mobilitetsundersøgelsen“* (2008).

---

²⁹ Den arktiske Levevilkårsundersøgelse, SLiCA er dokumenteret på www.arcticlivingconditions.org Interviewning på den grønlandske del gennemførtes i perioden 2004–2006.

2.6.1 Hovedsynspunkter fra fokusgruppeinterviewene

Kvinderne fra fokusgrupperne boende i Nuuk i de forskellige livssituationer mener, at hovedårsagerne til at kvinder flytter fra bygder til byer og fra mindre byer til større byer, og endelig fra Grønland til Danmark er for at forbedre deres muligheder for uddannelse, praktikpladser og jobmuligheder inden for deres fagområder. Lettere adgang til helbredsundersøgelser og behandling samt muligheden for at få bedre adgang til fritidsaktiviteter og skolegang for deres børn anføres som væsentlige i fokusgruppeinterviewene. Endelig giver udviklingen i familie- og kønsrollemønstre mange kvinder mulighed for i højere grad end tidligere at vælge, hvor de ønsker at bo.

Kvinderne giver udtryk for, at det offentlige kan understøtte ved at prioritere almennyttige boliger.

Det offentlige kan også understøtte de uddannelsessøgende med kollegier i forbindelse med uddannelse og mere synlige oplysninger om praktikpladser i forbindelse med uddannelser.

Det er ligeledes et gennemgående træk fra fokusgruppeinterviewene, at det offentlige kan understøtte de gravide bedre, både økonomisk og med børnepasningsmuligheder. Derved vil også de mange aborter kunne undgås eller i al fald reduceres. Nogle kvinder mener endvidere, at når familien betyder så meget i den grønlandske kultur, må der skabes økonomisk muligheder for kvinder, der ønsker at blive gravide. Gode skoler for børn, bedre lægebehandling og sygdomsforsikring på arbejdspladsen uanset position på arbejdspladsen nævnes ligeledes som forhold, der kan understøtte et godt liv.

De interviewede kvinder i fokusgrupperne giver samstemmende udtryk for, at der for at få et godt liv behøves flere omsorgsdage for forældre uanset deres tilknytning til arbejdsmarkedet. Endvidere siger de, at der behøves mere tid til familien.

Kvinderne mener på tværs af fokusgrupperne, at de offentlige tilbud har stor betydning f.eks. i form af gratis uddannelse. Det gælder også på daginstitutionsområdet – specielt i forbindelse med overgangen til storkommunen. Kvinderne giver overordnet udtryk for, at offentlige daginstitutioner som vuggestuer, børnehaver samt fritidsordninger og sportsklubber har stor betydning for børn og forældre i samspillet mellem arbejdsliv og familieliv samt at der er behov for bedre sygedagpengeordninger.

Kvinderne mener, „at det er barselsorlov for mænd og kvinder“, der har størst betydning for den kønsmæssige ligestilling.

2.6.2 Udviklingstendenser ifølge statistik og nationale undersøgelser

Den officielle statistik og flere undersøgelser dokumenterer kvindernes stigende fokus på uddannelse og arbejde, men også store forskelle i bruttoindkomst. Stadig flere kvinder påbegynder og færdiggør uddannelse og kvinders arbejdsmarkedsdeltagelse har i de seneste år været stigende. Kvinder, som har uddannelse og arbejde, behøver ikke at være økonomisk afhængige af deres mænd eller samlevende, som det tidligere har været tilfældet. Det har

medført, at kvinder også – og ofte samtidig med varetagelse af traditionelle kvindeopgaver i hjemmet – hyppigere indtager rollen som forsørger, sammen med en ægtefælle eller som eneforsørger.

Såvel antallet som andelen af kvindelige medlemmer af landstinget er, bortset fra det seneste valg i 2009, øget ved alle valg siden det første Landstingsvalg i 1979. Kvindernes stigende uddannelsesniveau og arbejdsmarkedsdeltagelse afspejler sig dog endnu kun i begrænset omfang i repræsentationen i de folkevalgte forsamlinger, og kvinder udgør stadig en mindre andel end mændene.

Den grønlandske velfærdsmodel ses ofte i forlængelse af eller som nærmest en kopi af den danske velfærdsmodel. Som det fremgår bl.a. af bemærkningerne ovenfor og af tabellen i appendiks om forskellige sociale ydelser, og som Sundström konkluderede i sin analyse af den grønlandske model (Sundström 2006), er der imidlertid forskelle. Eksempelvis udbetales en række sociale ydelser i Grønland efter skøn (såkaldte behovsvurderede ydelser).

2.7 Referencer

- Agerskov, Ulla (1989). Från kvinnonominering till partinominering. Grönländska kvinnor under självstyret. I Drude Dahlerup, red. Vi har väntat länge nok. Köpenhamn: NORD
- AHDR Arctic Human Development Report (2004). Akureyri: Stefansson Arctic Institute.
- Arbejds- og Socialdirektionen: Beretninger. Diverse årgange. Nuuk.
- Bentzon, Agnete Weis (1968): Familiens organisation i de grønlandske samfund. Nyt fra Samfundsvidenskaberne vol. 10. København: Midtsjællands Bogtrykkeri.
- Bjerregaard, Peter, Young, T. Kue and Munksgaard (1998): The Circumpolar Inuit – health of a population in transition. Munksgaard, Copenhagen.
- Carlsen, Aksel (2007): Grønland: et holdningsskift i den post-koloniale velfærds-politik? I: Rafnsdóttir, Guðbjörg Linda (red.): Arbejde Helse og Velfærd i Vestnorden. Reykjavik: Háskólaútgáfan og Rannsóknastofa Í Vinnuvernd,
- Danmarks Statistik: Folke- og bolig-tællingen i Grønland 1965. København.
- Danmarks Statistik: Folke- og bolig-tællingen i Grønland 1970. København.
- Den arktiske Levevilkårsundersøgelse, SLiCA (2007).
www.arcticlivingconditions.org
- Esping-Andersen, Gösta (1990): The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge: Polity Press.
- From, Anders, Jensen, Kirsten Just, Friis, Peter og Kjær, Anders (1975): Sociale problemer i Grønland – Levevilkår og sociale problemer i Vestgrønland. Socialforskningsinstituttet, publikation nr. 64. København: Teknisk Forlag.
- Grønlands Hjemmestyre (1995a): Uddannelsespolitisk Redegørelse. Pilersuifik, Nuuk.
- Grønlands Hjemmestyre (1991). Valgnævnet. Valgbog for valg til Grønlands Landsting den 5. marts 1991.
- Grønlands Hjemmestyre (1995). Valgnævnet. Valgbog for valg til Grønlands Landsting den 4. marts 1995.
- Grønlands Hjemmestyre (1999), Valgnævnet. Valgbog for valg til Grønlands Landsting den 16. februar 1999.
- Grønlands Hjemmestyre (2002). Valgnævnet. Valgbog for valg til Grønlands Landsting den 3. december 2002.
- Grønlands Hjemmestyre (2005), Valgnævnet. Valgbog for valg til Grønlands Landsting den 15. november 2005.
- Grønlands Hjemmestyre (2009), Valgnævnet. Valgbog for valg til Grønlands Landsting den 2. juni 2009.
- Grønlands Selvstyre (2009, september): Hjemmeside: www.nanoq.gl. udtræk

- 2009 af departementers og styrelseres personalefortegnelser.
- Grønlands Statistik (1995b): Familiers Levevilkår i Grønland. Nuuk. Atuagkat
- Grønlands Statistik (diverse årgange): Kalaallit Nunat – Grønland. Statistisk Årbog. Nuuk. Atuagkat.
- Grønlands Statistik (2007): Grønlands befolkning 1. januar 2007. Befolkningsstatistik 2007:1.
<http://www.stat.gl/LinkClick.aspx?link=BefolkStat%2fBefolkning%2fBefolk+07+PubDK.pdf&tabid=86&mid=457&language=da-DK>
- Grønlands Statistik (2008): Beskæftigelsen 2006. Arbejdsmarked 2008:3. <http://www.stat.gl/Statistik/ArbejdsmarkedogLedighed/tabid/85/language/da-DK/Default.aspx>
- Grønlands Statistik (2009a): Ledigheden i byerne 2008. Arbejdsmarked 2009:1. <http://www.stat.gl/Statistik/ArbejdsmarkedogLedighed/tabid/85/language/da-DK/Default.aspx>
- Grønlands Statistik (2009b): Kompetencegivende uddannelser 2009. Uddannelse 2009:1. <http://www.stat.gl/Statistik/Uddannelse/tabid/100/language/da-DK/Default.aspx>
- Grønlands Statistik (2009c): Indkomststatistik 2007. Indkomster 2009:1. <http://www.stat.gl/Statistik/Indkomster/tabid/90/language/da-DK/Default.aspx>
- Grønlands Statistik (2009): Statistisk Årbog. Grønlands Selvstyre – Grønlands Statistik.
- Grønlands Statistik (2010): Indkomststatistik 2008. Indkomster 2010:1. <http://www.stat.gl/Statistik/Indkomster/tabid/90/language/da-DK/Default.aspx>
- Ilisimatusarfik, studentermatrikel: særkørsel, oktober 2009.
- Landslægeembedet. Landslægeembedets årsberetning 2008. Grønlands Selvstyre. <http://dk.nanoq.gl/Emner/Landsstyre/Departementer/Landslaegeembedet/Udgivelser/Aarsberetning/~media/37E1B4327F964CE090412F5C808815E8.ashx> (Januar 2010).
- Landstingsforordning nr. 12 af 31. oktober 1996 om orlov mv. og dagpenge ved graviditet, barsel og adoption.
- Landstingslov nr. 5 af 20. maj 1998 om Grønlands Ligestillingsråd.
- Landstingslov nr. 7 af 11. april 2003 om ligestilling af kvinder og mænd.
- Larsen, Elm og Hornemann Møller (2004): „Socialpolitik“. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lov nr. 473 af 12. juni 2009 om Grønlands Selvstyre.
- MIPI – Videncenter for Børn og Unge (2007): <http://mipi.nanoq.gl/Emner/e%20Udgivelser/~media/29595D69CDB04848A5E4F2E3365FB D6F.ashx>
- Poppel, Birger. (2009a). Levevilkår i Grønland (6) Det grønlandske sprog – en status ved Selvstyrets indførelse. I Sermitsiaq nr. 27, 3. juli 2009.
- Poppel, Birger. (2009b). Levevilkår i Grønland (1) Individuel velfærd og tilfredshed med livet eller: hvordan synes vi selv det går? I Sermitsiaq nr. 8, 20. februar 2009.?
- Poppel, Birger. (2009c). „Levevilkår i Grønland (4) Befolkningens opfattelse af væsentlige sociale og miljømæssige problemer“ I Sermitsiaq nr. 22, 29. maj 2009.?
- Poppel, MarieKathrine. (red.). (2005). Køn og Vold i Grønland. Nuuk: Atuagkat A/S.
- Poppel, MarieKathrine. (2006). „Mænds vold mod kvinder i Grønland i nordisk og arktisk perspektiv“. I
- Petersen, Hanne (red.), Grønland i Verdenssamfundet Nuuk: Forlaget Atuagkat/Ilisimatusarfik.
- Poppel, MarieKathrine. (2008): Domestic violence – violence against women by men. Præsentation på ICASS VI, International Congress on Arctic Social Sciences. , 22. august 2008, Nuuk. http://www.arctichost.net/ICASS_VI/images/03.06.02.pdf
- Poppel, MarieKathrine og Kleist, Janus C. (2009). „Køn og magt i politik og erhvervsliv i Grønland“. I Niskanen, Kirsti og Nyberg, Anita (red.), Køn og magt i Norden. Del I Landsrapporter. Tema-Nord 2009:569. Köpenhamn: Nordiska Ministerrådet.
- Rasmussen, Rasmus Ole. (2005). Befolkningsudviklingen i Grønland. I „Geografisk Orientering 2005“, nr. 6, (35. årgang). Odense: Geografforlaget.
- Rasmussen, Rasmus Ole. (2010). Mobilitet i Grønland. Sammenfatning af hovedsynspunkter fra analysen af mobilitet i Grønland. Nuuk: Mobilitetsstyregruppen.
- Skydsbjerg, Henrik. (1999). Ligestilling i Grønland – En undersøgelse af ligestillingen i Hjemmet, på arbejdspladsen og i det offentlige liv. HS Analyse Nuuk, Grønland.
- Sundström, Eva. (2006). „Välfärdspolitiska förhållanden i Västnorden Färöarna, Grön-

land och Island“. TemaNord 2006:520.
Köpenhamn: Nordiska ministerrådet.
Supplerende NGO rapport til den danske
regeringsrapport til FN's Komité for
Barnets Rettigheder – 4. rapportering“.
(2009). <http://www.mibb.gl/fileadmin/>

user_upload/artikler/Skyggerapport_dan
sk_1_.pdf
Titmuss, Richard. (1958). „Essays on the
Welfare State“. Allen and Unwin. London.

Mariekathrine Poppel er adjunkt i Afd. For Sociale
Forhold/ Socialrådgiveruddannelsen ved Ilisimatusarfik/
Grønlands universitet i Nuuk. Hennes forsknings-
interesser har bl.a. handlet om køn og vold, kønsroller
og arbejdsmarkedsforhold i det grønlandske samfund.
Hun har redigeret bogen *Køn og vold i Grønland*, som
udkom i 2005.

3. Kvinder og velfærd i Island

Guðbjörg Linda Rafnsdóttir og Ingibjörg Lilja Ómarsdóttir

Fotograf: Magnus Fröderberg/Norden.org

3.1 Indledning

Som nævnt i indledningen adskiller Vestnorden, dvs. Færøerne, Grønland og Island sig fra det øvrige Norden, idet at mænd udgør et flertal af befolkningen (Norden i tal, 2009). Det samme gør sig faktisk også gældende i visse udkantsområder i det øvrige Norden. Fraflytning fra udkantsområderne har været genstand for forskningsprojekter i de senere år, hvor man har påvist, at uddannelsesmuligheder og varierede jobtilbud påvirker den aldersmæssige og kønsmæssige sammensætning af den lokale befolkning i nævneværdig grad. Mange udkantskommuner mangler beskæftigelsesmuligheder for specialuddannede personer, hvor de få jobtilbud til kvinder medfører at de, i højere grad end mændene, søger væk. Situationen på arbejdsmarkedet og på velfærdsområdet har vist sig at påvirke kønnenes ligestilling og hvor folk vælger at bosætte sig (Carlsen, 2007; Jónsson, 2007; Sundström, 2006; Berglund, Johansson og Kramvig, 2005).

I Island er det almindeligt, at unge mennesker søger til udlandet, enten for at studere eller finde arbejde. Mange bliver boende i udlandet, selv om størstedelen vender tilbage i løbet af nogle år. Det samme er ikke tilfældet, når vi ser på emigration fra fåtallige kommuner til byområderne i Island. De udkantsområder, der har oplevet den største fraflytning, er nærmest udelukkende

baseret på traditionelle mandeerhverv som fiskeri, landbrug og skovbrug (Nordisk Atlantsamarbejde [NORA] 2009). Ifølge en ny MA-afhandling, udført af Gunnarsdóttir (2009), er et ensformigt arbejdsliv på hjemegnen og bedre lønvilkår i hovedstadsområdet de primære årsager til, at kvinder i alderen 20–39 år søger væk. Gunnarsdóttir tilføjer, at det næsten udelukkende er mænd, der udformer politikken, deltager i debatten og træffer beslutninger om den regionale udvikling. Det samme fremgår af en artikel om kvinders stilling i landbruget, skrevet af Sigurgeirsdóttir og Rafnsdóttir (2009).

Nærværende kapitel belyser forholdet mellem bosættelse, velfærd og ligestilling i Island, med primært udgangspunkt i fokusgrupperne, der bestod af 24 islandske kvinder. Forholdet mellem land og by berøres ikke i nævneværdig grad, idet der fokuseres på velfærd og ligestilling generelt. Hensigten er at se på de forskellige velfærdstjenester i Island, samt hvordan deltagerne oplever, at disse påvirker deres liv. Kvinderne blev bedt om at belyse hvilke dele i det islandske samfund, der efter deres mening fungerede godt, og hvilke forbedringer der skulle til, for at de kunne opleve Island som et godt sted at bo.

Forskningsresultaterne bygger på fem fokusgrupeinterviews, foretaget i perioden juni–september 2008. Fokusgrupperne bestod af 24 kvinder i alderen 28–47 år, der alle var bosat i hovedstadsområdet, da interviewene fandt sted. Flere af dem er dog vokset op i provinsen. Grupperne blev sammensat ud fra de kriterier, der er præsenteret i bogens indledning. Kvinderne havde i gennemsnit 2,3 børn i alderen 0–19 år. Flere af dem havde tidligere været bosat i henholdsvis Sverige, Danmark, Norge, Storbritannien, Holland, Italien og USA. Deltagerne skal ikke kunne identificeres men præsenteres med henvisning til deres fokusgruppes karakteristika (jf. rapportens indledning).

3.2 Bosættelse

Det islandske samfund er fåtalligt i forhold til det øvrige Norden, hvis vi ser bort fra Grønland og Færøerne i Vestnorden. Befolkningstallet i Island var 317.630 den 1. januar 2010. De tre vestnordiske lande betegnes som mikrosamfund, da befolkningstallet er under én million (Jónsson, 2007). Den islandske økonomi er lille i forhold til de fleste vestlige lande, men ikke desto mindre er den præget af alt det, der kendetegner de store landes økonomier.

Fraflytning har formentlig en anden betydning for en befolkning, der tæller højst 300.000 personer, end i lande hvor der bor flere millioner. Samtidigt er små landes økonomier generelt mere sårbare end millionsamfundenes økonomi, hvilket bl.a. skyldes få eksportvarer og priser, der kan svinge en del. Et problem, der har præget de vestnordiske lande, er en ensformig erhvervsstruktur, der har ført til hyppige konjunktursvingninger (Jónsson, 2007). Landene har måttet sige farvel til folk i den erhvervsaktive alder, når de i lavkonjunkturperioder har valgt at flytte til udlandet. De fleste, men ikke alle, vender dog hjem igen på et senere tidspunkt. Når islændinge, der er bosat i de skandinaviske lande, sammenligner landenes velfærdssystemer,

når de gerne frem til, at det islandske system er for dårligt udviklet til, at de kan tænke sig at vende hjem.

Mange udviklede europæiske økonomier, der er kendetegnet af svingninger, byder samtidigt på et veludviklet velfærdssystem med solide socialsikringer for dem, der har en svag tilknytning til arbejdsmarkedet. Konsekvensen er, ifølge Jónsson (2009), en mindre velfærdssektor end i mange andre vesteuropæiske lande, især i forhold til de skandinaviske lande.

Recession og rationaliseringer i fiskeriet er især gået ud over traditionelle kvindejob i provinsen, når fiskefabrikkerne har måttet lukke som følge af mindre fangst og effektiviseringer (Skaptadóttir og Proppé, 2005). I provinsen har arbejdsmarkedspolitikken derimod været fokuseret på at fremme beskæftigelsen inden for typiske mandeerhverv.

Samtlige deltagere i undersøgelsen var bosat i Island og i hovedstadsområdet da interviewene fandt sted, men nogle af dem havde tidligere boet i provinsen og i udlandet i længere eller kortere tid. Da fokusgrupperne havde svært ved at diskutere eksplicit, hvad der fik islandske familier til at foretrække at bo i udlandet, kan man sige, at bosættelsesspørgsmålet er flettet ind i artiklens øvrige temaer. Bosættelse dukkede tit op i diskussionerne om velfærdssystemet. Livsvilkår og livskvalitet blev gerne sammenlignet med andre lande, især blandt de kvinder, der havde boet i udlandet.

Generelt var der enighed om, at det er sværere at forene arbejdsliv og familie i Island end andre steder i Norden, hvilket skyldtes *farten i samfundet*, som mange kvinder var inde på, men også ringere service på familie- og velfærdsområdet.

Et stort udbud af relevante stillinger og kontakt med den udvidede familie var tilsyneladende de væsentligste årsager til, at de kvinder, der havde boet i udlandet, valgte at vende tilbage til Island. Mest afgørende for kvindernes identitet og trivsel var kontakten med den nærmeste familie, ikke mindst forældrene, men også ønsket om at deres børn blev islandske. Diskussionen om den udvidede familie viste sig dog at have to sider. Mange kvinder, der tidligere havde boet i udlandet, sagde, at de havde haft mere tid til kernefamilien, mens de boede i udlandet. Nu var de nødt til at fordele deres tid og kræfter mellem børn, forældre og svigerforældre. Kvinderne følte, at de havde hovedansvaret for de aldrende forældres trivsel. Pligterne kunne vokse sig til en byrde og et ekstra pres, som nogle kvinder havde svært ved at magte. Kontakten med den udvidede familie og aldrende forældre var derfor ikke lutter fornøjelse, men forøgede det pres, der ofte var ret stort i forvejen.

En kvinde, der vendte tilbage til Island for få år siden, beskriver forældres og svigerforældres forventninger om besøg i weekenderne, noget hun oplever som ekstra arbejdspress og kapløb med tiden, frem for et fornøjeligt samvær:

„... kravene er gigantiske... man er begyndt at dele weekenden op: ‚Vi tænkte, at vi skulle drikke morgenkaffe med jer, for vi skal spise middag med de andre i morgen‘ ... vi får muligvis en halv søndag [til at slappe af]. Skal vi sove længe? Eller skal vi hygge os sammen med børnene herhjemme?“ (Mor til tre, der har boet i udlandet)

På det tidspunkt interviewerne fandt sted, havde man oplevet et årti præget af decideret fremgang på arbejdsmarkedet med høj beskæftigelse og et mærkbart lønskred i enkelte brancher. Mange deltagere, der havde boet i udlandet, fandt det nemmere at finde sig et arbejde i Island end i det land, hvor de tidligere havde været bosat eller studeret. Kvinderne var enige om, at et tilfredsstillende og relevant job var vigtigt for mennesket og udgjorde en stadig større del af kvinders identitet.

„... jeg tror, det vigtigste er at have et passende arbejde, Der er så meget livskvalitet forbundet med at have det sjovt på arbejdet...“ (*Mor til fem, der har boet i udlandet*)

Til trods for de gunstige forhold på det islandske arbejdsmarked helt frem til efteråret 2008, havde flere valgt at søge arbejde i udlandet. Årsagerne var bl.a. en højere grundløn og gennemsnitligt kortere arbejdsdage end i Island. Mange deltagere var inde på, at det overarbejde der skal til for at forhøje indtægterne, hvilket er mere almindeligt i Island end andre steder, ofte udsætter familierne for et stort pres. Det afgørende var, ikke mindst for børnefamilierne, at man ikke hele tiden skulle *knokle* for at få regnskabet til at gå op. Det vigtige var at kunne skabe et godt hjem til børnene, tilbringe fritid sammen med dem og give dem mulighed for at dyrke fritidsinteresser. Der var forståelse for at nogle mennesker foretrak at bosætte sig i udlandet, hvor grundlønnen rækker til et forsvarligt liv og børnenes fritidsinteresser, frem for at blive i Island og skulle påtage sig ekstraarbejde for at opnå de samme goder.

Som nævnt senere i denne artikel, er kvinderne særligt optagede af tidsmangel, stress, manglende tolerance og materialisme, når de sammenligner Island med andre lande. Mange deltagere mener, at præcis disse faktorer fylder for meget i det daglige liv i Island i modsætning til andre lande. Denne holdning mærkede man ikke mindst hos de kvinder, der har boet i udlandet, alene eller sammen med deres familie.

Skulle de vælge at rejse til udlandet igen, ville det primært være i søgen efter et bedre job eller den livskvalitet, der består i at kunne være herre over sin egen tid og ageren. Det, de først og fremmest ville savne, ville være den udvidede familie.

3.3 Livskvalitet

Fokusgrupperne diskuterede livskvalitet. Hvad er livskvalitet og hvad skal der til for at øge den i Island? Livskvalitet er et bredt begreb og kan være svært at definere. Når Ólafsson og Eypórsson (2004) definerer livskvalitet, henviser de til Brocks (1993) og fremhæver tre synsvinkler når man omtaler folks livskvalitet. For det første kan livskvalitet defineres ideologisk, hvad enten det er ud fra religion eller filosofi. For det andet kan den defineres ud fra, hvor vidt individets ønsker og længsler er blevet opfyldt. Derfor er det vigtigt at se på, i hvor høj grad mennesket er i stand til at opnå den livskvalitet, det ønsker sig.

For det tredje kan livskvalitet defineres ud fra, hvordan folk selv definerer deres situation. Ólafsson og Eypórssón (2004, 19) skriver:

Valget mellem disse tre veje er ikke altid klart. Man kan formentlig sige, at politikerne plejer at fokusere på, hvor vidt folk er i stand til selv at opfylde deres egne ønsker og længsler, og derfor vælger de at anskue, i hvor høj grad folk har mulighed for at opnå de goder, de ønsker sig. En synsvinkel, der fokuserer på materielle faktorer og har sine tydelige begrænsninger.

For det første kan den indebære en overdrevet fokus på økonomisk vækst, dvs. en udvikling, der nemt kan mindske livskvaliteten, f.eks. med mindre fritid eller skade på miljøet. For det andet er det ikke sikkert, at folk stiller sig tilfredse selv om de får deres ønsker opfyldt, da de sagtens kan stræbe efter noget, der ud fra samfundets kriterier må anses for at være uønskeligt.

Det sidstnævnte blev diskuteret en del i fokusgrupperne, dog med modsatte fortegn. Deltagerne pointerede, at folk ikke nødvendigvis blev tilfredse, selv om deres ønsker blev opfyldt, f.eks. ud fra de kriterier for materielle goder, som samfundet fandt ønskelige. At individet og familierne ofte måtte betale for høj pris for dette. Da kvinderne diskuterede øget livskvalitet, fremgik det dog tydeligt, at de ønskede sig mere tid og råderum til sig selv, de ønskede at slippe for materialismens virtuelle virkelighed og for kravet om et perfekt udseende, urealistiske præstationer og resultater.

3.3.1 Tiden

Tiden var et tilbagevendende tema da kvinderne diskuterede livskvalitet. De er optaget af tiden, som et eksempel på en livskvalitet de savnede og derfor skabte problemer i deres dagligdag. De kvinder, der havde boet i udlandet, oplevede at tids manglen var et større problem i Island end andre steder. Hvad kan det mon skyldes? Er det fordi islændinge ikke prioriterer fritiden højt nok, eller fordi de prioriterer arbejdet højere end man gør i nabolandene? Eller ligger forklaringen i det islandske lønssystem, arbejds livet eller kulturen? Er vi arbejdets slavinder? Ligger forklaringen i det ekstrapres, der følger samkvem med den udvidede familie, når folk vender hjem, til trods for den udbredte forestilling om at den udvidede familie yder støtte?

Udover tids manglen, talte deltagerne en del om det mangfoldige ansvar og pres, som især kvinder med børn oplever. Gentagne gange kom de ind på det pres, der hviler på kvinder, der arbejder på fuld tid, uden at ansvaret for omsorg for familien og huslige pligter fordeles ligeligt mellem familiens medlemmer. Kvindernes erfaringer er i tråd med andre islandske forskningsresultater, der viser at kvinderne stadigvæk har et større ansvar for husholdningen end mændene (Stefánsson, 2008a og 2008b).

Diskussionen om pres og tids mangel er tæt forbundet med diskussionen om stress. Deltagerne fandt, at atmosfæren i hovedstaden var stresset og mente, at årsagerne både var strukturelle og subjektive.

De strukturelle årsager var bl.a. den høje beskæftigelse og lange arbejdsdage i forhold til nabolandene, både blandt mænd og kvinder. Den gennem-

snitlige arbejdstid i Island i 2007 var henholdsvis 46,9 timer om ugen blandt mænd og 35,6 timer blandt kvinder (Islands Statistik, [ed. a]). Det skal ses i forhold til, at arbejdsugen i de øvrige nordiske lande i 2007 var i gennemsnit henholdsvis 38,3 timer blandt mænd og 33 timer blandt kvinder (EUROSTAT, 2009). Forskellen på mændenes ugentlige arbejdstid er derfor knapt ni timer og knapt tre timer blandt kvinderne. Samtidigt med lange arbejdsdage er fødselsraten i Island høj. Levendefødte børn pr. kvinde var 2,1 i 2007 i forhold til gennemsnitligt 1,9 barn pr. kvinde i det øvrige Norden og 1,5 barn i det øvrige Europa. Fødselsraten i Island er Europas højeste efter Tyrkiet ifølge tal fra Islands Statistik, 2007 [ed. b] og Norden i tal, 2007. Hvad der ikke fremgår af disse kilder er at fødselsraten i Grønland var 2,23 i 2007 og 2,5 i Færøerne (Statistisk årbog 2007 og 2010).

Endvidere kan der henvises til subjektive og kulturelle faktorer, i søgen efter forklaring på pres og stress. F.eks. hvor det at være hårdtarbejdende sidestilles med det at arbejde meget hvilket er mere hyppigt blandt islændinge end de i de skandinaviske lande (Ólafsson, 1998). Arbejdets dyd optog samtlige deltagere i fokusgrupperne meget sommeren 2008:

„... det er utroligt sejt at være enormt optaget,“

udtalte en mor til to med et stort eftertryk, men samtidigt i en kritisk tone, da hun beskrev det, hun opfattede som den gængse holdning blandt islændinge. Da hun boede i udlandet, oplevede hun anderledes værdinormer, hvor fritiden var i højere kurs. En mor til fem:

„Jeg arbejdede tre forskellige steder hele vinteren igennem, blot for at holde det hele kørende, og det opfattes som ganske sejt.“

De reaktioner hun fik for al den arbejdsindsats var gerne „Nej, hvor er du dygtig!“ Samtlige kvinder i fokusgruppen nikkede genkendende:

„... ja, jeg arbejdede altså til klokken syv og skrev e-mails hver aften helt frem til midnat, så er man virkelig sej.“ (*En specialist i privat virksomhed og mor til ét barn*).

Deltagerne gjorde sig nogle overvejelser om hvad det indebar at være en god medarbejder. Ville det sige, at vedkommende arbejdede hårdt, eller handlede det om at tilbringe mest tid på arbejdet. Kvinderne var skeptiske overfor den påstand, at der var sammenhæng mellem det at arbejde hårdt og at arbejde over. De fandt en sådan definition urimelig, da folk har forskellige forudsætninger for at kunne arbejde over. Det burde være indlysende, at kvinderne, der som regel har hovedansvaret for familiens daglige pleje og rutinearbejdet i hjemmet, ikke har de samme muligheder for at arbejde længe, som dem, der ikke har et lignende ansvar:

„Tag kvinder, f.eks. mødre til tre eller fire børn, som et eksempel – hvis man skal opfylde sådanne krav til at få en lønforhøjelse, så er man nødt til at præstere 200, 300 eller 400 timers overarbejde [...] disse forvrængede kriterier udelukker på forhånd alle kvinder med børn som mulige kandidater til lønforhøjelse, og så har vi kun enlige mænd tilbage, som [...] intet ansvar har.“ (En offentligt ansat specialist og mor til et barn)

Kvinderne var enige om, at sådanne kriterier næppe var med til at sikre virksomhederne de bedste medarbejdere. Samtidigt med at arbejdsomhed er i høj kurs i den islandske kultur, er der mange, der lægger vægt på samværet med familien, ikke mindst når der er hjemmeboende børn. Kravet om forældrenes aktive deltagelse i børnenes fritidsinteresser er vokset støt. Her støder vi på et de mange paradokser, der fremgik af interviewene. En lang arbejdsdag sammen med stigende krav til familiesamvær medfører, at kvinderne tit finder det vanskeligt at *leve op til forventningerne*.

3.3.2 At kunne være sig selv

Da kvinderne diskuterede livskvalitet, var mange af dem inde på de store krav, der stilles til kvinders udseende i Island og signaler om, at alle kvinder bør være af samme perfekte støbning. Manglende tolerance var et tilbagevendende tema, som mange kvinder mente, var mere udtalt i Island end mange steder i udlandet, samt ringe forståelse for mangfoldighed. De påpegede, at det var nemmere at *være sig selv* i større samfund.

Mange deltagere så det som en ulempe, at der i Island er en herskende tro på, at der er lige muligheder for alle, og at de, der „ikke lever op til forventningerne“ helt enkelt er ringere end andre. At de selv har været ude om det, og derfor ikke kan kaste skylden på det samfund, de lever i. Derfor må alle leve op til forventningerne. Og det gør man bl.a. ved at vise, at man tjener godt og kan skaffe sig alle mulige materielle goder. Det kan derimod skabe meget pres og stress.

„Jeg ser det på en eller anden måde som en nyrig mani ... folk er ved at gå over gevind.“ (Enlig kvinde, der har studeret i udlandet)

Diskussionen om den islandske kultur er ikke ny. Den går bl.a. ud på at man bør *lide i stilhed og holde kæft, bide tænderne sammen og blive ved*, frem for at erkende vanskeligheder og pres. En nationalkarakteristik, der blev bl.a. er omtalt i forskningsresultater i 1990'erne (se f.eks. Júlíusdóttir, 1993; Rafnsdóttir, 1995).

Men til trods for al snak om meget stres og arbejdspress, så viste det sig, at mange af kvinderne inderst inde var ganske stolte af, hvor meget de arbejdede, foruden alt andet, de præsterede udover arbejdet. En deltager udtrykte det således, da hun omtalte sin arbejdsgiver:

„Han er selvfølgelig klar over, at jeg er arbejdsnarkoman...“

Sagt med et glimt i øjet, men inderst inde er hun ganske stolt af sig selv, en indstilling hun ikke er alene om. Det giver os et fingerpeg om, hvor dybt forestillingerne om arbejdets dyd er forankret i islandske kvinders tankegang. Samtidigt ser det ud til, at de er bevidste om, at det pres de oplever, enten hos sig selv eller andre, ikke er sundt for kvinder. Mange var også inde på, hvor lang den periode er i islandske kvinders liv, hvor de er under pres. De bliver mødre i en ganske ung alder, sammenlignet med de øvrige vestlige lande, og de får måske deres yngste barn, når de er oppe i fyrrerne. Dette fødselsmønster medførte, at mange islandske kvinder stadigvæk havde unge børn, når de måtte i gang med at tage sig af deres egne forældre, der nu var oppe i årene. De påpegede også, at det ikke er ualmindeligt, at islandske universitetsstuderende får børn, og mange køber deres første lejlighed, mens de stadig studerer. Det opfattes ofte som positivt og som et vidnesbyrd om flid og gåpåmod, men kvinderne så det generelt som et tegn på manglende planlægning og ren og skær grådighed, der medførte pres for familierne, ikke mindst kvinderne.

3.3.3 Materialismens konsekvenser

Den islandske materialisme var et tilbagevendende tema i diskussionerne, en materialisme der ifølge Max Weber (Collins & Makowsky, 1998) anses for at vidne om fremgang, og om hvor godt folk har klareret sig i livet. Ifølge deltagerne gælder det både ejendom, udseende og livsstil, der er med til at presse folk yderligere til at skaffe indtægter for at opretholde livsstilen.

„Dagens krav er efterhånden blevet så store; man skal have fuldtidsarbejde, man skal helst få tre børn, man skal helst have en villa og jeep, du skal have en hund, du skal kunne rejse til udlandet tre gange om året, vinterferie, strandferie og weekendferie. Det er muligvis blevet lidt urealistisk efterhånden. Jeg synes, der stilles for store krav, og at folk er begyndt at have for store forventninger.“ (Privatansat specialist og mor til et barn)

Et gennemgående tema var kapløbet om materielle goder, der var blevet en byrde for islandske familier. En mor til tre børn sammenlignede sin tid i Sverige sammen med livet i Island:

„... man var simpelthen ikke optaget af, at man ikke ejede en mikrobølgeovn, at man ikke ejede en bil ... ja, man stillede sig på en eller anden måde tilfreds med det, man havde ... man var måske også mere ligeglad med hvorvidt de jeans, man gik i, var af et specielt mærke eller ej. Jeg syntes, der var en utrolig forskel ... jeg havde det på en eller anden måde bedre med mig selv [i udlandet] end herhjemme, hvor jeg synes, jeg hele tiden stræber efter at være på en bestemt måde, være nyklippet, gå bestemte steder og gå med disse briller [...]. Jeg syntes det var svært [efter at jeg flyttede til Island] at skulle opfylde alle de krav, samfundet stiller til én.“

Interviewene afslørede disse krav, hvad enten det drejer sig om unge studerende, unge forældre eller voksne, der har været længe på arbejdsmarkedet:

„Jeg har længe savnet [her i landet] at det anses for at være normalt at være f.eks. en fattig studerende.“ (En kvinde uden børn, der har studeret både i Island og Storbritannien)

Flere var enige i det udsagn. Det blev nævnt, at selv om folk går i gymnasiet eller læser på universitetet, så forventes det, at de har faste indtægter for at kunne opfylde de mange krav om materielle goder, der ellers stilles til dem, der har faste indtægter på arbejdsmarkedet.

„Du skal gå med det rigtige tøj og du skal trykke speederen i bund i nattelivet.“

Kvinderne fandt en mere afslappet atmosfære i udlandet, hvor det bl.a. var accepteret, at folk ikke havde så mange penge. En kvinde udtrykte det således:

„Vi er så optagede af at opnå succes, at vi ikke rigtig ved, hvad det er, vi skal have succes med. Vi skal bare have succes.“

En anden stillede efterfølgende spørgsmålet:

„Siden hvornår er gulvmaterialer blevet så vigtige?“

Livet i Island blev sammenlignet med udlandet, ikke blot i forhold til materielle goder, men også kontakten med andre mennesker og familiebegivenheder, f.eks. børnefødselsdage:

„I det første år efter at vi var flyttet hjem, skulle vi holde børnefødselsdag, hold da op! Det var helt forfærdeligt, jeg gruede ved tanken i flere uger, det var ikke nok at servere en chokoladecake, ligesom i udlandet hvor jeg modtog hele børneflokken uden at skulle tænke på deres forældre. Her skal man præstere en hel buffet og dække bord til hele den udvidede familie, der skal være lune retter, noget for den ene og den anden... Det er noget vi har gejlet os op til, sådan gør alle og jeg skal skam ikke være en dårligere mor end de andre.“ (En mor til tre, der har boet i USA)

Der blev talt en del om, hvad dette skyldtes. Nu når kvinderne tydeligvis havde det bedre med de holdninger til materialisme, udseende og levestandard generelt, de kendte fra udlandet, hvorfor blev de så et med de gængse normer her i landet, da de vendte tilbage?

„Jeg husker, hvordan jeg fik et helt nyt syn på visse ting [i udlandet] og tænkte, ja, det her vil jeg holde fast i når jeg vender hjem til Island, men inderst inde vidste jeg godt, at jeg hurtigt ville falde ind i den islandske rytme, og det var præcis det, der skete, pludselig var jeg en del af den islandske rytme, og pludselig var det meget vigtigt at have bil og den slags.“

sagde en kvinde uden barn, der havde studeret i Storbritannien og tilegnet sig den *nøjsomme* livsstil, hun oplevede hos sine bekendte.

Måske handler det om folks søgen efter påskønnelse fra deres nærmeste omgivelser, jf. Goffmans teorier (1969), hvor livet sammenlignes med et teater, hvor enhver spiller den rolle, man tror, der forventes af én. Deltagerne mener, at deres præstationer måles ud fra synlige faktorer som ejendom-

me og rejser såvel som påstået flid. Kvinderne var overbeviste om, at islændinge er et materialistisk folkefærd hvis identitet i høj grad afhænger af deres materialistiske image. Hvis vi ejer alt, hvad der forventes af os og gerne lidt til, så tror vi, at vi lever op til forventningerne. Vi brokker os muligvis over de krav, der stilles, men i virkeligheden har vi ikke lyst til at ændre på dem. Målet er succes. Men hvorfor, og hvad så?

3.3.4 *At have et valg*

Ifølge de fleste deltagere er en stor livskvalitet forbundet med det frie valg; valget til at uddanne sig, valget til at rejse, valget til at arbejde og være uafhængig. Nogle mente, at det frie valg udgjorde en af styrkerne ved det islandske samfund. Men interviewene afslørede også en del paradokser i diskussionen om det frie valg. Kvinderne priste det frie valg, men samtidigt var de kritiske overfor samfundets krav om på forhånd definerede livskvaliteter og livsstil, såsom succes i privatlivet og på arbejdet. Derved mindskes tolerancen overfor mangfoldigheden, og når det kommer til stykket, viser det sig, at alle er støbt i samme form. Holdninger og beslutninger, der ikke er i tråd med samfundets herskende opfattelser, nyder meget lidt respekt. Det frie valg er nærmest ikke-eksisterende, når det kommer til stykket: „*Selv om du har et valg, så skal du udfylde visse rammer, det er svært at træffe et selvstændigt valg,*“ udtalte en deltager.

Hvad er årsagen? Befolkningens fåtallighed fremhæves tit som en mulig forklaring, at den sociale kontrol er stor i mindre samfund. Det talte de meget om. Fåtalligheden bevirker, at vi udøver stor kontrol med hinanden, med alle de fordele og ulemper, dette måtte indebære. Kvinder, der havde boet i udlandet, var mest optaget af friheden i det daglige liv, ikke blot i forhold til materialisme, men til livsværdier generelt. „*Når du flytter til udlandet, får du på en eller anden måde lov til at være anderledes, end du plejede at være. Du får mulighed for at afprøve dine egne grænser,*“ sagde en mor til et barn. „*Du føler ikke, at du bliver gransket hele tiden,*“ tilføjede en kvinde uden barn.

Måske er samfundets lidenhed forklaringen på, at deltagerne syntes, at folk i Island gik i for små sko, når det gælder, hvad der accepteres og hvad der ikke accepteres af omgivelserne. Ifølge kvinderne, kan man i visse grupper ikke stikke næsen frem uden at blive mistænkeliggjort.

Fåtalligheden i Island anses for at begrænse individets personlige frihed, men ikke desto mindre mente kvinderne, at den også havde sine positive sider. Såsom børnenes frihed, som de anså som en særdeles værdifuld livskvalitet, og som havde været ret afgørende for deres beslutning om at vende tilbage til Island. Den livserfaring at kunne lege alene udenfor sammen med kammeraterne, og gå på opdagelse på egen hånd i sit nærmiljø, var noget kvinderne opfattede som noget særligt islandsk og uvurderligt. Denne frihed afspejles også i den islandske vane med at lade småbørn sove udenfor i barnevognen. En tradition, der ikke blot skyldes islændingenes tillid til omgi-

velserne, men også luftens renhed og troen på, at det er sundt for børnene at sove udenfor til middag.

I diskussionen om livskvalitet blev fleksibilitet på arbejdet ofte nævnt, en fleksibilitet, der gjorde det muligt at tilgodese familiens behov. Hvor forældrene kunne bringe og hente børnene fra skole og fritidsaktiviteter, deltagte i arrangementer på skolen eller børnehaven, alt sammen i arbejdstiden. Dog blev det nævnt, hvor nødvendigt det er at rykke fritidsaktiviteterne ind i skolerne, for at forældrene kunne slippe for at skulle køre børnene fra det ene sted til det andet. Flexibilitet i forhold til arbejdstiden og sommerferier er vigtig for samspillet mellem familie og arbejdsliv. De fleste kvinder fandt, at denne fleksibilitet generelt var til stede på det islandske arbejdsmarked, hvor det overhovedet kunne lade sig gøre.

Livskvalitet består, ifølge deltagerne, også i lighed. En lighed, der anses som en selvfølge i Island, selv om den ikke nødvendigvis er til stede. Nogle (se f.eks. Gunnarsdóttir, 2005) har påpeget, at man i Island fortier skellet mellem diverse samfundsgrupper og det faktum, at der ikke er lige muligheder for alle i det islandske samfund. Kvinderne mente, at det nærmest er forbudt at tale om ulighed, men der var delte meninger om konsekvenserne. „Her i Island vægrer vi os ved at sige *fattige enlige mødre* eller *fattige enlige fædre*, vi vender gerne det blinde øje til fattige mennesker i Island,“ udtrykte en deltager, der har boet i udlandet. Nogle mente, at det kunne være en fordel at indføre skoleuniformer, for at mindske presset på forældre og børn om at gå i dyrt tøj i skolen, eller „*sætte en stopper for vanviddet*,“ som en af dem udtrykte sig om modetøj til børn. Nogle kom med indvendinger om, at ikke alle forældre ville acceptere skoleuniformer. En mor til tre skolebørn troede ikke på, at skoleuniformer ville slå igennem i Island: „*Der er så få, der ønsker lighed, folk har ikke lyst at være lige og den slags, de ønsker at være bedst.*“

3.4. Det offentlige velfærdssystem

Kvinderne diskuterede det islandske velfærdssystem, gerne i forhold til de lande, de selv kendte til.³⁰ En del fandt mange forbilledlige ting i det islandske samfund, f.eks. helbredsundersøgelser for gravide, spædbarnsundersøgelser, børnehaver og muligheden for højere uddannelser. Det var de fleste enige om. I den forbindelse blev det gerne fremhævet, hvor vigtigt det var at være uafhængig, at kunne stå på egne ben „hvis alle forsvinder“. Der var dog ingen større tiltro til, at velfærdssystemet ville træde til, hvis noget indtraf i kvindernes liv (f.eks. skilsmisse, ægtefælles dødsfald mm.). Derfor var den forestilling dybt rodfæstet i, at de kun havde sig selv at stole på, når det kom til stykket. Derimod påpegede de kvinder, der havde boet i udlandet, at det islandske velfærdssystem på mange måder var mere udviklet end i flere

³⁰ Nærmere oplysninger om velfærdstjenester i Danmark, Færøerne, Grønland og Island, fremgår af en tabel bagerst i denne publikation.

europæiske lande og USA. Meget kunne dog forbedres, især inden for sundhedssektoren og velfærdstjenester.

3.4.1 Svært tilgængelige rettigheder

Deltagerne var tit inde på, at der er forskel på det, man påstår at velfærdssystemet byder på, og de reelle muligheder for at benytte sig af disse tilbud. Den indtægtsregulerede børnefamilieydelse blev nævnt som et godt eksempel. I Island afhænger ydelsens beløb af forældrenes indtægter, hvor indtægtsgrænsen ansås for at være lav. Fuld børnefamilieydelse for parrets første barn er 144.166 ISK (6800 DKK)³¹ om året og 171.545 ISK (8092 DKK) for hvert af de efterfølgende børn. Tillæg til børn under syv år er 61.191 ISK (2886 DKK). Fuld børnefamilieydelse til enlige forældre er noget højere, 240.043 ISK (11.323 DKK) for det første barn og 246.227 ISK (11.614 DKK) for hvert af de efterfølgende børn, mens tillægget for børn under 7 år er som tidligere 61.191 ISK (2886 DKK) om året. (Skat [ed]). Børnefamilieydelsens størrelse kan ses i forhold til f.eks. Sverige, hvor forældre modtager 12.600 SEK om året, svarende til 223.000 ISK (10.518 DKK), for det første barn, uanset deres indtægter (Försäkringskassan [ed. a]). I Danmark i 2010 modtager forældre til børn i alderen 0–2 år 16.998 DKK (360.358 ISK) om året, forældre til 3–6 årige får 13.448 DKK (285.098 ISK) mens forældre til 7–17 årige modtager 10.580 DKK (224.296 ISK). Børnefamilieydelse i Danmark og Sverige er ikke indtægtsregulerede som i Island. (Skatteministeriet [i. d. a]).

Hos ægtefæller eller samboende i Island reduceres børnefamilieydelsen, når deres samlede indtægter overskrider 2.415.492 ISK (113.938 DKK), hos enlige forældre er indtægtsgrænsen 1.207.746 ISK (56.969 DKK). For et barn reduceres børnefamilieydelsen med 2 % af de indtægter, der overskrider grænsen, for to børn reduceres den med 6 % og for tre eller flere børn reduceres den med 8 % af indtægterne (Skat [ed]). Kvinderne gjorde opmærksom på, hvor lave indtægter der skal til for at modtage en fuld børnefamilieydelse. Derfor modtager de færreste forældre en børnefamilieydelse, der i praksis fungerer som et „fattigdomstillæg“ til forældre med meget lave indtægter. Derudover blev det nævnt, at det offentlige har ret til at tilbageholde børnefamilieydelsen, hvis forældre, eller tilmed stedforældrene, skyldte staten penge, f.eks. i skat. En mor til fire mistede retten til børnefamilieydelsen da hun flyttede sammen med en mand. Hun beskriver det som følger:

„Du er ikke et individ mere, og staten kan jonglere med de rettigheder, der er tiltænkt børnene. Jeg synes, det er et kæmpeparadoks. Mine økonomiske forhold havde på ingen måde ændret sig, bortset fra at jeg flyttede sammen med en mand. Jeg skulle naturligvis fortsat forsørge både mig selv og børnene i lige så høj grad som før.“

Der var flere velfærdstjenester, som kvinderne ikke mente, var tilstrækkeligt tilgængelige, f.eks. fritidshjemspladser til grundskolebørn. Fritidshjem blev

³¹ Kurs 21,2 per 16. juni 2010

ofte nævnt, nogle var utilfredse med deres virksomhed og manglen på pladser. En enlig mor til et barn udtrykte det således:

„... det er nu andet år i træk, at jeg oplever, at mit barn ikke prioriteres. Mit barn og jeg tilhører ikke den rigtige kategori... jeg synes, det er absurd i et land med tre hundrede tusind mennesker... at det skal være nødvendigt at rådføre sig med et direktiv, for at finde ud af om et barn skal prioriteres eller ej [til at blive optaget på et fritidshjem]“.

3.4.2 Informationsflow

Deltagerne gav udtryk for den holdning, at social- og sundhedstjenesten bør være mere enkel, synlig og tilgængelig. De oplevede også, at det stadigvæk er flovt at søge om social hjælp, og de så det i forhold til den vægt, der lægges på flid i den islandske kultur, hvilket vi har været inde på tidligere. Kvinder, der havde boet i udlandet, efterlyste bedre oplysninger fra det offentlige til folk, der planlægger at flytte til landet, ikke kun for udlændinge, men også islændinge, der vender tilbage efter flere års ophold i udlandet. Mange havde ikke tidligere været familieforsørgere og vendte derfor tilbage til andre forudsætninger end de havde kendt tidligere. Derfor var det vigtigt at forbedre informationen til denne gruppe. *„Jeg fandt det var sværere at flytte hjem, end det havde været at flytte til udlandet i sin tid, mærkeligt nok, til trods for adskillige papirer, der skulle sendes til diverse instanser i udlandet,“* udtalte en gift mor til tre børn.

Derfor var det vigtigt med en slags *huskeliste* for folk, der flytter tilbage til Island, så de bliver klar over, hvad de har krav på, og hvad der skal til for at opnå disse rettigheder. Også i tilfælde af sygdom eller når der bliver brug for velfærdstjenester. I en fokusgruppe var der forslag om en kontaktperson på helsecentre, der havde ansvar for den slags informationsformidling, det ville spare meget tid og besvær, ofte i følsomme og vanskelige situationer.

„Man har ret til en hel masse, som man ikke har en anelse om. Man må lede efter oplysninger de mest mystiske steder. Det er aldrig noget med at møde op ét bestemt sted, hvor den samme person kan informere om det hele. Sådan en person kan kun fortælle en brøkdæl.“ (En gift mor til fire, der har boet i udlandet)

„Det er noget af det, jeg synes er typisk for det islandske samfund generelt. At der ingen regler er, alt er så uklart, ingen central database ... intet er nedfældt på et papir eller fastsat. Folk er enormt dårligt oplyste om deres rettigheder.“ (En mor til to, der har boet i udlandet)

Mangel på information og dårlig tilgængelighed dukkede tit op i forbindelse med flytning til landet, børneomsorg og aldrende forældre:

„Min mor er blevet ældre, og jeg har lige opdaget, hvor indviklede og dårligt tilgængelige tingene er...“

3.4.3 Barselsorlov

Barselsorloven i Island blev tit omtalt i fokusgrupperne. Loven om barsels- og forældreorlov fra 2000 har til hensigt at sikre barnet samvær med begge forældre. Ni måneders barselsorlov skal derfor fordeles således, at tre måneder øremærkes moderen og tre måneder til faderen, mens de resterende tre måneder kan deles frit mellem de to forældre. Forældrene kan ikke overføre deres øremærkede tre måneder til hinanden. Forældre har ret til 13 ugers forældreorlov uden løn (Lov om barsels- og forældreorlov nr. 95/2000). Loven skal dels sikre børnene samvær med begge forældre og dels gøre det muligt for mødre og fædre at forene familie og arbejdsliv.

I en Gallupundersøgelse fra 2006 mente flertallet af svarpersoner, at barselsorlov til fædre ville have en gunstig virkning på kvindernes stilling på arbejdsmarkedet (Statsministeriet, 2009 c). Kvinderne tager dog stadigvæk en længere barselsorlov end mændene, og loven har ikke udryddet uligelønnen (Einarsdóttir, 2004).

Deltagerne bifalder, at barselsorloven nu er ni måneder i Island, hvor det forventes, at fædre tager barselsorlov. Men de finder ikke loven helt fejlfri, at alene ordet *orlov* gav et forkert indtryk af, hvad det vil sige at være hjemmearbejdende med et lille barn. Der var også delte meninger om det faktum, at forældre ikke kan overføre deres respektive tre måneder til hinanden. Først og fremmest var det urimeligt for de børn, der ikke har fædre, der ønsker eller kan gå på barselsorlov. Gør fædre ikke brug af deres tre måneder, så bortfalder de og dermed får børnene kun seks måneders barselsorlov. Nogle kvinder var særdeles utilfredse med denne regel og mente, at børnene blev ladet i stikken.

„... så står enlige mødre overfor det faktum, at fædre ikke gør brug af deres barselsorlov, og dermed har børnene ikke ret til samme kontakt med deres forældre – jeg synes, det burde handle om børnenes ret lige så meget som det handler om forældrene ret.“ (Enlig mor til et barn)

Deltagerne gav udtryk for, at selv om de fleste forældre benyttede sig af barselsloven i lovens ånd, så havde de også oplevet en del brister, når det gjaldt fædrenes brug af orloven. Der blev nævnt eksempler på fædre, der gik på barselsorlov, men fortsatte med at arbejde „sort“ samtidigt med at mødrene fortsat gik hjemme med børnene. Den mest almindelige forklaring var den, at fædre var bedre lønnet, og at familierne ikke kunne klare sig med det, de fik udbetalt fra Barselsorlovsfonden. Ifølge loven udgør de månedlige ydelser fra Barselsorlovsfonden 80 % af gennemsnitslønnen i de foregående 12 måneder, dog aldrig mere end 350.000 ISK (16.519 DKK)³² (Lov om barsels- og forældreorlov). Der blev nævnt eksempler på enlige mødre, der havde kendskab til at børnenes fædre gjorde brug af deres tre måneder, uden at de tog sig af barnet under orlovsperioden.

³² Kurs 21,2 per 16. juni 2010

Kvinderne mente, at barselsorloven burde udvides til 12 måneder, og at den tid, forældrene har ret til fravær på grund af børns sygdom, burde udvides. Samtidigt diskuterede de, hvor vidt en udvidelse af lønmodtagernes ret til at passe syge børn ville undergrave unge menneskers (mødres og fædres) stilling på arbejdsmarkedet, dersom arbejdsgiverne kunne frygte for meget fravær fra arbejdet pga. børns sygdom.

Det blev nævnt, at det var sværere for en arbejdsgiver at finde en vikar i tre måneder end hvis orlovsperioden f.eks. var seks måneder. Nogle deltagere fandt det mere praktisk med 12 måneders barselsorlov, hvor fædrene tog mere end tre måneder. Det ville gøre det lettere for ledere og arbejdsgivere at finde en vikar. Ændringerne ville formentlig styrke kvindernes stilling på arbejdsmarkedet. Deltagerne efterlyste øget fleksibilitet i forbindelse med barselsorloven, for at forældrene bedre kunne tilrettelægge orloven ud fra familiens og arbejdsgiverens behov.

Kvinderne var meget optagede af fælles forældremyndighed, hvad den egentlig indebærer, og hvordan den påvirker børnene. Siden 2006 har islandske forældre automatisk haft fælles forældremyndighed ved skilsmisse eller ophævelse af registreret bofællesskab, medmindre andet er aftalt (Børneloven nr. 69/2006). Der var en vis bekymring for vilkårene for opdragelse inden for rammerne af en fælles forældremyndighed, hvordan man kunne undgå modsatrettede signaler og utryghed hos barnet. Der var en klar holdning til, at hovedansvaret for barnet burde ligge hos en af forældrene. Hvis ansvaret skulle deles mellem to individer, der havde svært ved at samarbejde, ville det gå ud over barnet. Derfor efterlyste kvinderne flere regler og kriterier for kontakten mellem fraskilte forældre. Desuden ønskede de forskning om hvordan fælles forældremyndighed påvirkede børns trivsel, f.eks. hos delebørn, der bor skiftevis en uge hos moderen og en uge hos faderen.

3.4.4 Børns sygdom

Kvinderne talte en del om retten til at være hjemme hos syge børn og børn med specielle behov. Fordelene ved et fleksibelt arbejde blev fremhævet gentagne gange. Flexibelt arbejde, der gjorde det muligt for forældrene at tilrettelægge sit arbejde således, at de kunne tage sig af deres syge børn, og tilmed tage en del af arbejdet med sig hjem. Forældres grundlæggende ret til fravær i forbindelse med børns sygdom er fastsat i de islandske overenskomster, og kan derfor variere. De kan være helt op til 12 arbejdsdage pr. år til hver af forældrene, uanset børnenes antal (Akademikerorganisationen (Bandalag háskólamanna)) [ed]. Nogle mente, at der flere steder på arbejdsmarkedet var forståelse for, at forældre havde brug for fravær i forbindelse med børns sygdom, endda i højere udstrækning end de aftalte rettigheder. Deltagerne mente, at det som regel blev aftalt på den enkelte arbejdsplads, hvorvidt fraværet blev registreret som børnenes eller forældrenes sygedage. Til trods for den generelle opfattelse, at arbejdsgiverne er forstå-

ende overfor forældrenes fravær i forbindelse med børns sygdom, så udtrykte en af deltagerne, som selv er arbejdsgiver og mor til fire, følgende:

„... som arbejdsgiver er man måske forsigtig med at ansætte unge mødre.“

I Sverige har syge børn under 12 år ret til at have sine forældre hjemme i op til 120 dage om året. Forældre kan overføre retten til fravær på grund af børns sygdom til andre nære pårørende (Försäkringskassan [ed b]). Det blev der talt en del om og ordningen blev godt modtaget hos samtlige deltagere: „... *jeg kunne overføre dage til min svigermor, når vores ældste datter var syg,*“ siger en mor til tre, der har boet i Sverige og kun havde gode erfaringer med dette. I Sverige følger retten til sygedage barnet, men i Island følger retten den voksne, uanset hvor mange børn han eller hun har. En model, hvor flere end forældrene kan tage brug af børns sygedage, kan formindske skepsis mod småbørnsforældre på arbejdsmarkedet, dersom flere pårørende kan dele ansvaret, når børnene blive syge. Til gengæld kan modellen indebære en risiko for, at især bedstemødrene aldrig slipper for ansvaret og må være væk fra deres arbejde for at tage sig af børnebørnene. Derfor kan ordningen tænkes at *devaluere* kvinder på arbejdsmarked, ikke kun når de har små børn, men under hele deres karriere.

3.4.5 *Den udvidede familie*

I fåtallige samfund som de vestnordiske, er afstanden til den udvidede familie gerne kortere end i større samfund. Myndighederne er også, helt frem til i dag, gået ud fra, at den udvidede familie, især kvinderne, tager sig af unge såvel som gamle, og dermed delvis erstatter de offentlige velfærdstjenester, vi kender fra de skandinaviske lande. Denne holdning har måske været medvirkende til, at velfærdssystemet, herunder idéen om kønnenes ligestilling, har udviklet sig i et langsommere tempo i Vestnorden end i de øvrige nordiske lande. Kvinderne var generelt enige om de fordele, der er forbundet med at få støtte fra den udvidede familie, f.eks. til børnepasning. Men de kvinder, der har erfaring med at bo i udlandet, langt væk fra den udvidede familie, var også generelt enige om, at det pres, der var forbundet med at være tæt på den udvidede familie, ofte var større end den støtte den kunne yde. De forældre, der stadig var ved godt helbred og aktive på arbejdsmarkedet, havde meget andet at se til end at passe børnebørnene. Andre forældre, der havde forladt arbejdsmarkedet, var ofte nedslidte eller syge og trængte derfor selv til hjælp og støtte. Det var en udbredt opfattelse blandt kvinderne, at den udvidede familie ikke længere er den store støtte for børnefamilierne, selv om forestillingen om det modsatte lever i bedste velgående.

Adspurgt om hvor vidt den udvidede familie gav en hånd med pasning af børnene, svarede en af kvinderne:

„Det er ikke noget jeg eller mine veninder oplever, bortset fra nogle enkelte søde mødre, som lige tager en time eller to, men [de] står ikke derhjemme ved gryderne sammen med børnene en hel weekend.“

Da kvinderne diskuterede hvor lidt hjælp de faktisk modtog fra deres forældre til pasning af børnebørnene, var det meget sjældent at de nævnte deres fædre, de var mere optaget af, at de ikke kunne regne med deres mødre. Derfor var det interessant at se hvor dybt i underbevidstheden deres forestillinger om kønsrollerne er rodfæstet, til trods for de holdningsændringer, der har fundet sted i de senere år. Nogle arbejdsgivere og ledere anser tilsyneladende, at bedstemødre – og i mindre grad mandlige slægtninge – godt kan træde til og tage sig af syge børn og gøre det muligt for mødrene at passe deres arbejde. En enlig mor til et barn beskrev en jobsamtale:

„Da de fandt ud af, at jeg ikke havde forældre i live, at jeg var alene med barnet, at faderen ikke tog sig af det og at faderens forældre boede i udlandet,... så meldte hun rent ud, undskyld, men vi kan ikke ansætte dig. Hvad når dit barn bliver sygt? Jeg kiggede bare på hende og sagde ja ...?“

Under samtalen havde den enlige mor oplyst, at hun havde brødre, hvilket ikke blev opfattet interessant blandt dem, der stod for ansættelsesinterviewet.

Der var bred enighed i samtlige fokusgrupper om, at forholdene for ældre i Island ikke var tilfredsstillende. At folkepensionen var alt for lav, at betingelserne for at modtage hjælp, såsom hjemmehjælp fra det offentlige ofte var mærkelige. Kvinderne diskuterede også forholdene på alderdomshjem og fandt dem utilfredsstillende. De ældre var derfor meget afhængige af hjælp fra deres nærmeste pårørende, noget der kunne variere temmelig meget. Det blev påpeget, at ældreservice varierede meget fra kommune til kommune.

Mange fandt socialsektorens sygdomsfiksering meget påfaldende: En kvinde, der selv er læge, udtrykte det som følger:

„Jeg skulle søge om hjemmehjælp til min mor, og de forlangte en lægeerklæring! Hov, hun er kun blevet ældre og kan ikke gøre rent derhjemme, behøver der at være en sygdom inde i billedet? Hvorfor kan man ikke blot søge om hjemmehjælp, skal der være noget galt?! Hvorfor skal man kunne hoste op med en diagnose?“

Deltagerne oplevede tit, at den offentlige støtte ikke var tilstrækkelig, hvilket primært gik ud over kvinderne.

„Min mormor har to børn, dvs. min mor og hendes bror. Hendes bror, manden i familien, har ikke meget tid til at tage sig af sin egen mor,“ sagde en af deltagerne.

Det er ret almindeligt, at sønnerne ikke tager ansvar for deres aldrende forældre, noget deltagerne ikke finder rimeligt. En kvinde udtrykker det således:

„Forestil jer kvinden, den situation vi befinder os i, vi skal være superkvinder på arbejdsmarkedet, vi skal tage os af vores børn helt og holdent, og hjemmet og vores forældre.“

Lignende røster har man hørt i Island i de senere årtier og fokusgruppeinterviewene viser at ulighed mellem kønnene inden for hjemmets fire vægge stadigvæk er påfaldende udbredt.

3.4.6 Sundhedssystemet

Der viste sig at være generel tilfredshed med det islandske sundhedssystem. De kvinder, der havde boet i Storbritannien, længere syd på i Europa og USA mente, at det godt kunne måle sig med disse lande. Ældreservicen blev dog kritiseret i samtlige fokusgrupper. Høje medicinudgifter for dem, der har brug for mange medikamenter, blev kritiseret, sammen med lange ventelister for visse indgreb. Høje tandlægeudgifter blev også tit fremhævet som en skamlet på velfærdssystemet. Kvinderne var optaget af den enorme mangel på almenpraktiserende læger bestemte steder, som forhindrede folk i at få glæde af god og billig lægeservice. Invalidepensionen i Island fandt de alt for lav, og mente, at nogle mennesker helt enkelt ikke havde råd til at gå på invalidepension. I stedet forsøgte de at opnå den noget højere arbejdsløshedsunderstøttelse. De tog en 35 år gammel kvinde på fuld invalidepension som et eksempel, en mor til to børn og samboende, som ville modtage 136.285 ISK (6429 DKK)³³ om måneden i invalidepension før skatten blev trukket. Arbejdsløshedsunderstøttelsens grundbeløb (fuldtid) er derimod 6900 ISK (326 DKK) om dagen eller 149.523 ISK (7.053 DKK) om måneden, hvis der er tale om 21,67 arbejdsdage om måneden (Arbejdsdirektoratet (Vinnumálastofnun), [ed]).

3.4.7 Uddannelsessystemet

Kvinderne anså, at der var store huller på daginstitutionsområdet, fra barselsorlovens afslutning og frem til den tid, hvor børn får en børnehaveplads, hvilket som regel sker ved to års alderen.

Gentagne gange blev det fremhævet, at dagpleje(mors) systemet i Island lod meget tilbage at ønske, og at rammerne ikke fungerede overhovedet. At ingen havde overblik over ledige dagplejemødre i deres bydel, hvornår børnene kunne få en plads og at der heller ikke forelå nogen generelle oplysninger om dagplejemødre, eller den service de yder. Prisen for dagpleje fandt kvinderne alt for høj. Derimod var de generelt tilfredse med børnehaveområdet. Kvinderne roste arbejdet sammen med børnene og de måltider, der blev budt på. Og de oplevede generelt, at børnehaverne var ambitiøst tilrettelagt. Den samme tilfredshed omfattede ikke fritidshjemmene, dvs. det sted hvor yngre grundskoleelever opholder sig efter skoletid. Der var utilfredshed med arbejdet sammen med børnene, og med tilrettelæggelsen af området. Kritikken blev især rettet mod kommunerne, hvor de økonomiske rammer, ifølge kvinderne, var alt for snævre og vidnede om en undervurdering af kvinders traditionelle arbejde:

---

^{33 33} Kurs 21,2 per 16. juni 2010

„... det er lønnen, der er problemet, selvfølgelig, man betaler folk en ussel løn ... Organiseringen er heller ikke tilfredsstillende,“

udtalte en enlig mor til et barn. Hun ser det som et tegn på, hvor langsomt kønnenes ligestilling skrider frem i Island.

„... hvis samfundet forventer, at kvinder uddanner sig, forsørger sig og arbejder, så må grundforudsætningerne være til stede, og de fungerer ikke...“

Denne opfattelse var udbredt i de fleste fokusgrupper og fritidshjemmenes organisering voldte kvindernes tydeligvis store bekymringer.

Kvinderne påpegede også det uheldige i, at fridagene ikke koordineres, f.eks. vinterferierne i grundskoler og børnehaver i samme bydel, selv om udviklingen bevægede sig i den rigtige retning. På arbejdsmarkedet var der heller ingen tradition for, at forældre tog på vinterferie sammen med deres børn, selv om skoler og børnehaver holdt lukket, hvilket igen var med til at øge presset på børnefamilierne om at forene familie og arbejdsliv.

3.5 Kønnenes ligestilling

Den første ligestillingslov trådte i kraft i 1976 med det formål at fremme kønnenes ligestilling på samtlige samfundsområder, dog med særlig fokus på arbejdsmarkedet. Ifølge The Gender Gap Index (Kønskløftsindeks) fra 2009 rangerer Island højest i verden, når det gælder kønnenes ligestilling. Indekset siges at bygge på økonomiske, politiske, uddannelsesmæssige og sundhedsmæssige beregninger (Hausmann, Tyson og Zahidi, 2009). Ikke desto mindre er uligeløn mellem kønnene stadigvæk en realitet i Island, hvor kvinderne sakker bagud, og kvinders økonomiske magt ikke er kommet langt (Rafnsdóttir og Styrkársmóttir, 2009). Deltagerne hældede gerne til forklaringer, der bundede i det islandske samfunds lidenhed. At kvinders begrænsede økonomiske magt delvis kunne forklares med et lille samfund, som støber alle i samme form og fastholder forældede stereotyper. Fokusgrupperne talte en del om den islandske kultur/folkesjæl, social kontrol og begrænset spillerum for mangfoldighed og selvstændig vilje. Men de var også optagede af den stærke individualisme i Island, hvor den fremherskende holdning er, at enhver er sin egen lykkes smed. Diskussionen genspejlede derfor visse paradokser.

3.5.1 Arbejdsmarked

Kvinderne talte om nødvendigheden af at fremme ligestillingen inden for hjemmets fire vægge. Nogle var inde på, at dagens ligestillingsdebat i meget højere grad drejede sig om arbejdsmarkedet end hjemmene. En af grundforudsætningerne for ligestilling på arbejdsmarkedet er derimod, at forældrene deles om ansvaret for børnenes opvækst, omsorg for andre i den udvidede fami-

lie og driften af husholdningen. Som nævnt tidligere oplever mange deltagere stadig, at hovedansvaret for det ulønnede arbejde i hjemmet i høj grad hviler på kvindernes skuldre. De påpeger også, at husarbejdet, f.eks. rengøring, såkaldt hjemmehjælp, ofte outsources til andre kvinder, i stedet for at opgaverne fordeles mere lige med manden og andre familiemedlemmer. At kvinderne generelt selv må anstrenge sig for at frigøre sig selv for ansvaret. Det, der forhindrer ændrede rollefordelinger mellem kønnene, forklares med en konservatisme og kontrol, der overføres mellem generationerne.

„Det handler ikke om den tid det tager at vaske gulve, men snarere det ansvar, der hviler på dine skuldre,“ udtaler en samboende kvinde uden barn.

Det var en generel opfattelse blandt deltagerne, at de havde et større ansvar end mændene for den udvidede familie og driften af husholdningen. Derfor var de under et stort pres for at kunne forene familie- og arbejdsliv. De skal vaske gulve, tørre af, give børnene mad, give dem tøj på, bringe og hente dem, købe ind, lave mad, børste børnenes tænder og putte dem i seng. Derudover skal de tage sig af de aldrende forældre, og sørge for at hjemmet fremstår pænt og rent. Af nogle interview fremgik det, at kvinder sågar blev bedt om at hjælpe deres enlige brødre med rengøring. Dette førte til at nogle kvinder udtrykte, at kravet om at alle skulle arbejde på fuldtid, engang imellem kunne føles uoverkommeligt. Den holdning gjorde sig især gældende blandt de ufaglærte kvinder. At velfærdssystemet burde gøre det muligt, at begge forældre ikke nødvendigvis arbejdede fuldtid:

„Når jeg arbejder på fuldtid og samtidigt skal sørge for hjemmet, så er hjemmet simpelthen i ruiner,“ udtrykker en ufaglært gift mor til to børn.

Kvindernes erfaringer og oplevelser er i tråd med forskningsresultater, der handler om familieansvar og mænds og kvinders arbejde i husholdningen. I perioden 1998–2004 var islandske mænds andel i husarbejde forholdsvis lavere end i de skandinaviske lande. I samme periode gik mændenes lønnede arbejdstid ned, mens kvindernes gik op (Haraldsson og Magnússon, 2009). Samspillet mellem de to sfærer, dvs. arbejde og familie, har tilsyneladende en del indflydelse på ligestillingen. Hovedansvaret for familieliv og husarbejde hviler stadig på kvindernes skuldre, og det samme gælder også den krævende opgave at forene familie og arbejdsliv, mener deltagerne.

Mange var af den opfattelse, at de gængse kønsroller stadigvæk spænder ben for øget ligestilling:

„Man er selvfølgelig nødt til at stå fast. Ligesom min mand så tit siger til mig ‚Åh, du er sådan et mandfolk!‘ Det gør han, når jeg står fast på noget. Jeg er udmærket tilfreds med det. Og jeg vil opfordre mine døtre til at stå endnu mere fast,“ siger en mor til to, der har boet i udlandet.

Vil det så sige, at kvinder den dag i dag stadig opfattes som maskuline, hvis de står fast og stiller krav? Kønnenes tolkning af folks adfærd er tilsyneladende

dybt rodfæstet i underbevidstheden, for den kønnede tænkning, som deltagerne kritiserer, genspejles i deres egne udtalelser.

3.5.2 Kønsrelateret løn

Kampen for ligeløn mellem kønnene har stået på længe i Island. Til trods for at ligestillingsloven i 1976, som tidligere nævnt, skulle fremme ligestilling på samtlige samfundsområder, så har den i høj grad fokuseret på arbejdsmarkedet. Ikke desto mindre viser ny islandsk forskning, at der stadig er større lønforskelle mellem kønnene i Island end i de lande, vi normalt sammenligner os med (Mósesdóttir, Dofradóttir, Einarsdóttir, Blöndal, Þórðarson og Ásgeirsdóttir, 2006). Til trods for lang kamp og ligestillingslov siden 1976 – og uanset The Gender Gap Index' målinger – så er det gået meget langsomt med at opnå økonomisk ligestilling mellem kønnene i de senere år.

Det blev præciseret, da ligestillingsloven blev revideret i 2008. Der blev indføjet bestemmelser om at udligne kønsfordelingen i udvalg, nævn og bestyrelser inden for stat og kommune, således at hvert køn var repræsenteret med mindst 40 %, når der var tale om flere end tre (repræsentater. Det samme gælder også bestyrelser for offentlige aktieselskaber og virksomheder, hvor stat eller kommune er hovedejere (Rafnsdóttir og Styrkáróttir, 2009).

I kølvandet af det finansielle sammenbrud i efteråret 2008 nedsatte regeringen en arbejdsgruppe, *Ligestillingsvagten*, der skulle vurdere, hvordan sammenbruddet påvirkede kønnenes stilling, og holde øje med hvor vidt og hvordan den økonomiske krise påvirkede henholdsvis kvinder og mænd. Derfor besluttede finansministeren i marts 2009 at nedsætte en projektstyrelse om *gender budgeting*, i overensstemmelse med OECD-landenes forpligtelse om at indføre gender budgeting inden 2015 (Social- og Socialsikringsministeriet, 2009a).

Men til trods for adskillige projekter og lovgivninger i lidt mere end et halvt århundrede, med det for øje at øge kønnenes ligestilling, er uligeløn mellem kønnene stadigvæk udbredt og vedvarende på det islandske arbejdsmarked. Uligeløn mellem kvinder og mænd måles lidt over 16 %, når man ser på arbejdsmarkedet i sin helhed, og tager højde for faktorer som arbejdstimer, stilling, uddannelse, alder, erhverv og ansvar på arbejdet (Social- og Socialsikringsministeriet, 2009b og 2009 c).

Uligeløn mellem kønnene handler delvis om, at traditionelle kvindejob vurderes til lavere løn end traditionelle mandejob. Men den handler også om, at kvinder får lavere løn end mænd, selv om de bestrider samme stillinger. Deltagerne var tit inde på, hvordan arbejdsgivernes kønnede holdning var med til at fastholde uligeløn mellem kvinder og mænd, uanset de ansattes motivation og kapacitet:

„Jeg er uddannet i et mandefag og havde arbejdet lige så længe som drengene på min praktikplads [...] tre drenge [...]. Da vi var færdige med vores uddannelse [...] besad vi præcis de samme kundskaber. Jeg udvandrede efter at have skældt det menneske ud, der var leder, fordi de [drene] fik tilbudt dobbelt som høj løn som mig,“ fortæller en faglært kvinde og mor til et barn.

Der blev nævnt flere lignende eksempler. I det efterfølgende beskriver en kvinde, der har drevet egen virksomhed i nogle år, sine erfaringer. Inden da havde hun været ansat på det private arbejdsmarked. Da hun bad om lønforhøjelse, blev hun mødt med negativ attitude:

„Jeg bad om et bestemt beløb [lønforhøjelse] men fik et ‚Nej, vi er nødt til at spare‘. Jeg var begyndt at se mig omkring efter et andet job, så jeg sagde min stilling op. En mand, som blev ansat i mit sted, fik præcis det samme beløb, som jeg havde forlangt, det blev forklaret med at han var forsørger, men ikke jeg! Jeg har alligevel 10 års erhvervs erfaring, er mor til fire børn og er betydeligt bedre uddannet end min mandlige afløser. Jeg synes det er helt utroligt.“

Nogle kvinder nærrede et håb om et samfund, hvor uligelønnen var en saga blot, mens andre var knapt så optimistiske.

„Jeg tror ikke, denne krig kan vindes,“ siger en ufaglært mor til to.

Forestillingen om manden som hovedforsørgeren ser ud til at spænde ben for kvindernes lønudvikling, uanset hvilken stilling vedkommende person, kvinde eller mand, har i familien eller på arbejdsmarkedet. Det er en sejlivet ide, at mændene altid er hjemmets hovedforsørgere og aldrig kvinderne. Til trods for høj beskæftigelse, både blandt kvinder og mænd, og det faktum at det er svært at forsørge en islandsk husholdning med blot én indtægt, så ser det ud til at forestillingen om mænd som eneforsørgere er en sejlivet myte. Doeringer og Piore har beskæftiget sig med hvordan arbejdsgivernes kønne attitude i 1970'erne var med til at skabe et kønsopdelt arbejdsmarked og løn (Doeringer og Piore, 1980/1971). Til trods for de ca. 40 år, der er gået siden de skrev om det, viser kvindernes erfaringer, at mange arbejdsgiveres grundholdninger ikke har ændret sig siden dengang, og at man endnu ikke mener, at der er to ligestillede forsørgere i en familie, til trods for at begge parter arbejder på fuld tid.

Kvinderne mente, at uligelønnen mellem kønnene skabte en generel ulighed og afgjorde arbejdsfordelingen i hjemmene. Når manden er bedre lønnet end kvinden, hvilket ofte er tilfældet, så bruges mandens højere løn som argument for at kvinderne pålægges hovedansvaret for husholdningen:

„... ligesom min mand siger, du kan blive hjemme, for jeg får jo højere løn end dig. Det opfatter jeg ikke som ligestilling [...] jeg arbejder i en børnehave, hvor jeg har et ansvar, hvis jeg ikke møder på arbejde, og der er brist på personale, så er man nødt til at sende børnene hjem, og det opfatter jeg som mangel på respekt. ... kvindernes løn skal simpelthen være højere, så de kan give deres mænd svar på tiltale,“ siger en ufaglært gift mor til to børn.

Det fremgik tydeligt af interviewene, at det kan skabe konflikter mellem ægtefællerne, når det skal afgøres, hvem af dem der skal blive hjemme, når børnene bliver syge. Mødrene, som oftest har den laveste løn, må som regel blive hjemme. Det rejser spørgsmålet, hvordan forholdene er i de familier,

hvor kvinden er bedre lønnet end manden, eller hvor parterne har lignende løn. En specialist og forsørger med et barn siger følgende:

„Jeg har også hørt, at der kan opstå en kamp mellem ægtefæller, om hvis job [kommer i første række], er det mit job ... eller er det hans job, der går forrest ... det kan nemt blive til en konflikt, hvor man er nødt til at sige: ‚Hør nu her, jeg har også et arbejde, og selv om jeg får lavere løn end du, så prøver jeg også at arbejde mig op og jeg har også ambitioner, så ...?‘ Min veninde har lige haft sådan en diskussion med sin mand, de har to børn.“

En specialist og mor til to udtrykte det således:

„Jeg kan se at mine veninder har det sådan, at de har det største ansvar, de forkorter arbejdsdagen lidt, har det største ansvar for husholdningen og mændene hælder til at arbejde mere for at holde det hele kørende, og hvis det er omvendt ... jamen det er ikke lige så almindeligt. Det betyder enormt meget at opnå denne balance i hjemmet, og det er noget som alle par må arbejde sig frem til.“

Der mangler stadigvæk en del viden om forældrenes kønsrelaterede stilling på arbejdsmarkedet. Man har efterlyst mere forskning om hvorvidt unge mødre har sværere ved at blive ansat end fædre, ikke mindst nu når arbejdslivet er under pres. Der er også behov for at vurdere i hvor høj grad henholdsvis mødre og fædre bliver væk fra deres arbejde, når børnene bliver syge.

3.5.3 *Køn og magt*

Kønnenes andel i virksomhedsledelser og andre ledende stillinger er meget ulige, hvor mændene er klart overrepræsenterede. Det gælder især ledelser af private og børsnoterede virksomheder (Rafnsdóttir og Stykársmóttir, 2009). Deltagerne diskuterede, hvad der kunne være årsagen til den fortsatte ulighed mellem kønnene, og hvem der kunne gennemføre reelle ændringer. Om kønskvoter eller andre metoder var vejen frem:

„Jeg synes, det er interessant, at når noget skal opkaldes efter sin far, så er der stor enighed i befolkningen, men når kønskvotering i virksomhedsledelser kommer på tale, så er det helt hen i skoven, da må vi lade tiden arbejde for os,“ siger en mor til tre børn.

Der var dog delte meninger i fokusgrupperne om kønskvoter i bestyrelser, udvalg og virksomhedsledelser. En mor til tre børn og specialuddannet, påpegede hvor vigtigt det er, ikke blot med 20 % kønskvotering, men også at modarbejde den indspisthed og nepotisme, der præger vores lille samfund.

„Der har været så meget i nyhederne om dem, der har siddet sammen i bestyrelser, dem, der er private venner – her er vores netværk svagt, meget svagt ... jeg synes ikke det giver mening at tale om kompetence, i hvert fald ikke i disse tider, jeg synes bare ikke, at det har noget med kompetence at gøre ... Der er i hvert fald tale om et usynligt system, ingen kan overbevise mig om andet, der er noget, der er anderledes, end det ser ud til at være.“

I marts 2010 godkendte det islandske parlament en lovændring, der indebærer, at i styrelser for aktieselskaber og private selskaber, der består af flere end tre personer, skal begge køn være repræsenteret med mindst 40 %, inden udgangen af 2013. Loven forpligter også virksomhederne til at tage højde for kønsfordelingen i styrelsen af aktieselskaber og ved ansættelse af direktører (Lovændring vedrørende Aktieselskabsloven og Anpartsselskabsloven (ejerskab, kønsfordeling og arbejdende bestyrelsesformænd) nr. 13/2010).

Men hvad vil vi opnå med ligestillingskampen? „*Mit endelige mål er bare at være ligestillet,*“ siger en deltager uden børn, „*og slippe for kravet om at blive placeret i denne boks,*“ tilføjer en anden kvinde uden barn. Med boksen henviser hun til kønsstereotyper. „*Ja, lige præcis, slippe for kravet om at være på en måde hvis du er mand, og en anden måde hvis du er kvinde,*“ tilføjer en tredje deltager.

3.6 Sammenfatning

Forskningsprojektets formål var at undersøge islandske kvinders holdninger til velfærd, og hvilke velfærdstjenester, de finder vigtige. Kun kvinder blev interviewet, da undersøgelsen er en del af et vestnordisk projekt, der fokuserer på det faktum, at der bor færre kvinder end mænd i henholdsvis Færøerne, Grønland og Island, i modsætning til de fleste andre steder. Kvinderne søger væk i større udstrækning end mændene fra de såkaldte udkantsområder, og der er mindre udsigter til at de *vender tilbage*, hvilket bl.a. skyldes ensformige erhvervsmuligheder, få uddannelses tilbud og konservative holdninger til kønnes stilling. Denne udvikling har sat den aldersmæssige og kønsmæssige sammensætning af befolkningen ud af balance i spredt bebyggende regioner i Norden (Carlsen, 2007; Ívar Jónsson, 2007; Sundström, 2006; Berglund, Johansson og Kramvig, 2005; Ingólfur V. Gíslason og Kjartan Ólafsson, 2005).

Samtlige deltagere var bosat i hovedstadsområdet i Island, da interviewene fandt sted. En del havde dog været bosat henholdsvis i udlandet og provinsen i kortere eller længere perioder. Bosættelsesspørgsmålet berører forskningsprojektets samtlige temaer, specielt i diskussionen om livskvalitet og velfærd. Kvindernes stærke tilknytning til hjemlandet, ikke mindst den udvidede familie, var afgørende for deres beslutning om at bosætte sig i Island. Dette til trods for at de anser, at mange velfærdstjenester er bedre udbygget andre steder, ikke mindst i de skandinaviske lande. Stort udbud af relevante jobs var tilsyneladende den væsentligste årsag til, at de deltagere, der havde boet i udlandet, valgte at vende tilbage til Island.

3.6.1 Livskvalitet

Til trods for deltagernes tilfredshed med at bo i Island, og at de ikke havde planer om at flytte til udlandet, lå tidsmangel, stress, manglende tolerance og

materialisme dem meget på sinde, da de sammenlignede Island med andre lande. I lyset af de teorier om livskvalitet, der blev omtalt tidligere (Ólafsson og Eyþórsson, 2004), er kvinderne tydeligvis skeptiske overfor at livskvalitet primært defineres materialistisk. De ønsker og længsler, de gav udtryk for i interviewene, drejede sig om at *sætte farten ned i hverdagslivet*, at få mere tid til sig selv og sine nærmeste. Fokusgrupperne fremhævede ofte tiden som en ressource, de ikke havde tilstrækkelig adgang til. Et faktum, de følte skabte mange problemer og mindskede deres livskvalitet. Forklaringerne var såvel strukturelle som subjektive, selv om der var stærk sammenkobling mellem dem. Blandt strukturelle årsager nævnte de lang arbejdsdag, stor erhvervsdeltagelse og høj fødselsrate. Blandt subjektive årsager nævnte de materialisme, ulighed mellem kønnene og ærefrygt for meget lønarbejde. Dataene afslørede visse paradokser; på den ene side påstand om, at fåtalligheden i Island skabte stor social kontrol, som *støbte alle i samme form*, hvilket reducerede kvindernes personlige frihed, og på den anden side fremhævelsen af en stærk individualisme og at islændinge havde svært ved at rette sig efter fastsatte regler.

3.6.2 Velfærdssystemet

Deltagernes forslag til et effektivt og stærkt velfærdssystem var ganske enslydende. De understregede, at velfærdssystemet burde udligne kvinders og mænds muligheder på arbejdsmarkedet, såvel som menneskers muligheder generelt. Kvinderne efterlyste et overskueligt, effektivt, helhedsorienteret og gennemsigtigt velfærdssystem, noget de ikke altid fandt, var tilfældet.

Deltagerne argumenterede for en forlængelse af barselsorloven til mindst 12 måneder, og nævnte flere grunde, der ville gavne barnet, forældrene og arbejdsgiverne. Når 12 måneders barselsorlov var slut, skulle børnene tilbydes en daginstitutionsplads. De understregede at såvel organiseringen af børnehaverområdet som det daglige arbejde i børnehaverne vidnede om ambitioner og kunne måles med det bedste, der fandtes i udlandet. På grundskolestadiet var det primært fritidshjemsområdet, som deltagerne fandt trængte til forbedringer. De fandt det vigtigt, at såvel fritidsinteresser som hjemmelektier var overstået klokken fem om eftermiddagen. Mange deltagere mente, at der var behov for at forbedre koordineringen af skolernes og arbejdsmarkedets sommerferier. At det var problematisk, at forældre var tvunget til at betale for dyre sommerkurser for de mindre børn, hvilket ofte er tilfældet i hovedstadsområdet, for at kunne bygge en bro over kløften mellem skolernes sommerlukninger og forældrenes sommerferie. Dermed blev flere børn diskrimineret, da ikke alle familier har råd til at betale for disse kurser.

Samtlige fokusgrupper kritiserede den lave børnefamilieydelse, og hvordan myndighederne har valgt at lade næsten alle indtægter reducere af det indtægtsregulerede beløb, med det resultat, at de færreste forældre modtog en børnefamilieydelse. De lagde vægt på, at forældrenes ret til fravær fra

arbejde i forbindelse med børns sygdom skulle kobles til det enkelte barn og ikke til forældrene, som det nu er tilfældet. De var positive over for tanken om, at også andre nære slægtninge fik fri fra arbejde for at tage sig af syge børn, sådan som det er tilfældet i Sverige. Det gjorde det muligt, f.eks. for bedsteforældre at blive hjemme sammen med syge børn, hvilket forstærkede unge forældres, ikke mindst kvindernes stilling på arbejdsmarkedet. Fokus-grupperne var generelt tilfredse med det islandske sundhedssystem, men kritiserede at der ikke ydes tilskud til tandlægehjælp. Det medfører at de lavestlønnede ikke har råd til tandeftersyn og vedligeholdelse af deres tænder. Kvinderne understregede hvor nødvendigt det var at gøre ældreservice mere fleksibel og differentieret ud fra den enkeltes behov.

3.6.3 Kønnenes ligestilling

Mange deltagere pointerede, at hovedansvaret for husarbejdet og den udvidede families trivsel generelt hvilede på kvindernes skuldre. Det stemmer også overens med nyere forskningsresultater (Kolbeinn Stefánsson, 2008a). Det forklarer også det store pres, kvinderne oplevede i forbindelse med at forene familie- og arbejdsliv. Forestillingen om mænd som forsørgere og kvinder som omsorgsansvarlige ser ud til at spænde ben for kvindernes lønudvikling og lige arbejdsdeling i hjemmet. Lønforskellen mellem kønnene er stadigvæk stor, og kvinderne var ofte inde på, at arbejdsgivernes holdninger var med til at fastholde uligelønnen mellem kønnene, uanset de ansattes motivation og kompetence, noget Doeringer og Piore (1980/1971) gjorde opmærksom på allerede for ca. 40 år siden, og flere forskere har omtalt i årenes løb. Kvinderne påpegede, at uligelønnen skabte en generel ulighed mellem kvinder og mænd, afgjorde arbejdsfordelingen i hjemmet og bibeholdt traditionelle kønsstereotyper. De mente, at denne onde cirkel måtte brydes.

3.7 Afslutning

Island var blandt de første lande i verden, hvor kvinder fik stemmeret og opstillingsret til Altinget (1915), og blandt de første nordiske lande, der indførte en Ligestillingslov (1976). Island var det første land, der indførte en barselsorlov der gav fædrene en selvstændig ret til tre måneders barselsorlov, og land nummer to i Norden, efter Norge, der indførte kønskvoter i virksomhedsledelser. Islandske kvinders erhvervsdeltagelse er blandt de højeste i verden, og ifølge Kønskløftsindexet (The Gender Gap Index) fra 2009 har Island førertrøjen i verden, når det gælder kønnenes ligestilling. Indexet bygger på økonomiske, politiske, uddannelsesmæssige og sundhedsmæssige beregninger. Vil det så sige, at Island er kvindernes forjættede land?

Nærværende forskning viser, at til trods for kvindernes stolthed over land og folk, så fandt de, at rytmen i det islandske samfund i sommeren 2008 var alt for hurtig og ligefrem kvindefjendsk. At kvinder og børnefamilier blev

udsat for et stort pres, hvor meget lønarbejde er befolkningens største dyd, samtidigt med at man lovpriser familiens samvær. Derfor var der stor spænding mellem lønarbejde og familieliv, der især ramte kvinderne. De savnede støtte fra velfærdssystemet, både sociale tjenester, men også tiltag for at fremme ligestillingen på arbejdsmarkedet. De syntes, at kvinder blev udsat for modsatte krav. De skulle gøre deres pligt på arbejdsmarkedet samtidigt med at være perfekte mødre, hustruer, døtre og husmødre og leve op til modehusenes skønhedsideal. Til trods for stemmeret, ligestillingslov, barselsorlov og kønskløftsindex (The Gender Gap Index), så oplevede kvinderne ikke at ligheden mellem kønnene i det islandske samfund var tilstrækkelig, hverken økonomisk eller i privatsfæren.

Siden interviewene fandt sted har det islandske samfund været præget af stor turbulens. Landets finansielle sektor brød sammen, og sammenbruddet blev efterfulgt af en dyb, generel krise. Dagens politiske dagsorden drejer sig derfor primært om at genopbygge den finansielle sektor og arbejdslivet, og om at stå vagt om det velfærdssystem, der er udviklet inden for de seneste årtier. Det er endnu for tidligt at sige noget om, hvordan det økonomiske sammenbrud påvirker kønnenes ligestilling. Nedsikringer i den offentlige sektor kan dog ventes at skabe større arbejdsløshed og fattigdom blandt kvinder. I lyset af ovennævnte diskussion, er det dog vigtigt at huske ved genopbygningen af det islandske samfund, at befolkningens værdier bør revideres, at *farten i tilværelsen bør sættes ned*, hvor der lægges større vægt på velfærd og kønnenes ligestilling.

3.8 Litteraturliste

- Arbejdsdirektoratet (Vinnuálastofnun). (i. d.). *1.11. Fjárhæð atvinnuleysisbóta*. Hentet den 27. februar 2010 fra <http://www.vinnuálastofnun.is/atvinnuleysisstryggingasjodur/upplýsingar-um-atvinnuleysisstryggingar/1-almennar-upplýsingar-sem/111-fjarhaed-atvinnuleysisbota/>
- Bandalag háskólamanna. (i.d.). *Kjarasamningur 20 aðildarfélaganna BHM*. Hentet den 22. februar 2010 fra <http://www.bhm.is/rettindamal/kjarasamningar2008/>
- Berglund, A., Johansson, S. og Kramvig, B. (2005). Indledning. In Berglund, Johansson og Molina (red.), *Med periferien i sentrum – en studie av lokal velferd, arbeidsmarkeder og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien*. Alta: Norut NOBR Finnmark rapport.
- Brock, D. (1993). Quality of life in health care and medical ethics. Í M. Nussbaum og A. Sen (red.), *The quality of life* (p. 95–132). Oxford: Clarendon Press.
- Carlsen, A. V. (2007). Grønland: et holdningsskift i den post-koloniale velfærdspolitik? In Guðbjörg Linda Rafnsdóttir (red.), *Arbejde, helse og velfærd i Vestnorden* (p?). Reykjavík: Háskólaútgáfan og Rannsóknastofa í vinnuvernd.
- Collins, R. og Makowsky, M. (1998). *The Discovery of Society*. Boston: Mass. McGraw-Hill International Editions.
- Doeringer, P. og Piore, M. J. (1980/1971). *Intern Labour Markets and Manpower Analysis*. (7. udg.). Massachusetts: Heath Lexington Books.
- Einarsdóttir, Þ. (2004). „Hvar er jafnréttið?“ (Var finns jafnréttið?). *Avarp á fundi Feministafélags Íslands*. Hentet den 10. marts 2010 fra http://www3.hi.is/~einarsd/kynjafraedi/greinar_erindi05.htm
- Eiríksdóttir, Ó., Rafnsdóttir, GL., Sveinsdóttir, H. og Gunnarsdóttir, HK. (2007). Á vaktinni. Viðhorf fólks og væntingar. Reykjavík: Rannsóknastofa í

- vinnuvernd. *Ritröð Rannsóknastofu í vinnuvernd,ár*
- Eurostat. (i.d.). *Average number of usual weekly hours of work in main job, by sex, professional status, full-time/part-time and economic activity*. Hentet den 19. februar 2010 fra http://nui.epp.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_ewhuna&lang=en
- Försäkringskassan. (i.d. a). *Vem får barnbidrag?* Hentet den 20. februar 2010 fra <http://www.forsakringskassan.se/nav/6e62450e2b94bba02142cd6cf9a1f08c>
- Försäkringskassan. (i.d. b). *Tillfällig föräldrapenning*. Hentet den 25. januar 2010 af <http://www.forsakringskassan.se/nav/cb6226deb4a707b3259760d307588194>
- Goffman, E. (1969). *The presentation of self in everyday life*. London: The Penguin Press.
- Gíslason, IV. og Ólafsson, K. (2005). *Könsmonster i flyttingar frá landsbygden på Island*. In Berglund, Johansson og Molina (red.); *Med periferien i sentrum – en studie av lokal velferd, arbeidsmarkeder og kjønnsrelasjoner i den nordiske periferien* (s.142–168). Alta: Norut NOBR Finnmark rapport.
- Gunnarsdóttir, A K. (2009). *Orsakir búferlaflutninga kvenna af landsbyggðinni*. Óbirt lokaverkefni til M.A.-gráðu: Háskóli Íslands, Menntavísindasvið.
- Gunnarsdóttir, HK. (2005). *Ójöfnuður í heilsufari á Íslandi. Tímarit hjúkrunarfræðinga, 81(2)* p.18–25.
- Haraldsson, G. og Magnússon, M Á. (red.). (2009). *Ísland 2009 – stöðuskýrsla*. Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands og Hagfræðistofnun Háskóla Íslands.
- Hausmann, R., Tyson, L., og Zahidi, S. (2009). *The Global Gender Gap Report*. Geneva: WorldEconomic Forum.
- Íslands Statistikk. (i.d. a). Hentet den 20. januar 2010 fra <http://hagstofan.is/Hagtolar/Laun,-tekjur-og-vinumarkadur/Vinumarkadur>
- Íslands Statistikk (i.d. c). *Fæðingar 2007*. Hentet den 19. februar 2010 fra <http://hagstofan.is/Pages/95?NewsID=3212&templateid=8>
- Jónsson, G.. (2009). *Economic Volatility and Social Protection in Iceland in the Post-War Period*. Óútgefið handrit.
- Jónsson, Í. (2007). *Arbejdsmarkeder i Vestnorden – om deres dynamik og særpræg*. In Guðbjörg Linda Rafnsdóttir (red.), *Arbejde, helse og velfærd i Vestnorden* (p. 167–181). Reykjavík: Háskólaútgáfan og Rannsóknastofa í vinnuvernd.
- Júlíusdóttir, S. (1993). *Den kapabla familien i det isländska samhället. En studie om lojalitet, äktenskapsdynamik och psykosocial anpassning*. Göteborg og Reykjavík: Göteborgs universitet.
- Lög um breytingu á lögum um hlutfélög og lögum um einkahlutfélög (eignarhald, kynjahlutföll og starfandi stjórnarformenn) nr. 13/2010).
- Mósesdóttir, L., Dofradóttir, AG., Einarsson, P., Blöndal, KSt., Þórðarson, E. og Ásgeirsdóttir, S. (2006). *Evaluating equal pay in the Nordic countries: final report of the project På sporet av likelön. Evaluating equal pay.– Mælistikur á launajafnrétti*. Reykjavík: Norden i tal. (2009) (það stendur 2007 í texta). *København, Nordiska ministerrådet*. Hentet den 20. januar 2010 fra http://www.norden.org/is/utgafa/utgefidefni/2007-731/at_download/publicationfile
- Nordisk Atlantsamarbejde. (2009). *Challenged by Demography – En NORA conference om Nord-Atlantens demografiske udfordringer*. Alta: Höfundur.
- Ólafsson, K. og Eypórssson, GP. (2004). *Fjölskylduvogin – mæling á lífsgæðum*. Forhönnun?.útgáfustaður?: Rannsóknastofnun Háskólans á Akureyri.
- Ólafsson, S. (1998). *Hugarfar og hagvöxtur*. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Rafnsdóttir, GL. og Styrkáróttir, A. (2009). *Kön och makt i isländskt näringsliv*. In Kirsti Niskanen og Anita Nyberg (red.), *Kön och makt i Norden. Del 1. Landsrapporter* (p. 163–182).útgáfustaður? Tema-Nord. Hentet den 16. juni 2010 fra <http://www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2009-569>
- Rafnsdóttir, GL. (2007). *Arbete, hälsa och välfärd i de västnordiska länderna, Färöarna, Grönland och Island*. In Guðbjörg Linda Rafnsdóttir (dred.), *Arbejde, helse og velfærd i Vestnorden* (p?). Reykjavík: Háskólaútgáfan og Rannsóknastofa í vinnuvernd.
- Rafnsdóttir, GL. (1995). *Kvinnofack eller integrering som strategi mot underordning. Diskussion kring kvinnliga fackföreningar på Island*. Lund: Lund University Press.
- Sigursteinsdóttir, H. og Rafnsdóttir, GL. (2009). *Women and Farming. Staða kvenna í landbúnaði*. Kynjafræðilegur sjónarhóll. *Stjórnmal og stjórnsýsla*, 5 (1), p.27–48. Vef tímarit. Hentet den 3. februar

- 2010 fra http://www.stjornmalogstjornsysla.is/images/stories/fg2009v/hs_glr.pdf
- Skatteministeriet. (i.d.). *Upplýsingavefur RSK*. Hentet den 25. januar 2010 fra http://www.rikisskattstjori.is/birta_sidu.asp?vefslod=/skattar/barnabaetur.asp&val=2.0
- Social- og socialsikringsministeriet (2009a). „Ráðherra íhugar lagasetningu um kynjakvóta.“ (Minister tänker lagbinda könskvotering) Hentet den 10 marts 2010 fra <http://www.felagsmalaraduneyti.is/frettir/frettatilkynningar/nr/4171>
- Social- og socialsikringsministeriet (2009b). „Ný rannsókn á launamun kynjanna.“ (Ny forskning kring löngapet). Hentet den 10 marts 2010 fra <http://www.felagsmalaraduneyti.is/frettir/frettatilkynningar/nr/4115>.
- Social- og socialsikringsministeriet (2009c) Jafnréttisþing. Skýrsla félags- og tryggingamálaráðherra um stöðu og þróun jafnréttismála jafnrétti kynjanna í tölum. Hentet den 18. maj 2010 fra http://www.jafnretti.is/D10/_Files/Jafnrth2009_net.pdf
- Stefánsson, K. (2008a). *Kynhlutverk. Viðhorf til kynbundinnar verkskiptingar*. Hentet den 8. februar 2008 fra <http://www.thjodmalastofnun.hi.is/Kynjaviðhorf%20-%20workingpaper.pdf>
- Stefánsson, K. (2008b). *Samspil vinnu og heimils. Álag og árekstrar*. Hentet den 20. januar fra 2010 af <http://www.thjodmalastofnun.hi.is/Working%20Paper%20of%20Chapter%204.pdf>
- Styrkárðóttir, A., Erlingsdóttir, RG. og Rafnsdóttir, GL. (2010). Jámstállidhet och svágerpolitik på Island. Ett historiskt perspektiv på jámstállidhetspolicyn på Island. Í Kirti Niskanen og Anita Nyberg (red.), *Kön och makt i Norden* (p.75–92). København, TemaNord. Hentet den 16. juni 2010 fra <http://www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2010-525>
- Sundström, E. 2006. Válfárdspolitiska förhállanden i Västnorden“ Ministerráðets TemaNord, 520, København: Nordisk Ministerráð
- Skaptadóttir, UD og Proppé, HR. (2005). Global processes, localities and gender identities. A feminist perspective on changes in Icelandic Fisheries. Í Barbara Neis, Marian Binkley, Siri Gerrard and Maria Cristina Maneschy (ritstjórar), *Changing Tides. Gender, Fisheries and Globalization*. Halifax: Fernwood Books.

Ingibjörg Lilja Ómarsdóttir studerer sociologi til Ph.d. på Islands Universitet samtidigt med at hun arbejdet som projektleder hos Socialforskningsinstituttet på samme Universitet. Hendes tidligere forskning handler om arbejdslivet, velfærd og kønsforskelle.

Guðbjörg Linda Rafnsdóttir er professor i sociologi ved Islands Universitet. Hendes forskning retter sig bl.a. mod velfærd, arbejdsliv, gender og helse. Hun har redigeret bogen *Arbejde, helse og velfærd i Vestnorden*, som udkom i 2007 og *Barn og ungdomsarbejde i Norden* som udkom i 1999

Appendiks – Sociale ydelser

Ydelse	Færøerne	Grønland	Island	Danmark
Barselsorlov	Mor har ret til 4 uger før fødslen og 30 uger efter. Far til 4 uger. Samlet har mor og far 34 uger. Ydelse: 100 % af gennemsnitsindkomsten de seneste 12 måneder, dog maks. 25.000 DKK.	Mor har ret til 2 uger før fødsel og 15 uger efter fødsel. Far til 3 uger. Herefter 17 uger til valgfri fordeling mellem mor og far. Samlet har mor og far ret til 37 uger barselsorlov. Overenskomsttallet findes, som giver mødre ret til fuld eller delvis løn. Andre har ret til barselsdagpenge, som er betinget af indtægtsstab under barselsorlov, fra 1. april 2008: 78;70 DKK/time. Der ydes maks. for 40 timer/uge.	Mor får 3 måneder. Far får 3 måneder. Herudover får forældrene 3 måneder til deling efter eget valg. Samlet har forældrene ret til barselsorlov i 9 måneder. Barselsorlov kan påbegyndes tidligst én måned før forventet fødsel og kan fordeles over 18 måneder. Barselsdagpengene udgør 80 % af modtagerens gennemsnitlige indkomst, dog højst 13.700 DKK/måned. Forældre har hver især ret til 3 måneders ulønnet forældreorlov i løbet af barnets første 8 leveår.	Mor har ret til 4 uger før fødslen + 14 uger efter. Herefter 32 uger til valgfri fordeling mellem mor og far. Far har ret til 2 uger valgfrit inden for 14 uger efter fødsel. I alt har mor og far 52 uger barselsorlov. Overenskomsttallet findes, som giver mødre ret til fuld eller delvis løn. Andre har ret til barselsdagpenge. Danske forældre har også ret til børneoplysningsorlov.
Børnefamilieydelse	Gives som skattefradrag indtil børnene fylder 18 år.	Børnetilskud er indkomsthængig og bortfalder helt når indkomsten overstiger 280.000 DKK (1. marts 2010). Ydes til børnene fylder 18 år.	Børnefamilieydelsen er indkomsthængig og fastsat på grundlag af selvangivelsen. Ydelsen udbetales indtil barnet fylder 18 år.	Udbetales til alle uanset indtægt og status. Beløbet gradueres i forhold til barnets alder. Ydes til børnene fylder 18 år.
Ekstra børnetilskud	6000 DKK pr. barn/år til enlige forsørgere.		Forældre til børn yngre end 7 år får tildelt særligt børnetilskud, som ikke er indkomsthængigt. Det årlige beløb er 2800 DKK.	Betales til reelt enlige forældre, som barnet bor hos. Til uddannelsessøgende forældre ydes også et særligt børnetilskud.
Børnepenge	Bidrag til den forælder, som barnet bor hos fra den anden forælder indtil barnet fylder 18 år. 1046 DKK/måned.	Bidrag til den forælder, som barnet bor hos fra den anden forælder indtil barnet fylder 18 år. Almindeligt løbende underholdsbidrag 6000 DKK/halvår. Bidrag til moderens underhold i 2 måneder på 605 DKK/måned. Engangsbidrag til udgifter i forbindelse med fødsel 573 DKK, barnets dåb 763 DKK, og til barnets konfirmation 3033 DKK (1. marts 2010).	Børnebidrag ydes til den forælder, som barnet bor hos til dækning af barnets underhold. Bidragspligten gælder til barnet fylder 18 år. Beløbsstørrelsen til ét barn er 990 DKK/måned.	Bidrag til den forælder, som barnet bor hos fra den anden forælder til barnet fylder 18 år. Normalbidrag 1036 DKK/måned. Gradueres hvis betaleren tjener over et vist beløb.
Boligsikring	Ingen	Beregnes i forhold til husstandens samlede skattepligtige indkomst og antal børn, der har fast bopæl i boligen, samt boligens størrelse. Boligsikring kan højst udgøre 60.000 DKK/år for en husstand. Udgifter til boligsikring afholdes med 40 % af kommunen og 60 % af Landskassen.	Full boligsikring udgør 616 DKK/måned. Tillæg udgør 640 DKK, hvis der er ét barn i husstanden. Hertil kommer 388 DKK for barn nummer to og 251 DKK for barn nummer tre, dog aldrig højere end 2100 DKK. Huslejens størrelse og lejers formue og indkomst kan reducere beløbet.	Beregnes i forhold til husstandsindtægt, boligens størrelse og forsørgelsespligter.
Børneoplysningsansvar	Kommunalt ansvar. Pris ca. 1/3 af de faktiske udgifter og reduktion i pris til lave indkomster.	Kommunalt ansvar. Egenbetaling er indtægtsbestemt og varierer fra kommune til kommune. I Nuuk i Sermeersoq kommune betaler personer med indtægt indtil 100.000 DKK ikke. Højeste % andel (45 %) af faktiske udgifter betales af husstande med indtægt over 800.000 DKK.	Kommunerne yder tilskud til børnehaver. Dette varierer fra kommune til kommune.	Kommunalt ansvar. Egenbetaling varierer fra kommune til kommune.

Forsættes.....

Ydelse	Færøerne	Grønland	Island	Danmark
				<i>Fortsat...</i>
Tilskud til pasning af egne børn	Som udgangspunkt ingen. Under helt særlige omstændigheder pga. manglende daginstitutionsløsninger, kan der ydes kontant-hjælp.	Ingen.	Ikke alle kommuner tilbyder tilskud til pasning af egne børn. I Reykjavik kan forældre til børn i alderen 9-24 mdr. vælge imellem et sådant tilskud og børnehave/dagpleje. I Reykjavik udgør tilskuddet til pasning af egne børn 913 DKK/barn.	Nogle kommuner giver mulighed for pasning af egne børn. Rammerne kan være forskellige.
Børnesygedage	10 dage pr. barn/år dog maks. 2 dage pr. sygdomstilfælde. Der findes faglige tariffateller.	Afhængig af overenskomst på ens arbejdsområde. Alle har ret til frihed ved barns første sygedag.	Forældre kan have ret til løn ved fravær ved deres børns sygdom indtil barnet fylder 13 år. Reglerne varierer efter overenskomstforhold, men 12 dage om året pr. forælder er ret almindeligt, uanset antal børn.	Afhængigt af overenskomsten på ens arbejdsområde. Alle har ret til barnets første sygedag.
Kontanthjælp	Indkomst- og behovsrelateret. Økonomisk og materiel støtte. Ydelsen bliver fastsat i forhold til den enkeltes behov, dog maksimum gældende dag- eller arbejdsløshedsmaksimum.	Indkomst- og behovsrelateret. Økonomisk og materiel støtte. Offentlig hjælp til forsørgelse og til faste udgifter udgør maks. 65 % af mindsteløn for ikke-faglært lønmodtager.	Kontanthjælp er skattepligtig. Hjælpen ydes som regel som understøttelse til enkeltpersoner og familier, der ikke kan forsørge sig selv og sin familie uden bistand. Kan udgøre op til 4353 DKK/måned til enkeltpersoner over 18 år og op til 6940 DKK/måned til ægtepar og samlevende par.	Kontanthjælp er skattepligtig og alle ens udgifter skal som udgangspunkt dækkes af beløbet. Det udbetales 9857 DKK/måned til ej forsørger og 13.096 DKK/måned til forsørger.
Arbejdsløshedsunderstøttelse	Obligatorisk indbetaling fra arbejdsgiver og lønmodtagere. Indkomstrelateret og 80 % af A-indtægt dog maks. 20.000 DKK/måned.	Arbejdsmarkedsydelse ydes som erstatning for tab af indtægt forårsaget af arbejdsløshed eller sygdom og ulykke. Fra 2005 er ydelsen skattepligtig. Retten til hjælp opnås ved 13 ugers sammenhengende beskæftigelse som lønmodtager i mindst 182 timer. Og udbetales som en fast takst pr. time, der fra 2005 udgør 90 % af mindstelønnen for en ikke-faglært lønmodtager.	Indkomsthængig de første tre måneder med udgangspunkt i 70 % af modtagerens gennemsnitsindkomst. Den maksimale ydelse andrager 10.080 DKK/måned. Herefter udbetales basisydelse på 6211 DKK/måned for fuldtidsarbejdende.	Skal være medlem af en A-kasse for at være berettiget til understøttelse. Fuldtidsforsikret 3760 DKK/uge.
Sygedagpenge	Ydelse hvis man ikke har ret til løn under sygdom. Maks. ydelse 3830 DKK/uge.	Se for oven.	Lønmodtagers rettigheder ved sygdom eller ulykke varierer efter overenskomstaftaler og afhænger som regel af anciennitet. Sygedagpenge ydes af staten til uarbejdsdygtige pga. sygdom. Fulde sygedagpenge andrager 52 DKK/dag, plus 14 DKK pr. barn under 18 år, som modtageren forsørger.	Ydelse, der udbetales hvis man er sygemeldt. Enten til en arbejdsgiver, hvis man modtager løn under sygdom, eller til den sygemeldte. 3760 DKK/uge.